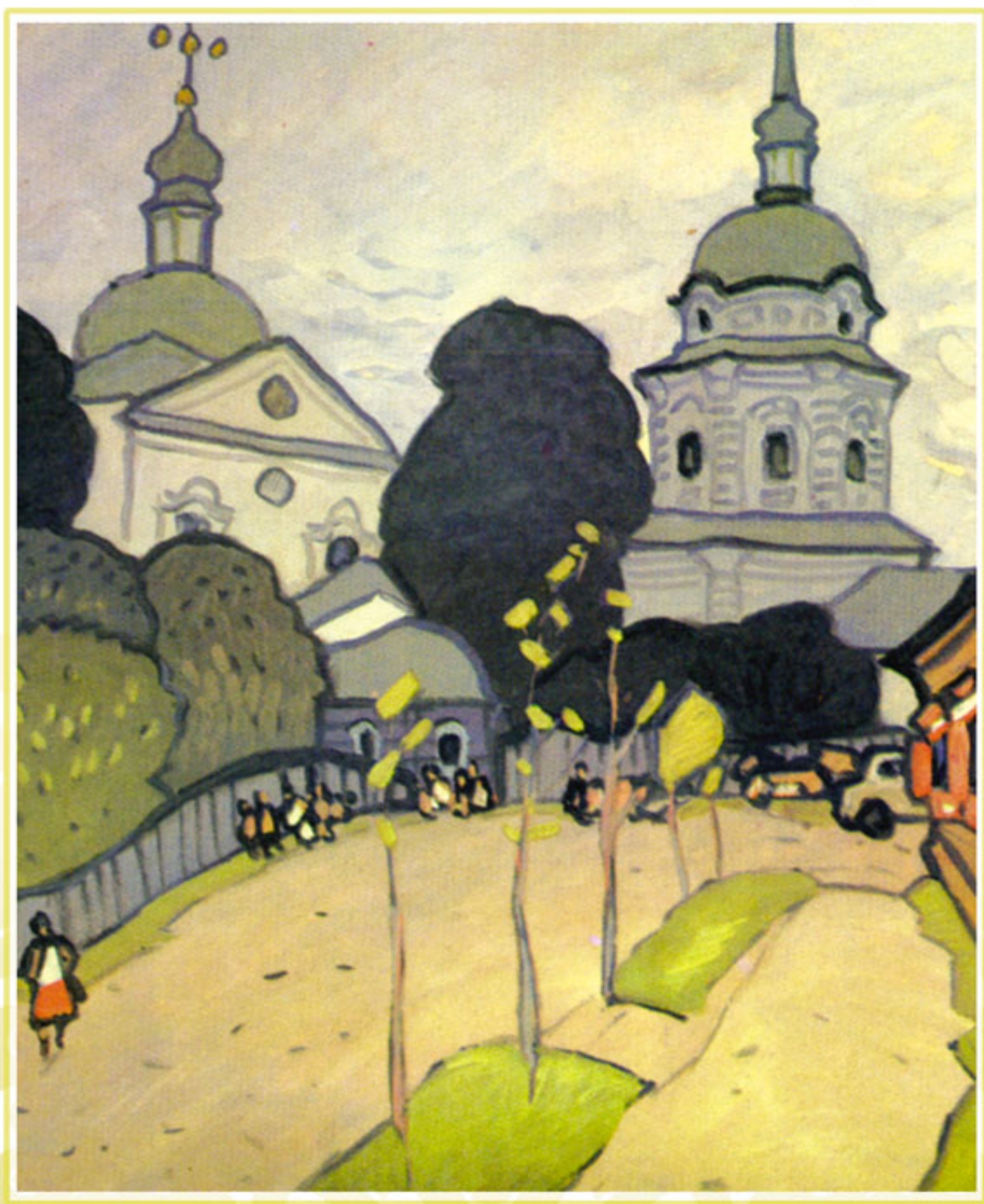

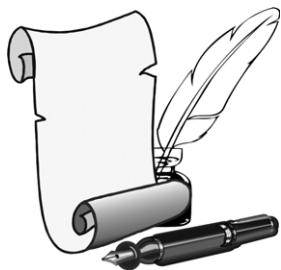
ЛІТЕРАТУРНИЙ

2017

ЧЕРНІГІВ

№ 2\78

Літературний ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

№2 (78)

квітень-червень 2017

*Заснований
у 1992 р.*

Свідоцтво про державну
реєстрацію: серія ЧГ № 007
від 30 листопада 1993 року.

Головний редактор
Михась ТКАЧ

Редакційна колегія:

Ганна АРСЕНИЧ-БАРАН

Олександр БОБИР

Дмитро ІВАНОВ

Олександр ЗАБАРНИЙ

Володимир КУЗЬМЕНКО
(заст. головного редактора)

Олександр КОВАЛЕНКО

Наталія РОМАНОВА

Владислав САВЕНОК
(відп. секретар)

Володимир САПОН

Михась ТКАЧ

Віктор ТКАНКО

Журнал надруковано за фінансової підтримки
Чернігівської облдержадміністрації

ЗМІСТ

ПОЕЗІЯ, ПРОЗА

Володимир Гільчук. «Я напишу про те, про що не можна».	
Поезія.....	3
Володимир Сапон. Пшениця на Хрещатику. Новели	12
Світлана Ілляшенко. Сумують ніжні орхідеї... Поезія.....	27
Тетяна Сидоренко. Про що мовчала стара світлина. Оповідання..	33
Ірина Карпенко. Поезія.....	41
Володимир Фриз. Галицька Каліфорнія. Уривок з повісті.....	49
Ігор Фарина. Чернігівське буриме. Поезія.....	71
Михась Ткач. Мандри Мишка. Переляк від рудого kota.	76
Петро Остап'юк. Поезія.	84
Віталій Леус. Катамаран. Винайму квартиру. Вдома не ночувала. Оповідання	93
В'ячеслав Щербач. Поезія	102
Леонід Кнорозок. Життя стариці Десни	105
Любов Мотузок. Поезія.....	112
Леонід Луцюк. Танго Галактик. Етюд.....	117
Володимир Сенцовський. Поезія.	119

ПЕРЕКЛАДИ

Зігрід Ріхтер. Гоголь і католицька церква (Переклад з німецької Анатолія Роліка).....	128
---	-----

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Володимир Кузьменко. Українська русистика сьогодні: від реалій до ідеалу.....	145
Олександр Ковальчук. Микола Хвильовий і кубізм (« Я (Романтика)».....	151
Тетяна Дзюба. Катастрофізм художнього простору оповідання Р. Сейсенбаєва «День, коли обвалився світ».....	157

ЮВІЛЕЇ

Оксана Капленко. У пошуках істини: на пошану 70-річчя Олександра Герасимовича Ковальчука	164
--	-----

ЛЮДИ І ДОЛІ

Олександр Забарний. На крутозламі життя.....	175
---	-----

РЕЦЕНЗІЇ

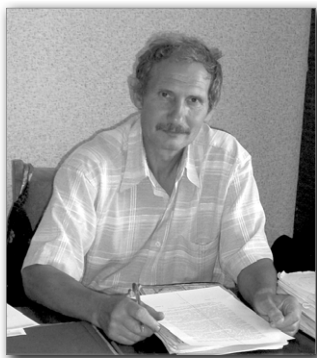
Володимир Кузьменко. Акварелі з уривків голубого неба	190
--	-----

СТОРІНКА ДЛЯ ДІТЕЙ

Лариса Ткач. Гумористичні вірші.....	192
---	-----

Вітаємо! Книга поетів із Чернігова – серед найкращих у Сербії!.....	198
--	-----

Володимир ТІЛЬЧУК

«Я НАПИШУ ПРО ТЕ, ПРО ЩО НЕ МОЖНА»

ПОКЛИК

Вимрій сутінки вересневі,
Поблукай по стежках дитинства,
Подивись на знайомий обрій,
На посивіле товариство
Тих вербиць, що в німій покорі
Хилять голови, мов бабусі
Вікопомні, згадавши юність,
Парубків і садки вишневі...

Мить за миттю минали роки.
Жовкли трави, щоб знову стати
Смарагдовими килимами.
І старенька тополя-мати
Оточила себе синами –
Вартовими свого спокою...
Все змінилося над рікою,
Де робилися перші кроки.

Зрили берег нестримні води
І завмерли гнітючим плесом.
Срібнолистим патлатим чубом
Похилив свої віти-весла
Верболіз. Промовляє: «Любо
Серед зір і хмаринок плисти
Тінню в водах...» Шепоче листя:
«Ти закоханий в нашу вроду.
Хоч поїдеш, знайди нагоду –
Повернись, повернись, верни-и-и-ся!»
1973

ТРАВНЕВЕ

Не час, не час... Струну порви,
Не дай злетіти пісні в небо.
Будити жайвора не треба
Досвітанкової пори.
Жахайся недостойних фраз
З недосконалими словами.
Весна проходить поміж нами,
І все минатиме не раз.
Тамуй в собі травневу хіть
І відведи від квітки погляд.
Хто би не був з тобою поряд,
Не смій і подумки горіть.
І відлетить вишневий цвіт,
І станеш праведним і чистим,
Та не надихаєшся листям,
У серці вбивши цілий світ.
І промайне травневий шум –
Незвіданий і недопитий.
Ти будеш жити і не жити,
Ковтаючи, мов трунок, сум.
Бо ти повстав проти ества,
Образив стриманістю Бога,
Фальшиву вибравши дорогу,
Хоч була світла і проста.
Бузковий квіт і сум лілей,
Зігханя літнього туману...

Не треба іншого дурману
На цьому світі для людей.
Горнись, цілуй, співай, гріши,
Впивайся ароматом ночі;
Живи, як знаєш, можеш, хочеш,
Не для прощення – для душі.
А цар воздасть і Бог простить.
А не простить – тоді забуде.
І не осудять навіть люди,
Бо нам назначено грішити.

Можливо, в цьому сіль життя:
Є гріх. Є біль. Є каяття.

1993

БЕЗ НАДІЇ СПОДІВАЮСЬ, АБО СУЄТА СУЄТ

Причастя відьм, притулок змій,
Забутий склеп, кубло гієн...
Це – розум мій, це – мозок мій,
Це – серце зранене моє
Без мрій, ілюзій і надій...
Таким я був, такий я є.

Солодкий віск, п'янке вино,
Колиска снів і сподівань,
В незнаний світ дзвінке вікно,
Потік нескорених бажань...
Це – моє серце, це – воно,
Коли б мені сказали: «Встань!

Вставай і йди, бо ти – людина!»
Коли ж прийде ота година?
Де ті пророчії уста?!
Нема. Наснились. Суєта...

1993

СОНЕТ ПОЕТУ СЛОВЕНІЇ

Читаючи забутого Прешерна,
Спіймав себе на думці, що люблю
Його пісень бурштиновії зерна,
Його думок розхристану ріллю.

Хто нам горіння юності поверне,
Як не співець кохання і жалю?
Бог за жадання не простить, напевно,
І я його про це вже не молю.

Все, що в мені, знайшов я в цім поеті:
Слова прості і почування зримі.
Але навіщо нам будити рими,
Коли вони застрелені на злеті?

Поет щасливим двічі лиш буває:
Коли родився і коли вмирає.

1995

ПОГАНИЙ

Ніч. І чоло спітніло.
Подумки вже літаю.
З'їжте мерзенне тіло –
Поганий мій шлях, поганий...

Трон – моє шлюбне ліжко:
Діву, як цар, кохаю.
Сонну жилу розріжте –
Поганий мій сон, поганий...
Битва палкої муки –
Пестощі бездоганні.
Вирвіть тремтливі руки –
Погані вони, погані...
Твій хетгеянський профіль
П'ють мої очі спрагли.
Вигулькнув Мефістофель –
Поганий мій зір, поганий...

Подих твій фіалковий
Будить вуста духмяні.
Сором шепчу альковний –
Поганий мій рот, поганий...
Ніч. Закотились зорі.
Мучу рядок останній.
Роки мої прозові –
Поганий мій вірш, поганий...

...
Я родився так пізно...
А, можливо, зарано:
Треба бути залізним,
А я тільки **Поганий...**

1997

ВЕСНА. 45-РІЧЧЯ

Усміхається цвіт
Абрикосовий і вишневий.
Розсипається світ
Світанковий і полудневий.
Прокидається плід.
Щось шепочуть сузір'я.
Не залишений слід,
І моє надвечір'я...

1997

ПОХМУРИЙ ЛЮТНЕВИЙ СОНЕТ

Я не забув, як гілочку мімози,
Той щедрий день, ті нескупі слова.
І чоловічі випростались сльози,
І захмеліла щастям голова.

Та не стають лісами тихі лози,
І горобець не зродиться в орла...
Не благодать – смертельну загрозу
Таким, як я, приносить похвала.

Хто звук до ран – той ласки не оцінить;
Тому добро – отрута, не бальзам.
Відкриється безсрібному **Сезам**,
А заздрісному – й **Сонце** жовцю цідить...

Не плач, а меч – гіркий талан мужчини.
Знов рік минув. І день. І ця година...

1999

Я КОХАВ

Нехай говорять, що бажання – ниці.
Нехай гордяться, що серця їх – з криці,
А я кохав. Усіх і поодинці.
Бринить сльоза на срібній павутинці,
Таємне слово мерзне на вустах;
Гризе нутро незримий тихий страх,
Що все пройшло і вороття не буде,
Що моє слово не почують люди,
І відвернеться від безумця син,
І я навіки залишусь один,
Хоч і кохав... Дзвенить тихіш сльоза.
Вік говорив – нічого не сказав...

1999

ДЕНЬ ВЕСІЛЛЯ. САМОГУБСТВО

Осінь. Дощ. Ставок. Трава.
Недодумані бажання,
Неусміхнене кохання,
Ненаписані слова.
Осінь. Смерть. Листок. Одна
Відчайдушна хризантема.
Ненароджена поема,
Келих, випитий до дна.
Осінь. Сміх. Фата. Цілунок.
Кавалькада тіл сп'янілих.
Ми тоді не розуміли,

Що не вічний цей дарунок.
Осінь. Сум. Сторінка. Тиша.
Непосильність і безвілля.
Плаче жовтень від похмілля,
І туман думки колише...

Осінь. Дощ. Ставок. Трава.
Ти кохала... Я кохав...

1999

СПОВІДЬ ДИНОЗАВРА

Незвіданим шляхом незнаних квітів
Іду вже вік, чатуючи ту мить,
Коли душа єдиної у світі
Заполонить всезнаючу блакить.
Бреду в траві, нажаханій грозою,
І простягаю очі до небес.
Моя веселка – родом з **Мезозою**,
Я ж – динозавр, що **зопалу** воскрес
І **лупає** на дивний світ очима:
Зело – зелене, тільки замале.
Все, що **було** – лишилось за дверима,
А на **Землі** – лише факсиміле:
Відбиток душ, фальшиве позіхання
Безкрилості мізерних поривань...
Я вмер давно, бо не впізнав кохання
І **ПЕРЕЖИВ** несправедність бажань.

1999

ГРІШНІ ДУМКИ

Три тисячі некликаних гоплітів –
Три тисячі непроханих думок:
Невже лиш тінню прокрадусь по світу,
Ні разу не наважившись на крок
У ту безодню відчаю і щастя
З двома словами: «**хочу**» і «**візьму**»?

Так і не зміг в жахну високість впасти,
Не зазирнув у страчену пітьму,
Де чорнота – яскрава і розкута,
Де гріх – не гріх, а право на життя...
Мені б напитись з рук твоїх отрути
І лиш в кінці повірить в каяття.
Бо не грішити – гріх щонайстрашніший.
Як не кохати, не любить дитя...
Мабуть, не жив. Або помер... Бо – тиша...
Бо – білий сніг... Бо – ніч... Бо – забуття.

1999

НІЧ ПЕРЕД РОКОМ 2000

Немає образів у цій кімнаті.
Тут не живе розіп'ятий Христос.
Тут тлію я – забутий і проклятий –
Та гори книг і ще паперу стос,
Що проситься в нове тисячоліття
Рядками непотрібних римувань...
Там, за вікном, колише вечір віття,
І, наче запорука сподівань,
Сідає сніг закоханим на вії,
Лягають руки на чийсь плече...
Останній день нездійсненої мрії
Всесвітньою клепсидрою тече.
Останній день. Ще півтори години
До чисел тих, що край кладуть меті.
Та світ не вмере, і буду я – людина,
Що новий рік стрічає в самоті,
В німій нужді, та все ж у непокорі,
У боротьбі без шансів на політ...
Комусь вірші шепоче сніг надворі
Та чийсь тривожний замітає слід.

1999

ВЕСНА 2000

В кам'яниці сиджу, в бетонованім доті.
Зустрічаю весну, проклинаючи небо.
Скільки треба всього – і нічого не треба,
Бо все каменем стало, що з крові та плоти;
Бо зсталевились жили, зіржавіли нерви,
Розвальцьовані звивини згнилого мозку.
Не ліпїть лишень серце – не вистачить воску:
Я – ще трохи людина, хоч зовні – вже стерво...

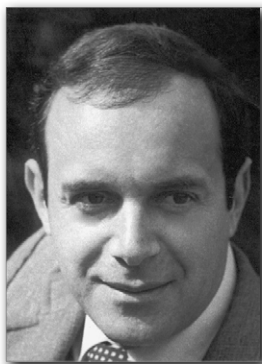
2000

ЧАСОПИС

Любов, любов, неவிгойна любов...
Її нема, не було і не буде.
То так придумали слабкі наївні люди,
Щоби себе дурити знов і знов.
Жага, жага, непізнана жага...
Вона погасне, вимерзне з роками,
Її не втримати нам кволими руками,
Бо старість – це не вік, а лиш вага,
Яка колись таки розчавить нас,
Хоч і несем з коліски і до скону...
Хотів зробити я з коханої ікону,
Та не проріс в душі іконостас.
Пісок, пісок, правічності пісок...
Перетікає з небуття у безум.
Зіржавіло на тлін крицєве в піхвах лезо:
Пора зламатись – вже підходить строк...

2000

м. Ніжин

Володимир САПОН**ПШЕНИЦЯ НА ХРЕЩАТИКУ***Щоденникова проза***Злива**

Я квапився із лісу до села, бо небо так низько набурмосилося волохатими хмарищами, що вони, здавалося, хапали мене разом із вітром за п'яти. Залетів у розчинену хвіртку крайньої хати, на поросле молодим споришем подвір'я, і тільки тепер здогадався, що тут уже ніхто не мешкає.

Бігти до наступної оселі не вистачало ні сил, ні часу: впали перші великі та холодні краплі дощу. Миттєво завважив на хліві амбарний замок і кинувся під стріху хати: мовляв, хоч там сховаюся. Покунявши якусь мить, у мокрій сорочці, по призьбі почав пробиратися до ганку, де було затишніше. І там випадково натиснув клямку і, о диво, дерев'яні двері відчинилися нарозтвір... Минув вологі, темні сіни й опинився в хаті. А надворі вже шуміла, лютувала перша весняна злива...

Присів на ослоні, позирком оглянув покинуте житло. Давно не мазана долівка, біля припічка старі бахили, які після війни клеїли із зношених автомобільних камер (тоді казали: «Спасибі Сталіну-грузину, що обув він нас у резину»), на миснику кілька перевернутих чарок, припалі пилом тарілки, якась ряднина на жердці-передкладині, відкрита стара, обкута залізом, скриня...

З цієї хати перед Різдрвом пішла у Божі засвіти тітка Шандриха. Я їй мало знав, навіть не згадаю, як звали покійницю. Мало приятелював і з її сином Євгеном, старшим за мене на кілька літ. Хоч, вештаючись улітку без діла на їхньому кутку, ми кілька разів заходили до нього, він пригощав нас добрим квасом, а його мати якось в обідню пору ви-несла в подолі перші хрумки огірки й теж почастивала нас. Подивувала мене тоді її нетутешня і така мила говірка: «Пакуштуйте, калі ласка, хутко в нас шмат гурков буде, як вербейков під стрехою... А мой Женюра гледить за пуленятами, щоби коршак їх не закликав. Онь і лякаху поставив на гароде, а йон все летає над нашим падворкам... А так би теж із вами шлявся...»

Висватав її Дмитро Шандро десь у білоруських лісах, коли служив там вояком, привіз у наше село, народила вона йому сина. А він почав пити безпощадно, так і помер, приспаний похміллям... А Євген після школи поїхав до великого російського міста, одружився, а як діти повиростали, жінка виперла його з дому. Він, розповідали, як і батько, заливав свою ганьбу оковитою і потім десь збезвістився...

Я прокинувся чи то від крапель дощу, що капали зі стелі, чи від тікання допотопних ходиків на стіні, яких я раніше не помітив. Отже, хтось відвідує хату, піднімає гірі годинника. І враз помітив акуратно складені джинси на табуретці, синю болонієву курку й кросівки на долівці... Підвівся і поглянув у вікно: злива давно закінчилася, на Шандришиному городі плужкував тракторець, від якого на одору тікали перелякані кульбабині одуванці... Коли тракторець наблизився, я почав придивлятися до чоловіка, який кермував трактором. З-під його кепки вибивалося посивіле волосся, але обличчя було таким знайомим! Так це ж Євген, якого не бачив майже піввіку...

Я вилетів з хати, немов з якогось проклятого позачасся, і поспішив йому назустріч.

Колекціонери кактусів і ресторанних меню

Мабуть, йому із дитинства заповідано щось колекціонувати. То сірникові етикетки збирав, котрі невдовзі поцупив якийсь школяр, то поштові марки, котрі, як він оповідав, подарував йому цілий клясер учитель географії Павло Петрович, то, вже пізніше, поштові конверти з рідною символікою, куплені за безцінь у колеги-журналіста, то мініатюрні книжечки, то розпочав рихтувати поетичну Словіану, до якої заохотив наш спільний приятель Святослав Воїнов, власник найбільшої в світі колекції книжок та картин із «Слова про полк Ігорів»... Але не доводив до пуття жодного зібрання і роздаровував колекції друзям.

Однак і тепер дивиться заздрісним оком на збирачів українських вишиванок і африканських монет, пивних гальб та мюзле від шампанського, механічних будильників і допотопних прасок, кінських підків і засушених метеликів (як у письменника Володимира Набокова), дерев'яних люльок і ляльок Санта-Клауса, брелоків від ключів й етикеток від плавлених сирків, фігурок нецке і пожежних касок, тубетейок і безкозирок, флаєрів та фантиків, кактусів і магнітиків на холодильники, чайних ложечок і різдвяних листівок, олов'яних солдатиків (як у Наполеона), філіжанок і тарілок з написами міст, настінних календарів та бензинових запальничок, обгорток від морозива та шоколаду, гудзиків-брандербургів і мідних дзвоників, калейдоскопів і гумових качечок, плівкових фотоапаратів і давніх цеглин з клеймами, статуеток грецьких богів і богинь та фігурок слонів і панд, вінілових платівок і значків із мармізою Леніна, кіндер-сюрпризів і кашне з емблемами футбольних клубів, шевронів і вимпелів, прапорів і гербів, пакетиків від цукру й телефонних довідників (як у письменника Жоржа Сіменона), гірських мінералів і гільз стрілецької зброї, індійських масок і японських віял, кишенькових ліхтариків і ресторанних меню, жіночих валіз і чоловічих краваток, проїзних талонів і шарикових ручок, наліпок від йогуртів і носових хустин, бирок від панчіх і джинсів, саксофонів і туалетних раковин, м'ясоубок і...

Я ж згадую відомого екземпляра гоголівських «Мертвих душ» Плюшкіна, у якого «У кутку кімнати була навалена долі купа того, що грубіше і недостойне лежати на столах. Що саме було в купі, розібрати було важко, бо пилу на ній було стільки, що руки всякого, хто торкався, ставали схожими на рукавички; помітніше від іншого висувався звідти уламок дерев'яної лопати й стара підошва з чобота... «Он, уже рибалка вийшов на влови!» казали мужики, коли бачили, як він ішов по здобич. І справді, після нього не було потреби замітати вулицю: трапилось проїжджому офіцерові загубити шпору, шпора ця вмить спроваджувалась

у відому купу; коли баба, якимось загавившись біля колодязя, забувала відро, він підбирав і відро... У кімнаті своїй він піднімав з підлоги все, що тільки бачив: сургучик, клаптик папірця, пір'їнку і все це клав на бюро чи на віконце».

Часто наводжу йому ці витяги із класичного творіння, але трішки звихнутий на збиранні цих, здавалось би, буденних речей приятель тільки сміється. Що ж, часи міняються, міняються і колекціонери...

Червень 2016 р.

Петрові батоги

Мовби небесна блакить зненацька бризнула на луки й на узбіччя до-ріг — то синьо та бентежно зацвіли цикорії, і від тої дивовижі навтьоки кинулися у прибережні шелюги та ближні бори надокучливі дощиська, сховалися за обрій косматі хмари.

Дивна народна назва цих цикоріїв — петрові батоги. Так і бачить-ся, що наш далекий родак Петро завжди тримав цю рослину-батіг на покуті, на острашку своєї молоденької доньки, щоб не заглядала біля колодязя у голубі очі молодому козакові-зуху аж до Покрови, аж поки він не засватає її. То була, звичайно, традиція батьківської науки, адже доця слухалася батька-матері, покірно опускала погляд перед хлопцями. Інші перекази доносять нам, що від небесної блакиті цикоріїв і ночі увірвалися — такі ж куці, Петрівчані. А той цвіт, мовляв, все одно батожить нещасні ніченьки, щоб вони стали ще коротшими. Можна ще й згадувати, а то й вигадувати небилиці про цикорії: так було чи інак, але ж наймення осталося.

Отож зацвіли цикорії чи, ба, петрові батоги, немов одвічна крапелька радості, що народжується посеред літа. І те цвітіння — не тільки озаріння слова для поета, не лишень несподіваний мазок для маестро пензля, не просто згусток чарівної мелодії для творця музики, а й утіха кожній простій людині в її тривожних буднях, у її незахищеній душі, такій скупій на добро, лагідність і ніжність.

Милуючись тисячами синіх і голубих очей петрових батогів, я попросив водія зупинитися на краєчку луку, попрошкував до одного з них, найочастішого носія цієї небесної квіткової флори. Мав вирвати кілька стебел, щоб поставити в себе на столі. Але цупкі бадилли не піддавалися, треба було повертатися за ножем. А тут ще зненацька сердито і дзвінко задумріла джмелиха, ніби відганяючи мене: либонь, під петровими батогами знаходилося джмелине гніздо, повне запашистого меду. Я відступив на кілька кроків назад, відчуваючи, що ще раз пізнав

маленьку таємницю природи, в яку не варто втручатися. Джмелиха нараз заспокоїлася і сіла на квітку, певно, вдаючи з себе заступницю петрових батогів. Я ж неквапом пішов до автомобіля, як кажуть, спіймавши облизня.

А в ніжних квітках цикоріїв купалося небо...

Липень 2016 р.

Ладан дині

Ось і серпень настав. Уночі зорепад,
Наче з космосу пізні суниці.
Туманець на світанку, і чути з полів
Відголосок заплаканих стерниць,
Переораних на чорноріллі.

Постарілося літо, стужавіли меди,
І лінива джмелиха засинає на квітці
Молочаю покрай подорожніх тополь.

Стелиться тихо з баштану говірка
Неквапна про погоду, зорі й часи.
І давниною пахне ладан дині.

Той ладан дині — дивна запахущість!

А хитрий дідуган все крає й крає
Дубівки-дині — і печаль щемлива
Перекотиполем котиться ізвідси
До сіл і міст, аж ген до кінця світу...

І той курінь старезний, і баштан
Пропахли ладаном дубівки золотої —
Либонь, тим ладаном щедротно засіває
Всі наші ниви, вкриті чорноріллями,
Господь з своєї непогрішної руки.

Той ладан дині — дивна запахущість!

Серпень 2016 р.

Швендя

— У селі всі називали мене Швендя, величайте Швендею і ви, не обиджуся. Я справді тинявся блудяжкою опівнічними вулицями, блукав поза городами й не хотів вертатися до хати відколи мати привела в нашу оселю отого дядька, схожого на коня, котрий відразу мене не злюбив. В того маминого приймака було все кінське: і обличчя, і шия, і навіть рудий чуб подібний до гриви. Тоді я ще не знав про ревнощі, але коли першого вечора той дядько став залицятися до мами та обнімати її, вона показувала очима на мене, ніби страмилася. Я ж примостися за скринєю і спостерігав ту сцену з подивом. Видно, мої зайві очі й лютили дядька-коня. Наступного вечора, коли мама-продавчиня принесла пляшчину «Московської» і банку кільки, він смачно повечеряв, а потім глянув на мене кінським позирком, дав запотилчника й виставив мене надвір, незважаючи на мамині дорікання. Ще й насварив, що відлущює мене своїм солдатським ременем. Того ременя, на блясі якого красувалася зірка, я найбільш боявся і повертався додому гупої ночі, коли дядько вже хропів у ліжку, а мати тихенько плакала. Взагалі я дуже любив маму, але тоді не розумів, що її жіночність переважала материнство, і вона нічого не могла вдіяти з собою. Тямили це і сусідки, тяжко зітхаючи. А старші хлопці іноді при мені називали матір за ті обнімання з дядьком-конем прикрими словами, і я на те страшенно обижався, уникав їхніх дитячих придумок. Та я про отой проклятуший ремінь, що його дядько-кінь присобачив у хаті на найвищій ключці, і він спускався до низу неначе змія, бачена якимсь мною у Глинищі. Я не міг дістати ту змію, хоч не раз ставав навшпиньки на ослін. Але ремінь не давав мені спокою, ставало не по собі, особливо вранці, коли та проклята зірка яскраво світилася у сонячному промінні — боявся не стільки лупцювання, скільки приниження. І якимсь після сну, коли мати полетіла торгувати в лавку, а дядько-кінь вийшов до вітру, знов ізліз на ослін, підстрибнув і рукою збив солдатський пасок, хоч і сам гепнувся на долівку. Хвацько схопив його, вибіг у двір і миттю кинув ремінь в колодязь. Сам же причаївся за кущем порічок. Не відаю, скільки сидів там, але, очевидячки, мене зморив сон. Прокинувся від грізних дядькових слів: «Я пакажу как ремень мой прятать, гадьониш!» і незчувся, як він взяв мене за шкірку й поніс до колодязя: «Погляди вниз, паршивец!» Я глянув вниз і обімлів — у темній, холодній воді тьмяно світилася зірка на латунній пряжці ременя. Тим часом дядько-кінь уже прив'язав до мого пояса вірвовку і штовхнув у колодязь, крикнувши навздогін: «Да-ста-вай-й-й...» Я закричав несусвітнім голосом. Більше нічого не тямлю. Очуняв уже в хаті, в мене була температура і крутило

від холодної води ноги, отож мати відвезла мене в лікарню, а потім здала мене в інтернат. Дядько-кінь тоді дуже злякався, але мати не заявила в міліцію. Він ще деякий час приймакував, але, розказували мені згодом добродушні сусідки, коли лавку закрили на переоблік, мати перестала приносити йому щовечора пляшку горілки і його улюблену консервовану кільку в томаті, то він ганявся за матір'ю навколо хати з матюками і з ременем, який усе ж дістав гаком із криниці. А потім геть збезвістився із села... Я відбував солдатську службу вже при незалежності і не носив того паска із ненависною зірочкою на пряжці, який в мене і досі сидить у печінках... Приїхав же я на мамину могилу, мене в селі ще добре знають, називають як у дитинстві Швендею, і я не обижаюсь, кажіть так і ви...

Серпень 2016 р.

Осінні сні їжака

Їжакові, як і людині, сняться сні, особливо ж осінні. Сняться вони здебільшого про літо-літечко. Отже, прокидається він дуже рано і, полякавши на нашому городі комах, жучків та черв'ячків, смачно посьорбавши ще теплого сиродою з-під корови, яким наша мама його підгодовує, влягається в тінь м'яти-холодянки, що пахне так духмяно, аж паморочиться голова, і спостерігає за життям нашого обійстя. Скоріше одним оком спостерігає, а другим дрімає...

Он підсліпуватий песик Рудько викарабкується з будки, крутить головою — це така фізкультура в нього, і, не поспішаючи, плететься до веранди, до порожньої миски, до якої мама ось-ось покладе ще гарячі, прямо з печі, бараболі. В Рудька вже немає зубів, і варена картопля для нього найсмачніший найдок, а з кісткою від м'яса він тільки зрідка бавиться. Їжак зовсім не боїться Рудька тому, я так гадаю, що він дуже розумний, і знає, що погратися з таким колючим дивом ризиковано — і лапи нитимуть, і писок. Тільки молодий котяра Бутерброд (бо моя сестра ще кошеним годувала його канапками з сиром) не усвідомлює цього: намагається кігтями перекинути клубок із колючками. Та дзуськи, нічого на виходить, тільки болять поколоті лапи, а їжак відтак не терпить котячого духу...

Найбільше до вподоби їжакові цвірінчання пташок: ластівок, що зліпили гнізда під дахівкою хати, горобців, що мешкають у стрісі хліва, а ще зозуль, що прилітають до нашого городу і кують, як каже мати, нам роки, горлиць, які воркують у садку... Якось, уже під осінь, весь день мжичило, і я відсиджувався в кімнаті, спостерігаючи через заштітнілі шибки, як від сумної мрячки сховався в будку Рудько — тільки чорний

писок і лапу видно, як забилися у пригребицю наполохані кури. Тільки горобці на паркані примостилися зграйкою незворушно — дивовижа, мовби купаються! І щось мені таке приверзлося, що я миттю взувся у чобітки, вилетів надвір і розкрив над горобцями парасольку. Звісно, щоб сховати їх від дощук. Але вони раптово пурхнули й перелетіли на паркан до сусідів. У цей час почув невинне хихотіння — то, як мені здалося, кепкував із мене крізь дрімоту їжачисько.

Коли ж закружляє із нашого клена жовте листя і стане зимно під м'ятою-холодяною, їжак перебереться у свою нірку і до весни впаде у сплячку. Про те, що йому сниться в цю пору, не відаю — просто в мене ще немає фантазії. Однак я знаю, що неодмінно про те ж тепле літечко...

Серпень 2016 р.

Муліне

Енергетика дитячої пам'яті тим спокусливіша, чим довше віддаляєшся від неї. При цьому хочеться згадати мудрослів'я письменниці Ірини Вільде: «О Господи, ще не стало спогадом, а вже таке гарне». Моїм спогадам за півсотні літ і всі — гарнючі...

У селі знову радість: на вигоні нашого кутка зупинився каравник — так у наших поліських краях називали ганчірника чи лахмітника. Цей смаглявий, з пошрамованим обличчям циган Ілля мешкав у великому сусідньому селі, мав вгодовану власну кобилу та довгого воза на гумовім ході (чому заздрили всі наші чоловіки, адже в колгоспі коненята були кволі, а про такого воза й думати не годилося) і збирав по всій окрузі утильсировину, здебільшого ганчір'я. Отож на добрій частині воза лежали лантухи зі старими куфайками, довоєнними юбками, що вже втратили колір, по сто разів заштопані, латка на латці — піджаки та гімнастерки, замизгані картузи, що не годяться й на опудало, подрані сорочки і штани, допотопні валянкп-шитіки з розірваними зшивками... Рам'я мало непривабливий вигляд, але ми, дітлахи, вірили, що з цього непотребу на якихось там фабриках виготовляють справжні паперові гроші. Тому й купити за «тряпки» з бідного селянського начиння у каравника можна речі, які не придбаєш у лавці: за згорьовані рублі із мізерних колгоспних трудовнів там купували лише сіль та гас.

Каравник поволі зважував на безмені принесені тітками «тряпки», а ми, дітлашня, з нетерпінням чекали тієї миті, коли він відкриє свою дерев'яну, обковану залізом, скриньку, такий собі міні-магазин, з якого розплачувався за ганчір'я. Чого там тільки не було! Дефіцитні голки —

від найдрібнішої до «циганки», наперстки, ножиці, шпильки, котушкові нитки, а головне — муліне. Цим незнайомим словом, яке тільки з'явилося на радянських теренах, називалася заполоч — новітня кольорова пряжа з бавовни, за якою так ганялися жінки. Особливо дівчата, адже заполоччю вишивали рушники собі на посаг...

Проте було в тій скриньці й дещо для нас, дітвори: свищики з надувними кульками. Їх усміхнений циган дарував кожній молодиці з малюнком, а дівчинку ще й пригощав карамелькою, і ми заздрили в ту мить дівчаткам, а вони, ніби відчуваючи наші зазидки, показували нам язика.

Додому ми поверталися у піднесеному настрої, адже тепер довгими зимовими вечорами, вмостившись на теплій лежанці, мама щось вишиватиме й розказуватиме мені казки. А, може, й знайде в осінній капусті мені сестричку, яку в черговий приїзд дядька Іллі візьме на руки й котрій добродушній циган дасть цукерку. Але, оскільки в неї ще немає зубів, то смачна карамелька дістанеться мені. І від такої приваби на всю нашу вулицю голосно заливався мій свищик...

Вересень 2016 р.

Втішання осінню

Що не кажіть, а наша цьогорічна осінь — відчайдушна шпигунка: за ніч сховала на городах і в садах, у полях і лісах, на річках та озерцях тисячі кришталевих слоївків з парфумами. І хизується сама перед собою...

Біля веранди вельможний запах айстр, жоржин і хризантем різко забиває домашній аромат сузір'їв кропу й листочків хрину, смородини й вишні — то молодичка засолоє у вимоклій за літо дубовій діжці останні м'ясисті помідори, такі червоні, аж гіпертонічні; із-за хати, з поля, чується димок спаленого картоплиння впереміжку з духом рудого пожухлого кукурудзиння і переораного стернища; в саду самотні й горді принцеси-антонівки намагаються притлумлювати пахілля почорнілого бальзамічного кануперу; знову школярки понесли вулицею кошики із грибами, і повів лісу заморочив памороки — надто ці бадьорі й м'язисті, ніби ще живі, маслою у смолистому припаху гострих соснових голок; ще теплі ставкові води все більше віддають добрим дурманом осоки, зеленим жабуруннтя і ряски, а в річках же води вже остудні; і в усьому злагіднює душу духмяний трунок пізнього меду, меду, що пахне нібито, як вигадують дівахи-поетки, вічністю... Але це тільки химера, облуда, ілюзія — немає у меду вічності, як немає вічної людини, окрім Сина Божого, немає навіть «вічного двигуна» і вічного каменю. Є лише миттєве втішання осінню — таке швидкоплинне, як стрімка течія річкова. Ще

якийсь тиждень-два, і ти побачиш вигірклі земні та піднебесні краєвиди і бомжиху-осінь, що наситилася життям і вже не бентежить наші душі, а викликає відразу. Вона пахне грузьким болотом, грязюкою, що її заносять до класу на підшвах школярики, і потім прибиральниця, миючи ввечері підлогу, проклинає на чім світ стоїть осінь, якою ви ще позавчора втішалися. Таке селяві, як сказали б французенки, які о цій порі більше всього люблять осінні парфуми...

Жовтень 2016 р.

Цей джойсівський «Уліс»...

Ностальгію пізньої осені найкраще лікувати на дачі товстезним романом, таким, як, скажімо, «Уліс» Джеймса Джойса, якого не подужав улітку й він докірливо поглядав до цих пір на тебе з полиці, чи смакувати борщем із тільки-но висушеними грибами, який зготувала дружина, поки ти насолоджувався достоту іронічною мандрівкою дублінськими вулицями головного героя.

По правді, писанина Джойса така ж складна й інтелектуальна, як і наші борщі. Це не оті привокзальні шаурми та чебуреки, чи навіть баранячі нирки, запечені на вугіллі, що подобалися містеру Леопольду Блуму, а вельможного зварені буряки і капуста, морква й цибуля, бульба і присмачені різноманітною приправою і сметаною і, звісно ж, сушеними боровичками та маслечками, від яких піднімаються такі лісові пахощі, що аж памороки забивають. Отож, висьорбавши повну миску неперевершеного варіння дружини, ти можеш сьогодні взагалі не читати Джойсове твориво, а тримати розкритий том на колінах і дивитися у вікно, де руді копиці соломи в далеких осінніх полях зливаються з копицями сірих хмар, над котрими зажурблені осокори підпирають нависле мрякою небо, рахувати мокрих горобців, за якими знехотя ганяється такий же мокрючий сусідів Рябко, і мудро розгадувати хитрослетіння життя отих ірландців із недочитаного роману чи гадати про власний сенс ще не завершеного життя...

Ти, зазвичай, дочитаєш цей товстезний джойсівський том і, здолавши осінню тугу, поцілуєш дружину за талановито приготовлені борщі, і рановранці ви поїдете з дачі. Місто зустріне вас першим снігом, новоріччям і Різдвяним святками. А потім усе отак так закрутиться-закружляє у міському весняно-літньому гармидері, що отямитеся лише осінньої грибної пори, на дачі, у полоні такої ностальгії... І, можливо, якийсь інший чужоземний «Уліс» засватає наш борщ? Як знати...

Листопад 2016 р.

«Дивлюсь, гадюччя повзає по хаті...»

Ще тільки наvertsалося на зимовий світанок, і в селі над хатами де-не-де піднімалися мітли димів, а дід Михаль уже простує на озерце в кінці городу. За ніч навіть стежку притрусило поземком, але то не біда, адже її змалку знає. А на озерці добряче позначив ополонки — повтикав снопи запашної пшеничної соломи з половиною. Виймеш ото околіт з продуквини, й шурхнуть звідти на сніг в'юни. Тільки збирай їх, пискунів, у шаньку! І не треба ніяких ятерів-підситків...

Діду Михалю вже під дев'яносто. Все життя на цьому обійсті, лишень кілька років у армії служив у Австрії. Було то післявоєння, люди куснем хліба не наїдалися, але не голодували. А повернувся у країну-переможницю — зустрів безхліб'я, голоднеча, як у тридцяті, коли розкуркулювали та колгоспи насаджували. Якраз тоді й побралися, і пішов я по в'юни молоду дружиноньку нагодувати. І досі не виходить з пам'яті та приключина. Назбирав я вранці на льоду повну шаньку риби й заніс до хати, а сам відлучився надвір теличку нагодувати. Жінка ж по воду до криниці, це через п'ять дворитц. Заходить з коромислом до хати і, о Боже... Клятї в'юни ожили, вилізли з шаньки й повзають по долівці, ще й пишчать. І пізніше, через багато літ, аж до самої смерті не могла спокійно згадувати: «Дивлюся, гадюччя повзає по хаті. Я миттю зняла з плечей коромисло і кинула на тих гадів, відра розлилися, а сама стрімголов вискочила на вулицю, вся тремчу. Наловилася я страху...»

І сміх, і гріх, згадує дід Михаль. Навіть тоді, в голодовку, відвертала-ся від в'юнів. Отож сам смажив, сам солив і сушив у печі й складав до діжчини, щоб на Великий піст смачним борщем посмакувати. Пізніше полюбили цю смакотищу діти, а вона все гидувала, царство їй небесне. А все ота халепа з моїми в'юнами, що тоді случилася...

Сьогодні по першій поросі, з легеньким заморознем знову чалапає він на озерце, щоб натрусити пискунів. Спозарання злагідносє його душу і в такій порі все частіше наvertsаються до нього мудрі розмисли отого давньогрецького бороданя Геракліта, що врзалися в його молоду голову ще із армійських політзанять: «Усе плине, усе змінюється». Зрозуміла річ, змінюється, гадає він, однак далеко не все — залишаються і пам'ять, і баранчики хмар у вічному небі, і тихий шурхіт осоки над озерцем. Та ще в'юни... Така ось моя химерна світобудова, зітхає він...

Січень 2017 р.

Козацька люлька

Ледь відбарабанила у вікна тепла липнева злива, як мені закортіло на вулицю — закачав собі штанці до колін і гайда босоніж по калюжах. Мені чотири чи п'ять років і хіба всидиш у таку літню пору в хаті. І сталося ж таке, що із далекого дитинства не забувається — з вимитого дощового потічка помітив якусь дивну череп'янку. Підняв її й заховав у кишеню: може, для чогось пригодиться...

Лишень нашвендявшися вулицею, я заінтересувався знахідкою, отож завернув до діда Лександера. Дід оглянув її й неквапливо мовив:

— Це давня, глиняна люлька, мабуть, козацька. Бач, тут відламаний цибух, а ось дучка для натоптування кріпака-самосаду. Знаходив я теж замолоду таку річ, бо колись тут козарлоги жили. Курили вони зазвичай дерев'яні, запахуці — грушеві та вишневі, а в похід брали череп'янку-люльку...

— У який похід, — перепитую.

— Малий ти ще, не розумієш, — дід вимудровує для мене найбільш підходящі слова, — в похід, то означає рідну землю боронити, від панів-шляхтичів та орд кримців... Ось знаменитий гоголівський Тарас Бульба загинув лише тому, що не захотів, щоб його люлька дісталася ворогові. Люльку-бурульку, тобто глиняну. Вона не зогніє в землі, а значить довше пам'ятатимуть молодого козачину, що поліг у кривавому двобої. Люлька то найкращий скарб...

— А що таке скарб, діду, — знову запитую я.

— Скарб то не тільки золото...

Ще довго сидимо на колодах навпроти нашого двору і снуємо балачку про знайдені й незнайдені скарби, взагалі про давнє життя, аж поки повновидий місяць вилізає за цариною, і вулицю огортають сутінки. Мати виходить за хвіртку й гукає, усміхаючись:

— Хватить вам, дідусю, забивати клепки малому, ще завтра наговоритесь... Ідіть уже відпочивати...

Я по дорослому тисну своєю долонькою дідову натруджену руку й нехотя плетуся до хати, випиваю теплого молока з-під корови і миттю засинаю.

Багато літ поминуло відтоді. Дід Лександер давно на тому світі пасе Божих овець, я всеньке життя шукав зачарований скарб та так і не знайшов, десь запропастилася — не знати й де та глиняна козацька люлька, а мені все ж так тепло, затишно й солодко у тому далекому спомині...

Пшениця на Хрещатику

Ще із шкільних уроків запам'яталось, що роман Льва Толстого «Війна і мир», як і віршований роман Олександра Пушкіна «Євгеній Онегін», є «енциклопедією російського життя». Більше того, сам граф Толстой назвав свій роман «без брехливої скромності» Гомеровою «Іліадою». Можливо, воно й так. Однак за тим «російським життям» стоять лишень «господа», які, процитуємо ненависного нам тепер Владіміра Леніна, «страшно далекі вони від народу».

Над цією дилемою я довго розмірковував, перечитуючи твори Івана Нечуй-Левицького, до речі, сучасника графа, й ще раз переконувався: наш, український народ, у безліч разів енциклопедійніший від нашого «великого» сусіда.

Тут і природа метафоричніша («З-за темного лісу виглянув місяць, показуючи блискучого широкого лоба, потім глянув очима, а далі покотився здоровий, як добра хазяйська діжа, червоний, як кров. Тихо піднявся він вгору і полив свій тихий світ на село. Засоромились зорі яснолицього: декотрі поховались і потонули в синьому небі, а сміливіші остались»), тут і бал незгірш балу юної «графінечки» Наташі Ростової («Білі Настині ніжки миготіли, неначе весняна блискавка в легких хмарах атласного шлейфа. Каштанова голова Густава гармонізувала з чорними дрібними локонами класичної Настині головки...Пара карих блискучих великих очей бризкали іскрами; пара синіх очей тихо світилась, неначе рання зірка; здавалось, ніби ясний палкий день обнявся з тихою зоряною ніччю...»), тут і невибагливий національний гумор («Я родилась й охрестилась, а такої поганой не бачила! Вже баба Солов'їха багато краща од неї, хоч і в Солов'їхи ніс, як сім гривень сокира»; «...ви-ріс язик у роті — довший, ніж у корови!»; «Моя стежка тільки від хати до церкви. Я ніколи не зачепила малої дитини, за всіх молюся Богу, ще й Параску, стару суку, поминаю в молитвах») і, звісно, омосковлення...

Читачі оповідання «Київські прохачі» (водночас і справдешній підручник старцювання, до того сучасний), певно, пригадають, як Денис Кміта хвалиться двома книжками, якими нагородили доньку за навчання у гімназії:

«— Оце одна: «Маша й пропавший цуцик» чи так, Улясю? А друга «Верховець без ноги чи... здається... без хвоста».

«— Всадник без голови!» — поправила батька Уляся.

— Чи то пак — без голови. Мені, бач, все здається, що «всадник» — то кінь, — сказав батько.

— Та «всадник» це верховець на коні, а не кінь! — сказала Уляся й зареготалась...

— А я все переплутую коня і «всадника», бо чую, як в церкві співають: «Коня и всадника в море Чермное...»

Якщо цей епізод з роману Майн Ріда «Вершник без голови» викликає лише посміх, то наступний гіркий смуток. «Здесь, в Туле, я познакомився з одною больно богатой й прерасной баришньою... Я валачуся за ней, і она пайдеть за меня замуж, бо я, значитя, знаю все ахвицерсие артикули і благородное обхождение понімаю. Телкі мне надоть убіраца і копувать ей подарки. Любезная матушка! Продай же нашу хату і другое іменіе разное і пришлі мне денгі, бо я магу вигодно женіца, значить...» — пише бідній сільській матері, яка ледве зводить кінці з кінцями син, навчившись отак «какать» і «чтокать» у кантонській школі.

А її товаришка тікає від бідності з села до Києва, де вона, врешті-решт, танцює в шинку, а «москалі підхваляють і присвистують та заливають її горілкою». Потім, звалившись на лавку, мариться їй пророчий сон: «... коли дивиться Марина вниз, на Хрещатик, аж там не каменем улиці вимощені, а росте по улицях пшениця висока, густа-прегуста та зерниста, аж колос вгинається... «Час пшеницю жати, — думає Марина, — а женців не видно; ніде ні живої душі! Стоїть пшениця, як сирота».

Боляче таке перечитувати, але треба читати, адже це справді енциклопедія українського життя ...

Лютий 2017 р.

Кедрові чаї

Я пам'ятаю Степанця вже в літах — сухенький, маленький, з густою сивою, як куделиця, бородою. Мешкав він на хуторі за річкою, біля глинища. Його хати не було видно навіть узимку, бо її затіняв густий вишневий сад. Той сад улітку притягував нас, немов магнітом, достиглими вишнями-лутівками. Ми наривали їх повні пазухи і, ламаючи гілки, тікали геть, як із глибини саду, кахикаючи й кульгаючи, вибігав Степанець і потрясав пужалном...

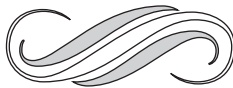
Про того Степанця я з дитинства знав добрі й не недобрі справи. До війни він був найперший парубок на селі, приходив на вечорниці із задраною кирпою, бо ж закінчив курси трактористів у місті і пригнав потому звідти новенький «Універсал» — найперший у колгоспі. Коли ж почалася війна, то, рятуючи дорогоцінну машинерію, відтарабанив її аж у Росію. Там і залишився, працюючи трактористом, знайшовши якісь відмовки від фронту. Повернувся у визволене село зі своїм уже стареньким «Універсалом», молодою дружиною-кацапкою та зневагою до окопників: «Вот я, — часто говорив їм, пригощаючи за лавкою казьонкою, — денег больше привез, і вообще...»

Та не так сталося, як бажалося — десь згадали про нашого тракториста і через військкомат направили в Західну Україну організовувати машинно-тракторні станції. За місяць серед приїжджих східняків, що здебільшого «какали» російською мовою, наслухався такого їжакуватого страху за жахиття бандерівців, яких так і не побачив, що якось уночі тихенько вкинув у валізу комбінезон та старі чоботи й дременує світ за очі. Хоча й ховався вдома, але ж вислідили. За дезертирство дали десять років.

І ось чудо в решеті — сидів Степанець із клятими зарізяками-бандерівцями. Щоправда, як розповідала після його смерті донька, вони були зовсім не такі, як їх малювали, а добропорядні, чесні, освічені, хоч із села. Подружився він із ними. А якось на лісоповалі батько зовсім заслаб, кашляв, навіть харкав кров'ю, вже прощався з життям, то один із бандерівців, найстарший за віком і званням, нараїв пити гарячі чаї із хвої кедра. Він сам його не раз варив й тим дуже помічним зілля івилічив... Але тоді не можна було про тих бандерівців правдоньку оповідати, за що батько страшенно жалів...

Ото й гадаєш інколи про Степана Новака, мого краянина, найзагадковішу й незбагненну річ: чоловік є згубником самого себе й усього світу і від того страждає. Та й не тільки він. І, либонь, те й зветься життям...

*Березень 2017 р.,
м. Черніїв*

Світлана ІЛЛЯШЕНКО

Світлана Ілляшенко (Мостова) народилася 28 червня 1964 року в селі Поділ Срібнянського району на Чернігівщині. У 1988 році закінчила Прилуцьке педучилище за спеціальністю «Виховання в дошкільних закладах». Із 1982 року живе і працює в місті Борзні. Свою творчість розпочала зі шкільних років. Її вірші друкувалися в районних та обласних газетах. Перша збірка поезії «Весна невтрачена твоя» вийшла в 2012 році в ТОВ «Видавництва Аспект-Поліграф» міста Ніжсина. У цьому ж видавництві весною 2014 року була надрукована книжка інтимної лірики «Квітка надії». У червні 2014 року – нова збірка «Мить життя» у видавництві «Папірус» міста Борзни.

СУМУЮТЬ НІЖНІ ОРХІДЕЇ**ВИШИВАНКА**

У вишиванці – мережки долі,
Калини кетяг, ромашки в полі,
Червоні маки – схід-захід сонця;
Мир, спокій, радість в моїй сторонці!

ВЕРЕСНЕВИЙ ДЕНЬ

Дощ у піжмурки, награвшись із сонцем,
Плакав тихо в липи на плечі.
Мокли мальви, ружі під віконцем...
Гаснув день, як полум'я свічі.
Та нараз розвиднілося. Треба ж!
Промінь сонця куполи лизнув,
І веселка перетнула небо!
Клен рудий це бачив, не заснув.
Мінилась веселка семицвітом
Від Борзенки аж за церкву ген!
Вигиналась радістю над світом –
Та скінчався вересневий день.

«ВИСКОЧКА»

А «вискочка» цвіте
Так ніжно-біло!
Що осінь за вікном, –
Яке їй діло?
Повернеться весна, –
Її чекаю.
Закінчиться війна!
Я твердо знаю.

ОРХІДЕЇ**(триптих)****У розлуці**

Сумують ніжні орхідеї,
Що дарував колись мені.
В кутку лежать твої гантелі,
А ти, мій друже, на війні.
Сказав, що їдеш на роботу.
(Бо де ж її знайти в ці дні?)
Щоб не посіять біль-скорботу,
Сказав мені, а мамі – ні.
Збрехав для блага, щоби ненька
Не рвала душу на шматки.

Хай вік продовжиться старенькій.
... Переглянув фотокартки –
Розхвилювалося серденько.
Все пригадав: як ріс і жив...
Зібрав рюкзак, і так хуленько
До воєнкома поспішив.

Був офіцером ти в запасі
І добровольцем у «Десні».
Тепер далеко, на Донбасі,
Там посміхаєшся весні.
Гірка для мене стала кава,
Не просто так ти гостював.
Якби ж раніш про все те знала...
Ти ж так тоді мене кохав!
Чом розлучилися з тобою?
Чому мене ти залишив?
Чому ти рвешся там до бою?!
Бо син Вітчизни й жаль тих нив,
Що стиглим колосом налиті
Під БТРами тремтять,
А кулі ворога щомиті
У мирних жителів летять.

Д о н б а с

Хто в окупації, хто в «Біса»,*
А в серці біль: «Як виживать»?
В Донецьку – там сестра Лариса,
А в Горлівці – тітки і брат.
І звідки ждати порятунку,
Чи спать лягати? Чи не спать?
Кому ж збрело таке на думку:
Країну нашу роз'єднать?
Як врозумить отих безумних,
Прозріння б дати хоч на мить?

Від їх брехні, речей «заумних»
Душа їх чорна не щемить?
Вони вже крові напилися?!
Та, мабуть, ще і досі ні.

На людським горі нажилися?
Горіти грішним у вогні!
... Розквітли знову орхідеї,
Тебе чекають на вікні.
... За Україну у траншеї
Поліг на проклятій війні.

**Герої не вмирають.
Героям слава!**

Чекають донечка й синочок,
І мати сохне на очах.
Отой із штемпелем листочок
Й мене бентежить по ночах.
Чиєсь замурзане хлоп'ятко
Ламало в полі соняхи.
Померла матінка, а татко...
Он під очима синяки.
Продасть, за безцінь, кукурузку,
Яку під кулями накрив.
«Хоч би зайчатинки... А дзузьки!»
Від себе думку відігнав.
Чому зостався сиротою
І за які такі гріхи?
Ось тут віддише під скиртою
Й потягне далі кияхи.

Та враз сахнувся – стогін чути.
Невже почулося? Завмер.
Підкрався ближче: «Хто тут?! Фу-ти!»
Чи то солдат, чи офіцер?
Весь обгорілий, почорнілий,
Лиш очі-зіроньки мигтять.
Мабуть, давно лежить, змарнілий.
Десь чути «Гради» знов гримлять.
Не довго думало хлоп'ятко,
Спасатись треба, бо біда!
Спитало: «Може, ти мій татко?»
Вставай, ходім мерщій, гайда!»

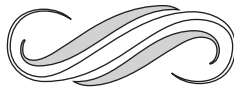
Не може, бідний, йти ногами.
Лежить, ледь дише, мов батіг...
... Отак на торбі з соняхами
До блокпоста його й дотіг.
Вже й не відходить, дума, тато.
Сташко Артем його зовуть.
Тяжких пораниених багато,
На Харків, далі їх везуть.
Чи то була така хвилина,
Чи у сорочці народивсь,
Чи окриляла та дитина,
Чи ще на світі не наживсь?
Та сталось чудо! Сталось диво!
Прооперований не раз,
Сташко Артем стоїть почтиво,
Уважно слухає наказ,

Що повертається героєм
Він на Борзнянщину, в свій дім.
Думки обсіли його роєм:
«Хто ж залишився в домі тім?»
І став пригадувать помалу,
Що зовсім він і не Артем...
Хтось записав тоді зопалу:
«Сташко Артем» «Я ж не Артем!
Дружина вдома, син і доня.
А хто ж тоді оцей Денис?»
Хлоп'я схлипнуло: «Що за доля?!»
І зовсім, як дівчатко, скис.
Обняв, погладив, підбадьорив:
– Спаситель! Янгол мій... синок.
Ну що це я таке накоїв?!
Денис всміхнувся і замовк...
Їх зустрічали орхідеї
У ріднім домі, на вікні.
Ні, не поліг він у траншеї,
На непотрібній тій війні!

УКРАЇНА ОДНА !

На гнідому коні
Мчать напружені дні.
Мов сполоханий птах,
В скроні стукає страх.
Україна в біді!
В горі, пеклі, вогні!
В материнських очах
Лише розпач і страх.

Ви не рвіть на шматки
Нашу землю, братки!
Хай не сіється гріх,
Буде мир для усіх!
Україна одна,
І земля в нас свята!
Буде жить у віках
У вишиванках, вінках.

Тетяна СИДОРЕНКО**ПРО ЩО МОВЧАЛА СТАРА СВІТЛИНА**

Приїхала в наше село одна великомудра та й каже:

– Давайте я про вас усіх книжку напишу.

Ні, ну ви уявляєте? Про нас – книжку! Що про нас можна писати? Як жили та виживали, як зараз живемо та виживаємо? Як усі, так і ми. Що було з усіма, те й – з нами. А що ще можна писати? А вона вперта така, видно, давно це діло задумала. Не відступається:

– Я сама знаю, що писати! Коли книжка буде готова, то ще й не надякуєтесь! Ще й пишатися будете: ось про нас книжка є! Це ви зараз такі безтолкові!

Ні, ну ви чуєте? Ми, значить, ще й безтолкові! Добре, що хоч вона толкова!

– Я, – каже, – цілого літописа про вас напишу. Так вас усіх розриндую, що будете одне одного перепитувати: невже це ми?

Ну кіно! Вона нас розриндує!

– Приносьте мені, – каже, – старі фотографії ваших батьків, дідів, короткі розповіді про них, а я вже сама все до ума доведу.

– А якщо нема фотографій батьків та дідів? – питаю її, бо я в третьому поколінні байстрючка, – то що тоді?

– Тоді – матерів та бабусь.

– А можна?

– А чого ж не можна? Приносьте. Їм там, – угору пальцем тикнула, – буде приємно.

І почався в селі народний рух. Принесли ми тій письменниці два великих целофанових пакети сімейного добра, попідписували, де чії світлини, щоб усе було до пуття й нічого не сплуталось, – як вона нас і навчила. А секретар сільради ще й музей увесь перефотографував, побачивши, яка справа закручується... Та й стали ждати, коли ж та книжка буде готова. Але ж, людоньки, гвалт!!! Письменниця що ж? Приїхала, крутнулася, всім пороздавала вказівки та й поїхала в своє місто! А в нас тут роботи – непочатий край! Старі фотографії знаходяться й знаходяться! Й кожного дня наче з-під землі об'являються! Ні з того ні з сього знайшлася фотографія матері моєї (в прискринку лежала), і я, ошелешена, не знала, що з нею робити. Я зроду цієї світлини вдома не бачила, і знайшлася вона, ніби спеціально для тої книги, що наша письменниця задумала. Стоїть моя мати під квітучою яблунею й сама, як квітка: у вінку, в стрічках, у намисті, вишитій сорочці, плахті й корсетці! А ще й у туфлях на високих підборах! А внизу підписано 1946 рік. Я цілий день з тої світлини очей не зводила... Я вперше побачила свою матір молодію і такою вродливою! Таких красивих лиць ниньки ніде не стрінеш!..

Побігла я з тою світлиною до своєї однокласниці:

– На, – кажу, – глянь хоч одним оком... Чого заціпило? Не віриш, що це моя мати?

– Вірю, – каже. Й давай ритися в своєму старому альбомі. – А тепер, – каже, – ти глянь. – Це рідний брат мого покійного свекра. Дядько Грицько. Бачиш?..

– Бачу...

– Чому вони такі схожі між собою?

– Не знаю.

– Як брат і сестра...

– Як близнята...

– Чому ж вони такі схожі?

– Бо любили одне одного, мабуть, дуже сильно...

Поклали ми тії дві світлини до купоньки. Близько-близько так.. Нехай вони ще хоч раз побудуть разом: Грицько й Вірка...

... А діло було так. Вони й справді любили одне одного. Засватані були.

... Весна того року, сорок першого, видалася ранньою.

– Скоро одсіємося в колгоспі та й одружимося, – чомусь не Вірці, а її матері – розумецькій Федорі Грицько пообіцяв. Уже й мамою почав її називати, бо чим довше Вірка вистоювала під вербою та пізніше в хату з гуляння приходила, тим пильніше й очікувальніше розумецька Федоря вдвлялася в свого майбутнього зятя. Та ні з того ні з сього помер батько в Грицька. Не хворів, не вовтузився, ще не старий був, а взяв і помер.

– Подождіть хоч до півгодин, – стала радити Федоря. – Не гоже веселитися, коли таке діло... Перед людьми буде соромно.

У квітні так сказала, на другий день Паски, а через два з половиною місяці почалася війна. Грицько знав, що його мобілізують одним із найперших, бо він уже післяармійський, танкіст. Так воно й сталося. З повісткою прийшов під вечір до своєї Вірки.

– Коли? – тільки й спитала розумецька Федоря.

– Завтра, мамо. Під обід – до військкомату.

Усі втрьох довго мовчали. Втрьох мовчали про одне й те ж.

– То я тобі, синочку, завтра вранці ще встигну хліба й пиріжків спекти на дорогу... Зі старого врожаю ще трохи борошна є... Зараз тісто вчиню.

– Учиніть, мамо.

Розвела Федоря закваску в обідішньому молоці (свою Лиску аж тричі в день саме доїть, бо розтелилася цьогоріч пізно, – місяць тому, молока – хоч залийся), сипнула в діжу пригрірць борошенця:

– Нехай підбродить. А я тим часом піду попораюсь.

Поралася Федоря навмисне довго. Лиску подоїла. Аж півдїйниці теплого молока Травці відлила, теличці. Дала їсти підсвинку, птицю в курник на ніч загнала. Та все вишукувала ще хоч якусь роботу, а не знайшовши, сіла на ослінчику під погребом: почала думу думати про трижди прокляту війну, яка в її Вірки Грицька забирає. Ще й не жінка, вже й не дівка її Вірка... Чи хоч не вагітна?.. Як те нещасне дитя у світ пускати, в оцю війну, що впала на їхні голови?.. Що їх жде? Як воно далі буде? Один Бог святий зна'... Непомітно й звечоріло... Вже й небо роззорілося... А в нічному небі – один сум...

Зайшла Федоря в хату. Старалася, щоб і клямкою не клацнути, й дверима не рипнути... Запалила лампу-керосирку. Заглянула в діжу... Опара вже підійшла. Можна й замішувати. Глянула на двері в хатину, трохи прочинені... Федоря знала: там Вірка з Грицьком, як руді миші, притихли й не знають, як непомітно причинити двері, щоб нічого не рипнуло-не скригнуло, – ні двері, ні ліжко. Федоря сама причинила тії

двері та й заходилася біля тіста. Удосвіта вона встане, натопить піч, а вранці й пиріжки будуть готові. Із сиром – одні, а із солодкою квасолею – інші, – вирішила. Накрила діжу полотниною, перехрестилася на ніч та й спать уляглася.

...Пиріжки вдалися, як сонце! А булки – гарні та пишні, як дівки на виданні!

Поснідали.

Почала Федоря збирати Вірчиного Грицька на війну.

– Оце кладу тобі, сину, рушник полотняний. Дві великі булки. Пиріжків добрих. Й іконку. Я на східсонці наговорила на неї все так, як треба. Бери. І нічого не бійся. На війні тебе не в’ють. Ось побачиш – прийдеш живий. Може, тільки трохи поранений... Не реви, Вірко! – прикрикнула на дочку, що стояла біля печі, як з хреста знята. – Переплетись, одягнись і йди Грицька проводжать!

– Мамо... чуєте, мамо... – Грицько не плакав, тільки сльози, як дві мокрі стежки, пливли по щоках. – Мамо. Прийду з війни й буду в вас жити! Й одразу ж із Віркою одружимося!

– Та так же...

– Бережіть, мамо, Вірку й самі себе бережіть!

– А ти на тій війні себе бережи. Бо береженого й Бог береже. Ідть уже. Щоб не спізнився... А з війни щоб хоч хоч якусь нам звістку прислав! – не любила Федоря довгих прощань.

Коли вони пішли, Федоря мерщій у хатину! Постіль перехрестила, на якій Грицько ночував. Щоби було в нього все гаразд і в дорозі, і в хатнім порозі. Стала ліжко застеляти... Ой леле, постіль у крові!.. То це ж її Вірка тільки цієї ночі!?. А Федоря, грішним ділом, думала, що вже давно!.. Матінко ріднесенька!.. Бережи ж і стережи там Грицька, на тій війні! Покрий його там своїм заступництвом!.. Відверни од нього всякого врага-супостата!..

Федоря довго прала тее простирadlo з тонкого полотна... Прала – наче якесь діло святенне робила: повільно, аж урочисто... Вірко-Вірко... Дитино моя одна-єдина, рідна й вірна... Для чого ця війна на наші голови?.. Нам би – хліб та дітей ростити... А більше нічого й не треба... Чим ми перед Богом завинили?.. Аби ж тільки діждалася свого Грицька... Аби ж діждалась...

Вірка аж під вечір додому прийшла. Змучена й зболена, аж учорніла:

– Повезли наших соколиків двома великими машинами прямо на Чернігів. І Грицько з ними. А з Чернігова вже поїдуть поїздом на тую війну...

– Попоїж, Вірко...

– Не їсться, мамо...
– Ну хоч молока випий...
– Не хочу й молока. Лягти хочеться... Може, засну... – і полізла на піч. – Мамо! – вже з печі, – там, у хатині...
– Усе, гаразд, Вірко... Все вже попрано й висушено, й рублем покачано... Спи...

Федоря знала, що донька там плаче за комином. Німо. Одним серцем. Тому не обзивалася до неї. Бо розголоситься на всю хату...

Стояла найпрекрасніша пора: хліб дозрівав. А десь далеко-далеко йшла війна. Нагадувала тут про себе тривожними чутками й страхітливими здогадками. А потім – похоронками. А потім фашисти в село ввалилися. Кинулися по людських подвір'ях: флайш! мільх! айер! Розумецька Федоря встигла теличку Травку в густому кукурудзинні припнути, а більше нічого врятувати не встигла. Лиску забрали, підсвинка застрелили прямо в хліві, курей перестріляли на подвір'ї – і все потягли із собою, в колгоспні дитячі ясла. Там вони влаштували для себе кухню та їдальню.

Пішла Федоря за німцями вслід. Голосить! Аж руки заламує:

– Німці! Чуєте, німці! Не вбивайте мою Лиску! Я по двоє відер молока вам віддаватиму! Кожного дня! Вранці і ввечері! Тільки пожалійте! Віддайте мою корівоньку! Чуєте, німці? Щоб вас пранці поїли!!! Віддайте мою Лиску!!!

Усе село потім довго згадувало, як розумецька Федоря з німцями домовлялася.

Прийшла вслід за Лискою аж у ясла, де німці свої пельки набивали. А там – ревище! Корів із десять фріци вже поназводили, – в людей повідбирали!.. Корови ревуть! Свині верещать! Німці джеркочуть щось по-своєму!.. Мати Божа! Мир хрещений!.. Аж підходить до Федорі один фашист, наставляє на неї автомата й наче трохи по-нашому питає: що їй треба?

– Не вбивайте мою Лиску! – просить-благає Федоря. – Не ріжте її на м'ясо! Я вам по двоє відер молока од неї даватиму – вранці і ввечері! Пожалійте! Не вбивайте Лиску!!!

– О! Мільх! Мільх! – піджеркотав про щось із двома іншими й наказав Федорі:

– Шнеля! Шнеля!

Принесли розпрокляті фашисти Федорі порожнє відро, і той, що з автоматом, знов командує:

– Шнеля!

Підбігла Федоря до свої корівоньки, обняла її за шию й шепоче на вухо:

– Лисуню, корівонько моя ріднесенька! Віддай їм усе молоко! Віддай, Лиско! Хай хоч і заллються ним! Аби тебе живою лишили!

А Лиска стояла й плакала... Але молоко віддала все – повнісіньке відро. Нехай п'ють! Хай їх зола посипає!!!

Отак і домовилася Федоря з німцями: Лиска вертається додому, а двоє відер молока вранці та ввечері фашистський солдат забиратиме. Не просто забиратиме, а приходитиме перед доінням вранці і ввечері з великою каністрою, стежитиме за Федорею, щоб у дійницю нічого не сипнула, отрути якоїсь. «Щоб вас перва пуля не минула!» – бажала розперенапроклятим фашистам Федоря й віддавала їм молоко...

...Із війни прийшло пісьомце од Грицька! Воює на Західному фронті. Б'є німців на своєму танку. Пише, що любить Вірку всім серцем, всією душею, що ворога вони переможуть, і буде щастя й радість на нашій землі. Вірка й Федоря не могли на те пісьомечко надивитися, цілували його, шептали над ним молитви... Вірка те пісьомечко за пазуху заховала... А вже аж у сорок третьому році, як німці відступали, прийшла од Грицька й друга вісточка. Написав, що будуть перекидати їх на Угорщину й звідти він уже не зможе написати. А зараз він живий-здоровий, і війна скоро закінчиться. І що іконка, яку дала йому Вірчина мати, проводжаючи, стереже його й береже. І Вірку він любить сильно-сильно й зробить усе, щоб вона була щасливою...

А потім настав рік сорок п'ятий. І травень! І дев'яте число! І гучно-мовець біля сільради оголосив, що вже мир! Що розбили ворога в його лігві! Що всенародна радість у нас! Святкуйте, люди!!!. Позносили односельці в кого що було до сільбуду й почали святкувати! У Федорі з Віркою нічого не було для святкування, тільки два маторжаники, які ввечері були сірими, а на ранок аж чорними стали.

– Аж невдобно якось, – забідкалася Федоря. Та раптом згадала (і треба ж!) про закопану пляшку горілки в садку, під вишнею, ще довоєнну. До війни Федоря грішила інколи – гнала потроху самогонку. Відкопала вона тую пляшку, ганчіркою обтерла од землі:

– Пішли й ми, Вірко, до сільбуду! Є і в нас чим святкувать!

А там! Гармошка грає! Дівки та й деякі молодіці парами витанцювують! Гомін! Лемент! Кашу-гартаначку варити заходилися! Одноногий Ілько в ложки вибиває! А Петро, хоч і контужений, танцювать заходився! Радість же яка! Перемога!!!

Підійшла до Вірки й Федорі Грицькова мати. Цілуються! Обніма-

ються! По наперстку горілки випили! Щебечуть собі, очей одна з одної не зводять. І думають усі про Грицька, який скоро з тієї Угорщини додому приїде!...

...І гадки не мали тоді, що це ж вони тою горілкою з-під вишні його поминають...

... Грицько три дні не дожив до Перемоги... Рівно три дні... Загинув від снайперської кулі біля ратуші в угорському містечку Вайта... Снайпер, кажуть, сидів на дзвіниці... Не врятувала Грицька Федорина іконка тоді... Вперше і востаннє не врятувала...

...Ні жона, ні вдова і вже й не дівка. Просто Вірка та й усе. Вдень ще сяк-так: що громаді – те й бабі. На полі – на буряках, то льон тіпає, то тютюн обшморгує, то на току зерно сушить... А вночі – одверни й заступи! Ще коли мовчки плаче, лише зітхаючи тяжко й похлипуючи, терпить Федоря. А як починає в своїй хатині вити, наче не всі дома, Федорі легше збожеволіти од того, ніж чути!.. Вибігає тоді Федоря з хати, вмощується на призьбі й витріщається в небо – зоряне чи похмуре – їй все одно. Буває, що й до самого розсвітання так сидить. А тоді – прямо із призьби й на город. Зароситься вся!.. Зате не чує, як там Вірка за Грицьком голосить...

І так ото рік за роком. Та аж тринадцять років так... Не жона, не вдова та вже й давно не дівка... Почала Федоря мудрувати: ні на кого з чоловіків і не гляне Вірка, на дух їх не переносить. Та вони й самі її аж бояться... На гулянки не ходить, бо які гулянки в тридцять п'ять? А рокам же не скажеш: стійте! поверніться!.. Треба Вірці дитину народити. Дитину треба. Так Федоря вирішила і все.

Був у їхньому селі такий собі Йван, колгоспний комірник, ласий до дівок та молодиць. Уже з десятків байстрючат по селу – точно його. А що ж? Багатьох чоловіків забрала війна й ніколи не поверне. Отож Іванові – й роздолля... То Федоря щось придумає... Обов'язково придумає... Федоря така...

Почимчикувала вона одного дня в контору, щоб голова колгоспу олії на трудодні виписав. Небагато, хоча би літр якийсь. Він і виписав. А з тим документом пішла до комірника, до Йвана:

– Налий олії оцей бутильок й оцю чверточку, – каже. – Голова колгоспу, спасибі йому, виписав.

– Бутильок наллю. А чвертку ховай подалі. Голова виписав лиш один літр. Хіба не бачиш? – махнув перед її носом тим документом.

– ...а я тобі за цю чверточку – свою чверточку... – вкрадливо так: – та ще й перваку! Сьогодні, як звечоріє, приходь за рощотом...

Іван знав, що Федорина самогонка – найдобріша в селі. Спокуса була неймовірна, й він здався. Налив.

Брага в Федорі була ще вчора готова до перегону. Навмисне один день перетримала, щоб Івана запросити та влаштувати все так, як задумала. Під вечір поставила на плиту все причандалля, обмазала тістом два чавуни величезні, присобачила корито, розтопила в лежанці... Все! Скоро закапає!

– Вірко, сядь і сиди біля корита. Слідкуй, щоб капало як треба. А я поратись піду.

А тут – і Йван. Відразу ж – до хліва, бо в прочинені двері побачив Федору, – дойти корову збирається.

– То я за чверткою.

– Іди, Йваночку, в хату. Там підождеш мене трохи. Ось видною корівку та й наллю тобі чвертку. Аякже! За добро – треба добром. Там Вірка сидить, слідкує, щоб капало як треба.

– Кажеш, Вірка?.. То я пішов!

– Так отож і йди.

Вони порозумілися навіть дуже добре, хоча кожен вдавав із себе ледь не ангела небесного.

Федоря чула Вірчин лемент із хати... Уявляла, як вона відбивається од Івана... Побоювалась, аби не вирвалася з його рук та з хати не вибігла. Бо тоді, щитай, пропало...

Корівку видоїла. Та й сидить собі, як бовдур, у хліві... Думки в голові перетлутались... Що воно далі буде?.. Як Бог дасть, так і буде...

Бог дав дитиночку через дев'ять місяців. Дівчинка. Олькою назвали. Це та сама Олька, якій держава до вісімнадцяти років платила по п'ять рублів щомісяця за те, що батька немає, і якій один-єдиний раз у житті сам батько, якого немає, подарував троячку, коли дуже п'яним був, прямо серед дороги. Олька виросла й вивчилася на медсестру, але діагнози вміла ставити краще за будь-якого лікаря, тому її в поліклініці за це дуже незлюбили (поправляла навіть завідуючу поліклінікою!!! – кому ж таке сподобається?) й відправили «за вислугою». На пенсії зараз Олька.

...Так оце ж я, та Олька, прийшла до іншої Ольки, однокласниці своєї, та ніяк не надивимось на молодих Грицька й Вірку... Попросимо письменницю нашу, щоб у тій книжці, яку вона пише, ці фотографії поруч були... Нехай хоч у книжці вони будуть разом – Грицько й Вірка...

Ірина КАРПЕНКО

Ірина Карпенко народилася 23 травня 1974 року в м. Києві. Дитячі роки провела в мальовничому куточку України – селі Калюжинці, що на Срібнянищині. Прекрасні краєвиди, н'яккі запахи польових квітів, гомінлива річка край села, добрі, гостинні, мудрі слова із вуст сільських мешканців, що переливалися в душу сріблястим передзвоном української пісні, навчили її жити і розуміти важливість кожної миті.

Закінчила філологічний факультет Ніжинського державного педагогічного інституту імені Миколи Гоголя. Свою педагогічну діяльність розпочала в рідному селі Калюжинці, «кобзаревій колисці» на посаді вчителя української мови та літератури.

Нині працює начальником відділу діловодства та контролю апарату райдержадміністрації.

Пропонуємо вашій увазі добірку її поезії.

Нестерпний біль, страждання, сльози
І тихий плач на самоті...
Калина на колимському морозі,
А ще Ісус, розп'ятий на хресті.

Відлунює тернистий шлях України.
Із глибини віків й тисячоліть
Зорею постать світиться людини,
Що подолала безліч лихоліть.

Все вистраждала, все перетерпіла,
Молитвою скріплюючи вуста,
І кожен знав, чого вона хотіла,
Бо істина чомусь завжди проста.

Знайди ту силу, що дає наснагу жити,
Любити свій народ і рідний край.
Щоб славу прадідів ніколи не зганьбити,
А з серця викресати слово «поважай».

Шануй людей, що прагнуть до єднання,
Долають мужньо і вогонь, і зливу,
Щоб виконати пращурів бажання
І воскресить дзвінкий собор щасливий.

Духовність відроди в душі, не бійся,
Пройди спочатку праведний свій шлях.
І над людськими долями не смійся,
Що вічне жито жнуть руками в мозолях.

Не всім талан однаковий від Бога:
Одному – поле сіять, іншому – творить,
Та лиш єдина в нас пересторога –
Єднатись, вірити в Україну і любити!

Я спогадами у дитинство лину,
Лечу, мов птах, до отчого гнізда
І знаю певно, що ніколи не покину
Ті милі серцю, дорогі місця.
Там рідне все до болю і знайоме,
Бо я ж там народилась і зросла.
Вже літо не одне минуло – двадцять сьоме,
А стежка споришем не заросла.
Ступаю по траві шовковій тихо,
Купаю босі ноги у росі
І чую, як бабуся шепче стиха,
Щоб я не зрадила своїй густій косі...
А яблуня в саду всіхається привітно,
Вплітає білий цвіт в русяве пасмо літ.

Любистком пахне мрія заповітна,
І вабить мальвами дитинства світ...
Над квіткою співає пісню бджілка,
У сад вона не раз ще прилетить.
В моїй душі витьохкує сопілка
Й мені без цього співу не прожить.

Не час минає, а минаєм ми.
Пора духовності давно забута,
Старі мости, підірвані людьми,
Бентежать душу, мов гірка отрута.

І жду якогось чуда із чудес,
Я сподіваюсь полум'ям зотліти,
Адже Ісус також колись воскрес,
Щоб вічним спомином поміж людей зоріти.

Мандруєм світом, хрест свій несемо,
Уламки долі топчемо ногами.
Епоха як глуха. Благаєм, кричимо...
В безсиллі й генії розводять лиш руками.

Щоб прагнуть линути крізь терни до зірок,
Щоб за життям не пожаліть, умерши,
Так мислить треба, як Шевченко, наш пророк,
Страждати гордо, руки розпростерши.

Згоріти в Прометеевім вогні,
У Всесвіті жаринкою зотліти.
Нехай історія повториться в мені,
А потім в мармурі, у гіпсі і в граніті.

Життям своїм спокутую гріхи,
Я вже змиралась з драмою людською.
Дитинство, юність, старість – це віки,
Які тремтять, пропечені сльозою.

Благословлю сльозу оту святу,
Що вранішньою випаде росою.

З євшану-зілля я вінок сплету
В дарунок людям. Й душу заспокою.

Скажу відверто, щось мені болить,
Чи розділю з ким біль свій, ще не знаю.
Напевно, українці, будем жить...
І живемо. Земля ще нас тримає.

Горобина ніч

*Натягне дощ свої останні струни,
Торкне ті струни пальчиком верба...
Ліна Костенко*

Зіграй мені осінню світлу днину,
Зіграй тоді, коли щемить душа,
І закружляєм в нічку горобину –
Танок давно до мене поспіша...

Душа і ніч, як два протистояння,
А часом, як гармонія світів.
Щодень вступаю з ними у змагання,
Вони – то мій життєвий лейтмотив.

Душа в тобі, а ніч про тебе мріє
У сяйві горобинових заграєв.
І може статись: осінь захворіє
Тим, що колись для неї не зіграв...

Була гроза, вдивлялася у вікна,
Пускала в небо золоті списи...
Це – проза ночі. Я до неї звикла,
Душі не треба іншої краси.

Проснувся день. Ранковою росюю
Умившися, торкнувся до землі,
Тихенько перемовився з вербою,
І потягнули струни журавлі.

Покликав вирій птахів легкокрилих,
Що з тих країв отримали листа...
Втомилась осінь – вже немає сили...
Зіграю ж я – мелодія проста!

Я шукала тебе...

Я шукала тебе серед квітів,
У духмяному дотику трав,
Що стежинкою кожного літа
Ніжно в серці моїм проростав.

Я шукала тебе серед лісу,
В буйноцвітті зелених дібров.
Лише в листі п'янкої меліси
Я знаходила спокій і знов...

Я шукала тебе серед поля,
В золотім передзвоні зерна.
І ніколи не скаржилась долі,
Що страждань зазнавала сповна.

Я шукала тебе серед звуків,
Що лунають в пташиних піснях.
І до них простягала я руки,
І зорею вінчався мій шлях.

Я шукала тебе серед просині,
Що колише небесну блакить.
А знайшла тебе, любий, у осені...
Літом бабиним серце щемить.

Прийшла весна вишнево-білим цвітом,
Мов наречена вбралася вона,
Радіє сонце, небо, зорі, квіти,
В моїй душі бринить твоя струна.

Я відчуваю музику кохання,
Малюю подумки скрипковий ключ,
А пелюстки приховують зітхання,
Кружляють в білім танці вище круч.

Я на вершині долю виглядала,
Вона колись наснилася мені,
Тепер її обличчя пригадала
В квітковій хуртовині навесні.

Побачились, коли запізно стало,
Коли на скроні впала сивина.
Мені весь час тебе не вистачало,
І білим цвітом марила весна.

Хлюпоче річка – берегів пустилась –
Весняна врода, справді, чарівна.
Поклич мене до себе, я стомилась
Пускати вінки за хвилями сама.

До тебе йду, на тебе сподіваюсь,
І зустрічей чекаю я щодня.
В обличчя вітер злий – я не схиляюсь,
Лечу до тебе просто навмання.

Здолаю все: і біль, і перешкоди,
Осіню казку в серці збережу.
А прийде час – і знову при нагоді
Тобі про все на світі розкажу.

Повідаю, як я тебе чекала,
Незнаного і рідного душі.
У днях осінніх як тебе шукала,
Терпіла холод, проливні дощі.

І ти прийшов, і вперше я відчула
Щось незбагненно чисте і п'янке.
З тобою всі незгоди я забула,
Що є сильніш за почуття таке!?

Кохання наше – запізнілі квіти,
Ті, що в долонях осені цвітуть.
Зірвавши їх, ми бавились, як діти,
Їм же розлуки диво не збагнуть...

Як боляче, що так і не торкнув
Моїх очей заплакане сузір'я.
Чому ж так хочу, щоб і ти відчув,
Як мучуся й страждаю із тих пір я.

Тебе, коханий, бачу я у снах,
До тебе думкою щодня я лину,
Бо жевріє надія у очах,
Лиш із душі «тягар» ніяк не скину.

Пробач мені за осінь почуттів,
Пробач за те, що не змогла зігріти
У крихітних долонях краплю слів,
Які щодня ти прагнув говорити.

І скільки б не судилося прожить,
Через які пройти колючі терни,
Тобою завше буду дорожить,
У пам'яті повік тебе не стерти.

Коли я думаю про тебе,
То відчуваю благодать:
Мої чуття торкають небо,
Їх неможливо передать.

Вони присутні в кожному слові,
У кожному поруху земнім,
В пташиних співах, що в діброві
Лягають листячком густим.

Шелесне осінь під ногами,
Зіллється з нею моє «я»,
Заплаче час поміж роками
І воскресить твоє ім'я.

Щомиті думаю про тебе,
Запрошую у свої сни,
Закохую тебе у себе
Й журюся знову до весни.

У твій садок підкралася весна,
Торкнула пальчиком холодне віття,
В душі моїй озвалася вона
Далеким маревом осіннього суцвіття.

Життям давно крокує падолист,
Вслухаюсь я у золотаву тишу,
Кружляє лист, немов німий артист,
А вітерець мої думки колише...

Чи ж можна вгамувати почуття?
Чи ж можна їх на мить призупинити?
О, не потрібно більше каяття,
Мені ні дня без тебе не прожити.

сmt Срібне

Володимир ФРИЗ**ГАЛИЦЬКА КАЛІФОРНІЯ**

Уривок з роману

Містечко Войнилів як гніздо беркута розмістилося на високому пагорбі. Обіч брукованої дороги стояли багаті кам'яниці, де жили поляки. Далі від дороги, на схилах гори виднілися типові для простих галичан будівлі. Котра під соломою, котра під дранкою, а деякі під черепицею і навіть бляхою. Але увагу Юрка привернув будинок, що ховався серед зелені в глибині парку. Мав він незвичну архітектуру, був невеликий, а передня його стіна – суцільне обрамлене скло. Попросив Василя зупинитися. Обіч дороги проходила молода панночка з парасолькою. Запитав, що це за будинок.

– Це вілла пана Болеслава Яна Чедековського. Він – відомий польський художник-портретист. Пан Чедековський у 1885 році народився у Войнилові, але зараз, на жаль, сюди приїздить раз чи два на рік.

Юрко вже чув від Владзя дещо про Войнилів, бо рід Белеїв пішов з цієї місцевості.

Войнилів став містом після великої битви польського війська з турками

в 1676 році. Керував цією битвою король Ян III – Собеський, власник вишуканого замку в Підгірцях. Збудував його для короля архітектор Андреа дель Аква в 1640 році на замовлення коронного гетьмана Станіслава Конецпольського. Після переможної битви над турками Ян Собеський перейменував село Прокопівка на Войнилів і дав гроші на розбудову міста. Далі воно навіть отримало Магдебурзьке право.

Юрко з цікавістю розглядався. Містечко було не велике і мало десь біля двох тисяч населення. Знав Юрко, що двоюрідний брат Владзевого діда, відомий просвітянин і журналіст Іван Белей, був родом із самого Войнилова. Юрко попросив Василя їхати повільніше, хотів оглянути це старовинне місто. Минули дерев'яну збудовану в гуцульському стилі церкву святих Кузьми і Павла. Далі вже в центрі міста на пагорбі побачив костел Святої Трійці. Його вхід прикрашала арка на чотирьох колонах, а на кутах даху стояли фігури святих. Далі дах завершувався величезним шпилем, увінчаним хрестом. Костел своїми розмірами і величчю архітектури домінував над усіма навколишніми будовами і наче демонстрував, хто в Войнилівській гміні* (районі), Калуського повіту є господар. Засмутився, але далі побачив церкву святого Миколая. Була вона величава, бо збудована в стилі Українського бароко і своєю вишуканістю форм і оздобі достойно відповідала пихатому зайді, хто тут є справжнім господарем. От де справжня краса, що гріє душу і радує око, подумав. Відразу на душі стало легше.

– А ну, Василю, заспівай про Довбуша, в тебе добре виходить.

До Калуша доїхали вже біля шостої. Юрко розумів, що до Ріпного доїхати за світла не вдасться. Подумав, що можна було би заїхати до отця Андрія, в село Угринів. Той дав би місце на нічліг. Вже смеркало, як заїхали в село Новицю. Минаючи Спасо-Преображенський храм, побачив, що на подвір'я храму вийшли люди по вечірній молитві. Вирішив розпитати дорогу до Угрінева. З воріт якраз виходив священик.

– Слава Ісусу Христу, отче, привітався Юрко.

– Навіки слава – відповів той.

– Вибачте, отче, за турботу. Хочу потрапити в Угринів, а дорогу забув.

– А що вже колись там були? І до кого їде пан в Угринів, якщо не тайна? – поцікавився священик, посміхаючись.

– Не був ще ні разу, отче, але колись отець Бандера запрошував мене в гості й показував дорогу до Угрінева. Я саме до угринівського пробоща, отця Андрія Михайловича Бандери маю намір заїхати.

– От як. Мушу вас засмутити, шановний пане, бо ви його не застанете, – відповів отець, з цікавістю розглядаючи Юрка.

– А як вас звати, пане?

– Я Юрій Кульчицький.

– А я отець Петро – Богдан Соловій, парох цього собору.

Юрко пригадав розповідь отця Андрія, що саме отець Соловій опікувався будівництвом цієї величної споруди. Розповів, що назвали храм в селі Новиця, так як собор в Чернігові. А Спасо-Преображенський собор у Чернігові був збудований братом Ярослава Мудрого, Мстиславом Тмутараканським на відзначення приєднання західних слов'ян-українців до Київської Русі.

– Отче Соловію, я чув про вас від отця Бандери. Він розповідав мені, що це ви збудували цей прекрасний храм у Новиці. Я вражений його красою і дивовижною архітектурою.

– Ні, сину, будували майстри на гроші парафіян, а от все решта лягло на мої плечі. Це правда. Чи з далека їдете пане Кульчицький?

– Аж з Бережан, отче, відповів Юрко.

– Не близька дорога. Гадаю, що вам прийдеться заночувати у мене, бо отця Бандери не буде в Угриневі ще кілька днів. Поїхав він, навіть не знаю... Чи то до Перемишля, чи до Любліна навідати сина. Але не для вулиці ця розмова, тому пішли до плебані* (житло священика), а фірман най їде за нами. На плебані отець Соловій розпорядився поставити коней до стайні, нагодувати і дати нічліг фірманові. Коли сіли за вечерю, розповів, що поїхав отець Бандера навідати сина Степана. Той уже з 1936-го року перебуває в польських тюрмах. Спочатку в Варшаві його тримали у в'язниці – «Мокотув», а потім у тюрмі – «Свенти кшиж» в Кельцах. Там він оголосив тривале голодування і важко захворів. З-за цього почали бунтувати українські засуджені, тому перевели Степана кудись в інше місце. Отець Андрій не сказав куди, набрав харчів і поїхав наче б то до Перемишля.

Отець Соловій раптом зупинив розповідь. На лиці вималювався страх і розгубленість.

– Вибачте, пане Кульчицький, але я розповідаю вам речі, які не слід було мовити чужій людині. Адже я не знаю вас.

Іншого способу заспокоїти отця Соловія у Юрка не було.

– Отче Соловію, я теж вам повідомлю те, що не слід було би казати, навіть з огляду, що ви священик.

– Я син Климентія Кульчицького.

Отець Соловій аж піднявся з стільця, лице змінилося усмішкою. – Слава тобі Господи, бо я вже став нервувати. Раптом думаю якийсь поліцей. А ви син Клима Кульчицького. До речі, ваш батько колись приїздив до Новиці з українськими, знаними в Галичині політиками. Вже не пам'ятаю,

чи то з Ярославом Веселовським, чи, може, з Павлом Глодзинським, а, може, і з обома. Давно вже це було, дещо забуваю. До речі, вони разом і в Угринів заїздили до отця Бандери.

По вечері ще якийсь час продовжували розмову.

– Отче Соловію, а розкажіть мені про сина отця Бандери. Якщо, звичайно, це можна.

– Тепер уже можна, – усміхаючись відповів той.

– Степан був другою дитиною в родині отця Андрія. Народився він 1906 році, і я його хрестив. Дітей було багато в їхньому домі. Після Степана народилися ще шестеро. Був він із народження хворобливий, мав ревматизм. Початкову освіту через хворобу мусив набувати вдома. Але отець Андрій дав йому добрі знання, а головне виховав у ньому людину незвичної сили волі. Степан переборов хворобу. Всі діти отця Андрія виховані в дусі любові до України. Далі Степан вчився вісім років у Стрийській гімназії. Вчився добре і був кращим учнем. Вивчив грецьку, латину, літературу, історію і філософію. Знає польську і німецьку мови. Уже в 1928 році переїхав до Львова на навчання в Львівській політехніці. Коли страчували Біласа і Данилишина, Степан зробив так, що в цей день у Львові дзвонили на всіх церквах і навіть кількох костьолох. За свої погляди 1930 року його перший раз арештували. До 1933 року його аж п'ять раз закривали у в'язниці. В 1933 році, як протест на закриття українських шкіл в Східній Галичині, організував акцію протидії українців усьому польському. В ній приймали участь десятки тисяч учнів та їхні батьки. Останній арешт він мав у 1936 році, після чого перебуває в різних тюрмах по сей день. Ось така людина наш Степан, син отця Андрія Бандери, доброго мого товариша і вірного слуги Господа нашого та знедоленого і стражденного українського народу.

Отець Соловій закінчив розповідь. Устав з-за столу, повернувся до розп'яття на стіні, перехрестився три рази і промовив.

– Що, пане Кульчицький, час тобі йти до сну, бо далеку дорогу ви сьогодні подолали. А завтра, якщо побажаєш, поїдемо до Угринева.

– Ні отче, завтра раненько мушу їхати до Ріпного. Маю доручення пана Бродзинського в «Варстаті*» (завод, фабрика) замовити деталі до парових машин. Я зараз на його фільварку під Бережанами працюю, обслуговую парові машини. А ще недавно я працював у Ріпному на електростанції при парових машинах. Але так сталося, що звільнили мене.

Отець Соловій співчутливо подивився на Юрка. – Все сину в руках Господа нашого і тільки йому відомо чи це на добре, чи на зле. А зараз іди до сну, бо вдосвіта тобі треба встати.

Вийшли раненько, так що о десятій були в Ріпному. Нафтопромисел, який у Польщі за потужністю поступався тільки Бориславському, жив своїм звичним інтенсивним життям. Сотні нафтових веж, котрі розмістилися на схилах гір, були огорнуті хмарами пари та давали про себе знати гучним дзвоном труб, які парові ротори заганяли глибоко в землю, щоб звідти висмоктувати чорне золото. Ніщо не змінилося з того часу, як Юрко поїхав звідси. Переїхали міст через річку, і коні зупинилися біля воріт «Варстату». Юрко зайшов на подвір'я заводу і відразу попрямував до кузні. Мав намір порадитися з паном Литусом, хто з майстрів зможе взятися за таку роботу, а головне якісно здатний її виконати. Зайшов у високі ворота кузні, з якої на вулицю виривався дим, змішаний з парою. Сонячні промені, що пробивалися в кузню через решітки для вентиляції, наче натягнуті золоті струни перетинали простір великого, майже темного приміщення. В ньому, викашлюючи пару і творячи нестерпний гук, працювали три парові молоти. За паровими молотами під залізними квадратними парасолями стояли горна, в яких палав синьо-білий вогонь. Він перетворював чорне залізо в золотаво-червоні дорогоцінні злитки. При кожному ударі молота земля здригалася, а палаюче залізо вистрілювало тисячами іскор. Юркові здалося, що він потрапив до пекла. Дим, запах сірки і постійне здригання землі, яка наче от-от розвернеться. Чим це не пекло? В цій темряві наче привиди, хто з молотами, хто з кліщами, снували туди-сюди люди. Дійшов до середини кузні, коли почув.

– Це ти Кульчицький? Може, ковалем хочеш стати? Юрко впізнав голос пана Івана Литуса.

– Пане Сусе, хочу з вами порадитися, – прокричав Юрко, марно силуючись перебороти ритмічне гупання і свист пари, яка під високим тиском виривалася зі з'єднань труб та утроби парових молотів. Відразу зрозумів, що все, що він, надриваючись, прокричав, розчинилося в цьому нестерпному рейваху. Але як не дивно, Пан Сус за якийсь час підійшов до нього.

– Що, синку, привело тебе до цього пекла і де ти зараз? Казали, що ти з Ріпного поїхав кудись на Поділля.

Юрко коротко розповів все про себе і яка потреба привела його до Ріпного.

– Цю роботу зможе добре зробити Брайчевський, він добрий майстер, токар від Бога і гроші любить. Наші хлопці без дозволу начальства побоються щось робити. А йому як полякові легше, бо він зі своїми домовиться. Що від мене, то я по ковальській роботі йому допоможу. Мусиш почекати з півгодини, поки я звільнюся.

Так і сталося. З Брайчевським домовилися за короткий час. Той по батярьськи промовив «бендзе прендко і прецезийне залатвьоно»* (буде

швидко і точно зроблене), забрав взірці того, що треба було виготовити і те що потрібно відремонтувати. Далі сказав ціну та взяв завдаток. – Приїдь через шість днів, а краще через тиждень, аби було певно. Сказав це і пішов у величезний цех із вікнами по всіх стінах і навіть на даху. В цьому просторому приміщенні працювали десь три десятки різних станків. Свердлильні й токарні, котрі творили кучеряву, наче локони красуні, біло-блакитну стружку, стругальні, що шар за шаром злизували залізо, утворюючи металеві кільця, а фрезувальні станки вискрібали з металу дрібну луску. Ці машини мали важкі металеві станини і були прикручені до бетонних фундаментів величезними гайками. Виглядало так, що станки стоять прив'язані до стелі десятками широких тасьм* (стрічками). Це були ремені або, як їх тут називають, паси. Вони несамовито снували від землі до стелі, лопотіли і ритмічно посвистували, приводячи в рух усю цю дивовижну техніку.

Ціна, яку правив Брайчевський, була набагато меншою, ніж та, на яку розраховував пан Бродзинський. Юрко подумав, що той залишиться задоволений, коли почує ціну. Запитав у пана Литуса, який завдаток належить йому, але пан Сус засміявся і махнув рукою.

– Собі залишиш, Юрчику. Гроші тобі треба, ти там в Бережанах чужий.

Юркові було приємне таке ставлення і він подумав, що коли приїде за замовленням, обов'язково віддячить своєму давньому покровителю. Прийшла в голову думка, що його вулична кличка Сус, косяжиться* (асоціюється) зі словом Ісус. Може, це за його доброту його так називають?

– Пане Сус, а чи не знаєте ви де Федора? Запитав Юрко під кінець розмови.

– Дома, Юрчику, бо вчора працював день, а сьогодні йде на ніч. Це влаштувало Юрка, тому відразу попросився з паном Іваном, подякував за запрошення заночувати у нього і сказав що ще треба йому побачитися з Федорою і зі своїм товаришем Владзем Белеєм. Пан Іван стояв на воротях кузні й дивився вслід Юркові. А коли той сідав у карету, крикнув.

– Федора буде тобі дуже радий. Він тільки про тебе і говорить. А я, коли ти через тиждень приїдеш, пригощу тебе добрим сальцесоном за моїм рецептом. Буде смачніший ніж дрогобицький.

Федору застав дома, той сидів, тримаючи між ногами шевське копито, і ремонтував підбори чобіт. Коли побачив Юрка, все кинув і побіг йому назустріч. Довго тримав в обіймах.

– Ну розповідай, сину, як ти там поживаєш на Поділлі. Чи не зле тобі там.

Коли Юрко відповів – що добре, був дуже задоволений.

– От бачиш, синку, Бог милосердний. Не раз так буває, що те, що було

вчора поганим, завтра виходить на добре. То ти, я бачу, приїхав як пан, на кареті. А ну, пане, йди та поклич свого слугу, най він теж іде до хати.

Юрко засміявся, промовляючи.

– Шановний пане оборонцю знедолених і бідних, мусите повірити мені на слово, що я над ним не збиткуюся* (знущаюся). Але без дозволу господаря, хоч і не до чужої мені хати, запрошувати когось не маю права. Чи не так?

Вийшов на подвір'я і покликав Василя. За одно з куфра* (скрині) забрав провіант і вино. Вийшов розкішний, наче св'ятковий стіл. Вино розв'язало язика, і розмова пішла веселіше. За застіллям час завжди біжить швидко. Василь більше мовчав і слухав розмову, попиваючи вино. Юрко розповів, як проводжав до Німеччини Івася, про чудову людину – пана Даниловича і його бібліотеку, про стан здоров'я Мойші Мортхалеви́ча та про поважне ставлення до українців пана Бродзинського. А ще захоплено розказував про безліч техніки на фільварку і про те, як пан був здивований, коли парові машини після його направи, запрацювали. Юрко раптом поглянув на стіну, де висів дивний годинник з лицем котика, який кивав очима та монотонно тікав коротким маятником між гирьками на ланцюгах. Почав вибачатися і говорити, що вже мусить іти, бо хоче ще відвідати Владзя Белея. На це Федора весело польською промовив:

– «Юрек, не спеш се, Владек в праце».* (Юрку, не спіши, Владек на роботі).

Далі продовжив українською.

– Працює він на електровні (електростанції) до вечора, то маємо, синку, ще трохи часу для спілкування.

А далі обняв Юрка і додав.

– Я так не хочу, щоб ти їхав. Побудь зі мною ще хоч трішки, синку. Я йду сьогодні на нічну зміну, то можемо разом доїхати до електростанції. А там забереш Белея і гайда з ним на Слободу Дубенську.

– Тату, не бануй* (сумуй), я через тиждень знову приїду в Рішне. Ще поговоримо. Федора раптом ударив себе долонею по чолі й сумно промовив.

– О Юрчику, я мало не забув розповісти тобі прикру новину. Помер тато Владзя. Вже зо два тижні як помер. Налили потроху в келишки* (маленькі келихи) і випили за упокій померлого.

Приїхали на електростанцію завчасно, аби гарантовано застати Владзя, бо раптом він зміниться раніше. Зайшли до генераторної зали. Владзьо сидів за столом і записував показники в зошиті. Вигляд мав виснажений, змарнів. Коли побачив Юрка, встав. Стояв розгублений, а на очах сльоза блакиттю відбивала світло броньованого сіткою синюватого віконного скла.

– Нема вже тата, Юрчику. Як було йому вже дуже зле, то про тебе не раз говорив. Казав, аби я тебе тримався, бо ти мудрий і чесний хлопець.

Юрко обняв його і почав заспокоювати. Владзьо продовжив.

– Добре, добре, Юрчику, це я перший раз плачу. Мама вже казала мені: «Ти хоч би над гробом сльозу пустив». А мене чомусь наче замкнуло. Тато вмер, тебе з Івасем нема. Добре, що хоч є Наталя, бо я мало не здурів.

Вийшли на вулицю, Федора попрощався з Юрком і пішов до моторної зали.

Від фільтрувальної з гори, поважно ступаючи бетонними сходами, йшла Наталя. На голові мала жалобну чорну хустку. Юрко знав, що свекруха Наталі важко хворіла і була зовсім сліпа.

– А що Владзьо, свекруха Наталі теж померла?

– Та ні, то Наталя за моїм татом жалобу носить. Я казав їй, аби не робила публіки* (посміховиська), бо люди будуть сміятися. Заміжня жінка, а за батьком коханка жалобу носить. А вона на то: «Я тебе люблю, то маю право на жалобу за твоїм татом. А люди мені до гузиці* (задниці)».

Владзьо махнув рукою:

– А най вже робить що хоче. Як тато помер, мама щодня на цвинтарі латкає* (жалібно голосить), а як прийде додому, то без кінця плаче. Я вже нікого видіти і чути не хочу. От тільки з Наталею трохи забуваюся. Але тебе, брате, я дуже радий бачити. Їдьмо зі мною на Слободу поговоримо, черешнівки дідової вип'ємо. Розкажеш мені, як твої справи.

Підійшла Наталя. Не привіталася з Юрком. Спочатку демонстративно поцілувала Владзя, а потім почала.

– А що, друзяки, забули про свого товариша. Один неборе до Німеччини, а другий на Поділля за кращим життям поїхали.

У цей час фірман звернувся до Юрка.

– Пане Кульчицький, як ще не скоро будемо їхати, то я пущу коней попастися, бо добра тут трава.

На це Юрко відповів, що вже скоро їдемо, а біля хати Владзя є де коням попастися. Ці здавалося б звичні слова чомусь викликала у Наталії мало не істеричну рефлексію.

– Ти подивися на нього, за два місяці він уже став паном, з власним фірманом і кіньми. А ще недавно жив у будці на стрісі, й поліція мало не забрала його до тюрми за злочинства. Далі сам кудись утік, а мого Владзя поліція тягала на допити.

Юрко стояв розгублений, не знав, що відповісти на такі слова. Белей на це аж скочив з місця, підбіг до Наталі, зірвав з її голови чорну хустку і з силою, що та аж крикнула, взявши за руку, швидко потягнув до воріт.

– Мій тато любив Юрка так як і мене, а нас називав братами. Тато хоч

вмер, але чув, що ти образила Юрка і тому не хоче, аби таке стерво, як ти, носило за ним жалобу. Як ще раз побачу тебе в чорній хустці, зірву її разом з волоссям. Біжи додому і не показуйся мені на очі. А ще не смій про мене говорити як про свої майтки* (труси). Я ще не твоя власність.

Підійшов до Юрка з опущеною головою, поклав руку йому на плече і винувато промовив.

– Не гнівайся, друже, що так сталося. Може, не всі жінки, але ця не головою думає, а іншим місцем. Такі кобіти* (жінки) коли хочуть хлопа, втрачають розум. Поїхали звідси, друже, і забудь, що ця варіятка* (псих. хвора) пащекувала, бо вона в голові має фйола* (помутніння). Ой, братику, то велика гризота, коли така жінка тебе покохає. Бо і їй від цього нема радості, і мені життя нестерпне. Я тебе дуже прошу не згадуй про те, що тут було... А як твої стосунки з Люцією?

Юрко згадав про Люцію, подумав, що вона, мабуть, теж не завжди головою думає, і тихо наче з відчаєм відповів.

– Я вже забув, Владзю.

Що означала ця відповідь, Белей не зрозумів. Чи Юрко забув про те, що говорила Наталя, чи вже забув про Люцію. Та не став допитуватися.

Спочатку поїхали на цвинтар на могилу Владзевого батька, бо так захотів Юрко. Застали там маму. Стояла на колінах біля горбика землі, що завершувався дерев'яним хрестом, оперезаним вишитим рушником, і плакала. Червоні й чорні нитки на вишитих хрестиком візерунках наче відображали всю суть людського життя, від його початку аж до неминучого кінця. Кров при народженні й скорбота по смерті.

Забрали маму додому. Вона була наче не присутня в цьому світі, не впізнавала Юрка, продовжувала молитися і плакала. Як повечеряли, Василя поклали спати в стодолі, а самі ще довго сиділи за столом, смакували дідовою черешнівкою і згадували про все. Згадували про ті чудові дні, коли вони троє були разом. Коли було весело і навіть в небезпеці нічого не боялися. Коли чекали дня, аби побачити один одного. А особливо згадували їхню виправу* (похід) до Чехії. Говорили про все, що пережили разом, про їхню дружбу. Це давало можливість забути про ті негаразди, які останнім часом наче важкий тягар впали на їхні голови. Годинник показував дванадцятку. Потрібно було вже йти спати. Юрко попросив Владзю передати від нього найкращі вітання отцю Ліщинському та сказати, що через тиждень обов'язково до нього заїде. Розпитав чи немає якихось вісток від Ганса і поцікавився, хто зараз доглядає за господарством на Фризівій поляні.

– Дітер, брат Ганса. В селі його кличуть Дмитер, він мудрий і порядний хлопець як і Івась. Яюсь я йшов на роботу попри Фризове обійстя, то

бачив його. Розповідав мені, що листів від Івася ще не було, але дід через тиждень має вернутися з Німеччини. Буде продавати техніку і будинок, то розповідь, як там справи у Ганса.

Хоч спати лягли вже по півночі, виїхали дуже раненько, о четвертій. Хотіли не кваплячись до ночі дістатися до Бережан, щоб коней не мордувати.

Розбудив Юрка звичний гул і гамір на фільварку. Виспався добре. Почав голитися аж коли до кімнати зайшов шофер пана Бродзинського.

– Пан просить вас приїхати до нього. Я буду чекати перед будинком.

Не заставив себе довго чекати. Змив з лица мило. Перед люстерком поправив гребінцем непослушне густе волосся. Подумав, що треба одягнутися в пристойну одягу, і так зробив. А далі взяв гроші та вибіг на вулицю. Вискочив з автомобіля, а по сходах майже біг. Спішив не тому, що покликав його пан, а тому, що мав добрі вісті й хотів ними поділитися.

– Ну то що? Вдалося зробити те, що запланували? Щось швидко ти повернувся? – зосереджено і з тривогою на лиці, не вітаючись, вже з порога запитав пан Бродзинський.

– Доброго ранку, пане Бродзинський, – спокійно і впевнено відповів Юрко, посміхаючись. Це демонструвало, що все вдалося і напруга враз зійшла з лица Бродзинського.

– Усе, прошу пана, краще ніж можна було сподіватися. Замовлення взяли, робота буде зроблена за тиждень, майстри досвідчені. Майстрові Брайчевському я дав завдаток, а з ковалем треба буде розрахуватися по закінченні роботи. Решту грошей, що ви дали на завдаток, я повертаю. Юрко сказав суму, яку потрібно буде кінцево заплатити за замовлення, і простягнув господареві шкіряний пулярес* (гаманець), який той дав йому перед від'їздом.

Бродзинський уважно перерахував гроші і зробив здивоване лице.

– Кульчицький, ти мене постійно вражаєш. Якщо робота буде якісна, то ти заощадив для мене немалі гроші, а міг залишити їх собі. Думати, що ти не розумний, у мене немає підстав. Тоді ти хто? Чесний чи дуже мудрий.

– Не мені про це судити, шановний пане, – відповів Юрко.

– Гадаю, що перше і друге, – посміхаючись і потираючи руки задоволено констатував Бродзинський.

– Повезло мені з тобою. Як будеш через тиждень їхати, щоб забрати замовлення, дам тобі авто і поїдеш через Львів. Завезеш шановному панові Даниловичу презент від мене, за те що запропонував мені тебе. А зараз ласкаво запрошую тебе поснідати зі мною. Маю надію, що не відмовиш.

Зайшли до банкетної зали. Сіли поруч за величезним столом, що в середній частині вже був заставлений різними стравами.

– Хоч зранку не маю звички вживати напої, сьогодні ми все-таки вип'ємо за чесних і талановитих людей. Прошу, Франек, налити нам ежинувки * (ожиновий лікер) Бачевського, – звернувся до лакея. Той знав смаки пана і вже тримав в руках вишуканої форми кришталеву карафку (графин), загорнуту в гаптовану по краях білу як сніг серветку. Кришталеві келишки* (маленькі келихи) враз набули бордового кольору. Ніжний аромат ожини заповнив приміщення.

– Це, пане Юрку, один з кращих напоїв, що я знаю. А знаю я їх багато. Рекомендую спожити. Це лікер з Львівських фондів Яна Бачевського. Фірма «J.A– Baczewski», що виробляє лікери і горілки, була відкрита у Львові ще в 1782 році. Шановний Ян Бачевський, був власником компанії «K.u.K. Hoflieferant» та постачальником Цісарського двору Габсбургів у Відні з 1810 року. Продукція Бачевського в красивих кришталевих карафках* завжди була синонімом напоїв найвищої якості. Знала ці напої Європа, Америка і навіть Австралія. Подавали їх на статках* (кораблях)– трансатлантичних. Ну а в Польщі, кожна порядна родина не уявляє собі урочистого недільного обіду без ожинового лікеру Бачевського. То прошу випити.

Напій дійсно був надзвичайного смаку. Юрко повільно і довго смакував. Коли випив, облизав губи і якийсь час задоволено вдихав запах лікеру з келишка. Потім промовив.

– Дійсно напій райський і дуже смачний. Тому прикро мені усвідомлювати, що він не багатьом доступний. Я знаю багато порядних сімей, які не мають можливості випити ежинувки за недільним урочистим столом, бо не мають не тільки лікеру Бачевського, але й урочистого недільного обіду.

Лакей аж скривився від почутого, очікуючи різкої реакції Бродзинського на почуте.

Але той подивився вгору на величезну кришталеву люстру, потер чоло і сумно промовив.

– Очевидно, що маєш рацію, пане Кульчицький, не стану тобі переконувати. Але ти занадто вразливий і до того колючий, наче їжак. Мабуть, мушу до цього звикати. Але прошу тебе, не думай постійно про погане. В цьому світі дійсно дуже багато несправедливостей і біди. Та якщо весь час тільки про це думати, то можна втратити розум і нічого не зробити, щоб допомогти цим обездоленим. Та зараз залишимо цю тему. Я маю для тебе щось таке, що повинно підняти тобі настрій.

– Франек, ану подай мені той лист, що прийшов від Даниловича. Лакей подав на невеликій срібній таці лист. Він був для пана Бродзинського з

позначкою – «Юрію Кульчицькому. Від Люції». Юрко поклав лист на стіл і хоч нестерпно хотів його прочитати, уважно слухав пана Бродзинського, який продовжував говорити.

– А тобі, Кульчицький, треба свою голову берегти. Бо здається мені, що у тебе в цьому світі є якась важлива місія. Може, ти станеш відомим винахідником, а може, ще кимось. Не знаю ким, але чомусь я впевнений, що ти зробиш щось важливе для людей і свого народу.

Почали мовчки їсти. Коли служниці принесли і викладали на окремий стіл другі страви, Юрко раптом побачив дівчину, яка здалася йому дуже схожою на ту дивакувату амазонку з довгим, чорним і кучерявим волоссям, яку він колись зустрів на полонині. Правда у цієї волосся було сховане під чепчик і не можна було зрозуміти, якого воно кольору. Дівчина коли побачила, що він її розглядає, відразу відвернулася. Невже це вона? Пригадав, що вже довго не бачив її в Ріпному.

Коли закінчили сніданок, Бродзинський ще раз подякував Юркові за добру службу і розпорядився, щоб той пішов на конюшню вибрати собі коня, який ходить під сідлом, але і не противиться легкій бричці.

– Василя ти знаєш, він тобі допоможе. Тобі потрібно буде виїздити на поля і ще багато куди. Раптом трактор чи авто зламається і буде потреба їх направити. І взагалі, ти хлопець молодий, мало що тобі буде потрібно. Чи до міста поїхати, чи ще яка нагода. Усміхнувся і підморгнув до Юрка при цих словах.

– До сьогодні парові машини працювали добре, без карамболі (аварії), але ти не затримуйся і гайда на фільварок, збадай* (обстеж) їх добре і, якщо треба, підремонтуй. Зупинка машини – це великі збитки для мене. Це втрачені гроші не тільки для мене, але і для тебе теж. Маєш так мислити.

Коли Юрко виходив з палацу, Бродзинський провів його до дверей і на прощання потиснув руку.

– Служиш ти чесно і добре, я задоволений. А це означає, що і ти будеш задоволений. Йди зараз до Василя, вибирай собі коня і бричку на ресорах з м'яким сидінням. Як тільки Юрко залишився сам, перш ніж іти до конюшні, відкрив конверт і жадібно почав читати лист від Люції. Її слова були повні ніжних слів любові, спогадів і переживань за нього. Цього було досить, щоб його сумніви розвіялися і він забув про все те, що породило ці сумніви.

– Звичайно, вона мене кохає, – думав. – Кохає як і раніше, пристрасно і вірно. А всі ці мої фантазії це не більше ніж підозри закоханого. Так буває між закоханими. Не раз читав про таке. Як закінчу роботу хоч навіть вночі, дам відповідь Люції і повідомлю, що скоро приїду до Львова.

Був від цього щасливий як дитина. Люція вмла писати листи, котрі

могли розтопити серце і закохати не тільки відомого відомого актора Сольського чи директора Ротенберга, але навіть письменника Тадеуша Долегу-Мостовича.

На фільварок Юрко приїхав на бричці. Коня поставив у стайню і відразу пішов до парових машин. Коли працював біля машин, здавалося йому, що весь час за ним хтось уважно спостерігає. Закрив очі, щоб зосередитися і зрозуміти, що це може бути, коли раптом побачив палаючі очі тої чорної ворони, яка сиділа на сухій смереці, коли він ішов з полонини. Згадав про Зося і чомусь стало йому не по собі. Невже це вона?

Люція була в відчай. Починала розуміти, яке важке життя її чекає. Стан здоров'я брата, як їй здавалося, не покращувався. Помарнів ще більше і втратив вагу. Це, правда, полегшувало догляд за ним. Деякі позитивні зміни вона все-таки бачила. Хоч ще не вставав на ноги, та паралізованою рукою почав потроху користуватися, апатію змінила подразливість і плаксивість. Почав дещо розуміти з того, що йому говорять, але дуже повільно після кількох спроб. Консультувалася з професором Шимановським, той заспокоїв.

– Маємо, пані Люція, досить добрі зміни, котрі вказують на те, що є перспектива відновлення функції кінцівок та інтелекту. Звичайно, не повного відновлення, але в межах того, щоб він міг хоч сам себе обслуговувати. Але для продовження і прискорення цих процесів, потрібне, мила пані, лікування на спеціалізованих курортах Європи.

Коли побачив на лиці Люції щось подібне на відчай, узяв її за руку і почав заспокоювати.

– Мила пані, я розумію, що лікування в Карлових Варах чи Баден-Бадені потребує великих грошей. Але у нас в Галичині теж є шпиталі, де якісно допомагають таким хворим, як ваш брат. Я би вам порадив доктора Аполінарія Тарнавського. Він практикує в місті Косові, на Гуцульщині. Це на захід від Коломиї в гори, на пограниччі з румунською Буковиною. Чудова природа, лікувальні джерела, цілюще повітря. Та, головне, це новітній спосіб лікування хворих. Доктор Тарнавський застосовує лікування голодом або дієтами. Дієти науково обґрунтовані й вишукані за смаком. А, головне, там лікують спеціальною гімнастикою, танцями і фізичними вправами, які роблять під музику. Головний лозунг доктора Тарнавського: «Мало і якісно їсти та багато і важко працювати». Мушу вам сказати, результати доктора Тарнавського вражаючі. Що немаловажне для вас, пані Люція, там досить помірні ціни. Якщо перебувати не в шпиталі, а наймати приватне помешкання, то буде ще дешевше.

Повернулася додому в трохи кращому настрої. Знала Косів і була там кілька раз на відпочинку. Любила ці місця і той надзвичайно доброзичливий народ, що там живе. Завжди дивувалася, що за такі малі гроші в Косові можна відпочивати. Отже вирішила. Буде їхати до Косова. Має трохи своїх грошей, а ще ті, що дав їй Юрко. Поговорить із вуйком і впевнена, що той теж не поскупиться. Згадала лист від Юрка, де він писав, що добре зараз заробляє. Він добрий, то є надія, що допоможе при потребі. А в крайньому випадку ще є Ротенберг. Вона знайде спосіб, як виманити трохи злотих у цього скупердяя. Розповіла вуйкові про рекомендації професора і що їй з братом потрібно їхати до Косова. Данилович підтримав її намір. Попросила на випадок, якщо буде для неї лист, переслати його на адресу, яку вона відразу по приїзді на місце повідомить. Як і сподівалася, отримала від вуйка пристойну суму злотих. По двох днях приготувань раненько поїздом, що йшов через Станіслав до Чернівців, доїхала з братом до Коломиї. Була здивована, що в Коломиї поїзд немов трамвай ішов вулицями міста. Чула якось розповідь Тадеуша Долеги-Мостовича, що коли він був у Чикаго, то бачив, як там поїзд їхав вулицями міста. І що в світі є тільки два таких міста. В Галичині це Коломия. Згадала, що нафтоносні райони Східної Галичини в Польщі називають Галицькою Каліфорнією. Виявляється Галичина має багато спільного з Америкою. А який тлум народу з Галичини виїхав до Америки.

Згадка про Тадеуша на якийсь час звільнили її голову від думок про проблеми, котрі ввірвалися в її колісь безтурботне і веселе життя. Тоді в Косові вона провела з ним чудові дні. Хоч тривав цей роман не довго і не мав серйозного продовження, в пам'яті залишилися теплі спогади про їхні стосунки. Коли вони прощалися, Люція сказала Тадеушу, що буде його кохати вічно, а той посміхнувся і відповів: «Я знаю три вічні речі: вічне перо* (авторучка), вічну ондуляцію* (перманент) і вічне кохання. Найбільш вічним з них є вічне перо». Тоді вона пустила сльозу, але пройшло небагато часу і зрозуміла, що Тадеуш казав правду.

У Коломиї винайняла автомобіль. Водієм був середніх літ єврей. Кидалося в очі, що в цьому місті, куди не поглянь, всюди були євреї. Прибиральниці вокзалу, носії валіз, численні продавці всього, що тільки можливо і неможливо продати. Навіть поліцай, що стояв на вокзальній площі, теж був схожий на єврея. Водій допоміг Мойші сісти на задне сидіння, поклав у багажник коляску і одну з валіз, а другу помістив за спинкою свого сидіння. Поглянув уважно на Мойшу і запитав, як його звати. Мабуть, побачив, що той єврей.

– Це мій брат, сказала Люція. Його звати Мойша Мортхалевич, а я Люція..

Водій хитро примружив очі і сказав.

– То що він Мойша, я бачу. А от пані..? Стенув плечима і продовжив.

– Але що тут дивного, серед нас євреїв не така вже й рідкість світло-волосі. Далі засміявся і додав.

– Особливо коли нас настрашити або коли старіємо.

Далі пішла щира розмова. Янкель, а саме так його звали, не замовкав. Перекрикуючи гул мотора розказував про свою велику рідню і як звати кожного з його шести дітей, скільки в Коломиї синагог і хто в них равин. Коли дізнався, що Люція везе брата на лікування, відразу вигукнув.

– Ой-вей, то ви їдете до доктора Тарнавського? О пані Люція, це вірний ваш вибір. Я професора Тарнавського добре знаю. Лікував у нього свою дочку. Має вона вроджений параліч. На щастя, не важка форма. Уражені тільки ноги, а розум і руки, дякувати Єгови, як у здорової дитини. Ходить поганенько, але чудово грає на фортепіано. Служить у кінотеатрі, грає перед початком кіно, а також супроводжує музикою німі фільми. Має хоч невеликий, але сталий заробіток і це добре. Я теж працюю, то якось разом викручуємося. А це авто, прошу пані, не моє, я бідний єврей. Цей форд належить власникові заводу переробки нафти, що в Печеніжині. В нього аж шість таких автомобілів, а я один із шоферів його гаража. Заробляю йому гроші й трішки мені переппадає.

Їхали повільно, бо дорога йшла гірською місцевістю і мала багато ям. Янкель бідкався.

– Ой пані Люція, добре що форди дуже міцні й розраховані на погані дороги. За Австрії з Коломиї до Косова була збудована люксова цісарська дорога. Такі дороги були збудовані навіть від Великого Бичкова до Делятина, а також через Жаб'є до Кут і Вижниці. Я вже мовчу про дороги між великими містами. Їх ще й тепер називають цісарками* (бруковані дороги, збудовані за розпорядженням цісаря). Але залишилася від них хіба що гарна назва. Час і машини роблять своє. Австріяки, то були добрі господарі. Збудували в Галичині не лише чудові залізниці з тунелями через гори та унікальні мостами через прірви і ріки. Може, ви бачили мости в Ворохті або в Яремчі. Дивишся на них і таке враження що ти в Італії. А яку красиву архітектуру вони сюди принесли. Чернівці, Львів, Станіслав, Тернопіль не поступаються красою містам в Австрії, Німеччині чи Франції. Все що будували поляки до Габсбургів у Коломиї чи Станіславі, було з дерева і зникало в величезних пожежах раз на десять років, а то і скоріше. А величаві цісарські кам'яниці стоять по сей день. Дороги, пані, це моя хвороба, бо ремонтую машину за свої кошти. Поляки не те що не будують дороги, але навіть їх не ремонтують. Влаштовують безкінечні імпрези та проїдають гроші за нафту і ліс, які дісталися їм задарма від

Австрії. А ще безкінечно бавляться в політику, міняючи мало що не кожного року уряди. Щось правда останній уряд Філіціана Складковського тримається вже більше року.

Люція не все, що розповідав Янкель, слухала, бо думала про своє. І в першу чергу, як вона влаштується, коли приїде в Косів. Згадка про Косів знову оживила в її пам'яті спомин про Тадеуша Долегу-Мостовича. Її курортний роман із цим красивим і дуже відомим у Польщі письменником в думках конкурував з подіями в Трускавці. Почала навіть порівнювати з ким їй було краще – Юрком чи Тадеушем. Тадеуша вона тоді любила. Він довго був предметом її мрій і спогадів, але для нього вона була тільки тимчасовим захопленням. Зітхнула і вголос промовила. – Долега, Долега. Янкель коли почув це слово, яке на польській означає – турбує, запитав:

– «Що пані долега»* (що паню турбує)?

Люція засміялася і відповіла.

– Ні, ні, пане Янкель, мене ніщо не турбує, це я згадала одного польського письменника. Янкель теж засміявся.

– А от про що, пані Люція, то ви про Долегу-Мостовича. Ви напевно вже прочитали його останній роман «Знахар» і згадали про нього? Я теж прочитав цей роман. Вражаюча річ. Повинен вам сказати я плакав, коли читав.

Люція погодилася, хоч про цей роман нічого не знала. А Янкель продовжував.

– Мені, шановна пані, розповіли досить обізнані люди, що історія побиття доктора Вільчура, де той утратив пам'ять і був знайдений селянином, це не просто видумка письменника. Це дійсні події із життя Тадеуша Долеги-Мостовича. Виявляється він писав у журналі «Жечпосполіта» гострі, критичні статті на Юзефа Пільсудського. Вважав його деспотом, авантюристом, який силою захопив владу і знищив демократичні інститути польської держави. За це Юзеф Пільсудський розпорядився його вбити. Виконавці наказу гадали, що вбили Долегу-Мостовича і кинули його в якусь яму край лісу на околиці Варшави.

Люція, почувши цю історію, почала плакати, а Янкель, вражений поведінкою своєї пасажирки, припинив розповідь і промовив.

– Я бачу ви велика прихильниця таланту цього письменника.

До Косова приїхали по четвертій. Коли зупинилися перед ворітьми шпиталю, Янкель вигукнув.

– Дивіться, дивіться, пані Люція, що на воротях написано. Це, пані, кредо цієї установи і доктора Тарнавського. Люція підняла голову і прочитала: «Володій собою».

Симпатична молода жінка з обслуги шпиталю сиділа за бюрком і

уважно розглядала вінчальний перстень на своєму пальці. Коли ввійшла Люція, встала і підкреслено привітно відрекомендувалася.

– Я Зоф'я Ясельська. Ви на лікування? Будете наймати покої в шпиталі чи бажаєте жити в приватних помешканнях? А потім, приклавши палець до вуст, дуже тихо додала:

– В приватних, пані, вам буде набагато дешевше. Але я вам цього не казала.

Бувають ситуації, коли люди з першої зустрічі подобаються одне одному. Так було і тут. Пішла розмова наче вони давно одна одну знають. Люція почала розповідати, що вже кілька разів відпочивала в Косові, але зараз привела її сюди біда. Та на вулиці прозвучало наполегливе квакання автомобільного клаксона. Виглянула на вулицю. Янкель стояв біля машини, показував на годинник, а потім на сонце, яке вже ховалося за гори. Мойша сидів в колясці, а поруч на землі стояли валізи.

– Мені, шановна пані, ще далека дорога, а скоро стемніє. Люція підійшла до машини. Янкель пару раз вибачився за те, що потурбував її, і доброзичливо сказав.

– Пані Мортхалевич, у вашого брата має бути все добре. Він з невеликою моєю допомогою сам пересів з автомобіля на візок. Що я йому казав, він розумів і досить добре виконував. Так буває у таких хворих. Ви його привчили, що за нього все робите, і він гадає, що так треба. А це тільки йому на шкоду, бо за давнє видужання. До таких хворих треба бути вимогливим і не допомагати їм, а вимагати від них дій та заставляти працювати. В мене з дочкою теж так було. Пані, я впевнений, що доктор Тарнавський вам допоможе.

Розрахувалася з Янкелем, і той, піднявши куряву, погнав свого форда назад до Коломії. Пані Ясельська вийшла на вулицю і прямувала до Люції.

– То якщо пані вибирає приватне помешкання, скоро мого чоловіка будуть везти додому і він зможемо забрати вас до міста. Мій Міхал головний капельмейстер оркестрів цього шпиталу. Під їхню музику проводять цвічення* (тренування) хворих і здорових теж. Є тут люди з такими хворобами як у вашого брата, але бувають і набагато гірші. Є після важких травм та рідкісних захворювань. Немало тут людей з надлишковою вагою. Пан Тарнавський – незвична людина. Ви можете зустріти його в парку, що він тягає тачку з цеглою або землею. Худий, невеликого зросту і схожий на садівника. Він перший в Косові почав вирощувати помідори, трускавки, а ще різні екзотичні фрукти й овочі. Все це йде на різноманітні дієти. Збудував пан Аполінарій лазенку* (баню), в якій джерельна вода гріється сонцем за допомогою великого параболічного дзеркала. За його проектом збудована ідальня, що має внутрішній балкон, на якому під час харчування хворих для них грає музика.

Розмовляючи, жінки не зауважили, що пройшло досить багато часу. З воріт шпиталю виїхав фіакр. Пані Ясельська махнула рукою, і фірман зупинив коней. На задньому сидінні майже лежав молодий чоловік у світлому елегантному костюмі й краватці. Мав змучений вигляд. Хоч був лиш трохи смуглявий, але його чорні очі й чорне кучеряве волосся робило його схожим на цигана чи румуна.

– Що, коханий, замордували тебе? – запитала Зоф'я.

– Ой, Софійко, цілий день як на вистігах* колярських* (велосипедні перегони). А на вечір я ще й мушу бути на великій імпрезі. Маю грати на скрипці в супроводі оркестру. Від такого життя, кохана, не дай Боже, можна зваріювати.

– Ой, Михасю, а кому сьогодні легко, краще познайомся з панею Люцією. Вона зі Львова, привезла свого брата на лікування. Має бажання жити в приватному помешканні. Твоя сестра на місяць поїхала доглядати за мамою, а її квартира порожня. То най би пані Люція з хорим* (хворим) братом жила в її помешканні. І для пані Люції добре, і нам буде якийсь додатковий заробіток.

– Софіє, не будь захланна* (жадна на чуже). Я знаю, що ти не однолюбка. Крім мене, ти ще дуже любиш гроші. Заробіток якщо і буде, то не нам, кохана, а моїй сестрі. А пані Люція, як бажає, то нехай займає помешкання, я не заперечую.

– От і добре, – весело відповіла пані Ясельська, наче не чула того, що перед цим говорив їй чоловік.

– Михасю, підвези їх, коханий, до нашого будинку. А я на хвилюк зайдю до своєї кравчині й скоро прибіжу додому. Але, Місю, прошу тебе, служницю не відпускай, нехай посидить з Юрчиком, поки я не прийду. А ти, коцю, відпочинь з годинку, бо маєш виступ при поважній публіці. Твоя репутація найкращого музиканта не повинна втрачатися. А ще, коханий... Служниця нехай запалить у грубці, бо вже осінь і ночі холодні. Дитині тільки чотири місяці. Ще, не дай Боже, Єжи буде мати пшизембене* (простуду).

– Софіє, не Єжи, а Юрко, – зі злістю заперечив пан Михайло. – Я українець, а ти полька. Хрестили ми його в греко-католицькій церкві, де мудро узгоджені дві умовно розділені віри, православна і католицька. До речі, в обох моляться до одного Бога. Як би ти, кохана, читала щось інше ніж журнали з модою та дешеві газети з бридкими пльотками* (плітки), то знала би, що на самому початку була єдина церква, яка із-за таких як ти і розділилася. Уніатська церква, яку чомусь поляки так люто не люблять, це повернення до першоджерела. Софіє, прошу тебе не забувати, що ми записали нашу дитину Юрком.

– А я його потому носила до костьолу, – зло відповіла Зоф'я. Реакція пана Михайла була більш ніж спокійна, як на такий випадок.

– Люблю тебе навіть таку, як ти є зараз. Тому що люблю, і на це нема ради. А ще ти мені народила сина. Але скажу тобі так. Ти гуралька з Бескидів, а я гураль* (житель гір) або гуцул з Карпат. Маємо спільну дитину, а ти чомусь хочеш поділити її так як ділиш нашого єдиного Християнського Бога на католицького і православного. Не тішуся* (радію), а журюся з того, що польські гуралі не такі мудрі як русинські. Бо русинські обєднали дві церкви в одну уніатську і моляться там єдиному Богові. От послухай. Я впевнений, що поляки й українці, як і їхні католицька та православна віри, це єдине ціле, бо це один слов'янський народ і одна віра, що колись розділилися. Це, Софійко, так як ніч і день в єдиній добі. Тому в поляків день Воскресіння Ісуса це «Велька ноц» (Велика ніч) а в українців – Великдень. Хіба не стає слабшим ціле, якщо його розділити на дві половини? А чи можуть бути половини сильнішими за ціле? Дослухайся до моїх слів, прошу тебе. А те, що ти Юрчика носила до костьолу, нічого не змінило. Віднеси його ще й до синагоги, це теж не зашкодить, бо Бог єдиний в цьому світі, а силу має тільки перше хрещення.

Пан Михайло допоміг зручно розміститися Люції з братом на широкому задньому сидінні, а сам сів поруч фірмана. Наче нічого не сталося, помахав рукою дружині, яка мовчки стояла розчервоніла чи то від злості, чи від сорому, і голосно нагадав їй, щоб не затримувалася, бо через дві години він має бути на імпрезі в Товариському клубі. Поки їхали, Люція думала про пана Михайла. Цікава він людина, керує оркестрами, вправний і талановитий музикант. Але найбільше вражала його мудрість і розсудливість. Казав, що він гуцул. Напевно народився десь в гірському селі біля Кут або Жаб'є, а розумніший за багатьох родовитих жителів міст.

Будинок, де мешкав пан Ясельський, був у місті поруч школи і мав два ганки. Помешкання, котре мало ганок з правого боку, належало його сестрі. Щоб Люції було зручно завозити в хату візок з братом, пан Михайло на невисокі сходи примостив дві дошки. Заніс валізи і віддав ключі.

– Білизна в шафі. Тут недалеко живуть люди, що мають корову, то я домовлюся і вони будуть вам носити молоко. Як ви бачили шпиталь не так вже й далеко звідси і дорога добра. А коли мене будуть забирати ранком якимось возом, то зможете їхати зі мною. А зараз вибачте, мушу вас покинути.

Нагодувала брата, і той змучений дорогою заснув. Вже було по десятій, коли в двері постукали. Люція запитала хто і почула голос пані Ясельської.

– Пані Люція, перепрошую, що так пізно турбую вас, але ми з Михасем хочемо запросити вас на коляцію* (вечерю).

З задоволенням погодилася, бо не хотіла ще спати. Вечеряли. Пан Михайло збуджено розповідав про імпрезу. Пані Зоф'я серед розповіді перебила його.

– Михасю, розкажи краще, як тобі аплодували, коли ти заграв «Танго Міхаеля».

– Як звично аплодували, може трохи голосніше і з криками браво, але це тому, що вже розігрілися напоями, – нехотя відповів пан Михайло.

– Ні, ні, Михасю, це були не оплески, а бурхливі овації, – запевнила Зоф'я, наче вона теж була на імпрезі.

– А ще розкажи, яку нагороду ти отримав від короля Румунії Міхаеля за це танго. Пані Люції буде дуже цікаво, – не вгамовувалася Зоф'я.

– А що тут розповідати. Це було минулого року. Коли закінчили будівництво нового великого мосту через Черемош у Кутах, на кордоні з Румунією, мене з оркестром запросили на його відкриття. Стало відомо, що прибуде румунський король Міхаель з представниками уряду. Від польської сторони повинен був бути президент Ігнацій Мостіцький, але мав якісь важливі державні справи і прибули замість нього голова ради міністрів Феліціан Ігнаці Складковський, міністр закордонних справ Йозеф Бек і міністр комунікації Юліуш Ульрих. А я для цієї події написав танго, яке назвав «Танго Міхаеля». Король був розчулений і нагородив мене орденом. От і вся історія мого нагородження.

Почали пити каву. На запитання дружини, хто був на імпрезі, пан Михайло відповів.

– Хто може там бути, кохана. Стала і здебільшого нецікава провінційна публіка. Були всі, починаючи з начальника поліції і закінчуючи місцевими урядовцями та комерсантами. Одним словом, всі, хто за дарма полюбляє випити горілочку і поїсти. Але були там і кілька цікавих людей. Один із них це Владислав Мідович – керівник обсерваторії імені маршалка Юзефа Пілсудського. Це обсерваторія, яку збудували на горі Піп Іван. Вона вже почала працювати в цьому році. Пан Владислав сказав, що 20 липня її офіційно відкрили. Будівництво обійшлося Польщі в один мільйон злотих. Виявляється це унікальна і гігантська споруда, що має вежу висотою як сучасний будинок на чотири поверхи. Якщо я не помилюся, він казав, що обсерваторія має 47 приміщень і біля 60 вікон. Пані Люція, а ви напевно вперше чуєте про це? Люція пам'ятала розповіді Тадеуша і Юрка, тому здивувала пана Михайла, а особливо його дружину.

– Так я дещо знаю. Розміщена вона на Чорногорі, має назву «Білий слон», бо як покривається снігом, подібна на нього. Це обсерваторія, яка буде визначати погоду над Європою, а також керувати літаками. А ще мені відомо, що там є унікальне устаткування і електростанція, яка буде забезпечувати електрикою цю будівлю.

Ясельський аж піднявся зі стільця.

– Боже, я вражений, ви така обізнана. А ми тут поруч живемо і нічого не знаємо.

Зоф'я сиділа мовчки, насуплена. Мабуть, уже жалкувала, що запросила Люцію. Щоб змінити ситуацію на краще, пан Михайло запропонував випити по одному келішку венгрини*. Це дійсно допомогло. Далі пан Михайло почав розповідати про ще одне знайомство.

– Уявіть собі, на імпрезі був гуцульський письменник, який народився в гірському селі Голови. Я про нього раніше багато чув цікавого, але познайомився з ним тільки сьогодні. Надзвичайно цікава і ерудована людина. Звати його Петро Шикерик-Доників.

Пані Ясельська незадоволено скривила губи.

– Напевно такий гуцул, як ті, що з твого села до тебе приходять. Біля них не можливо стояти, бо вони курять файки* (люльки) і, вибачте, смердять нестерпно баранячим лоєм* (жиром). Пан Михайло не стримався і майже крикнув.

– Софіє, не гніви Бога. Знайшлася мені польська, зацьна пані. Ти, кохана, теж народилася в курній хаті, а не в палацах славних магнатів Потоцьких. Твій тато Марцін Круль бідний гураль з Пшишова, гірського села в повіті Ліманово. Він теж курить файку і пахне, а не смердить баранячим лоєм. Пахне, кохана, як і всі ті, кого годують вівці. А от Шикерик-Доників це щось незвичне для гуцулів. Він, виявляється, вийт Жаб'є з 1927 року. Вже більше десяти років обирається людьми і владою, а це про щось говорить. Сьогодні він прибув до Косова на імпрезу за офіційним запрошенням разом з Владиславом Мідовичем. Запитаєте, чому разом з директором обсерваторії?

– Бо Петро Шикерик-Доників брав дуже активну участь у будівництві Білого Слона. Організовував людей для виконання там робіт, забезпечував працюючих їдою, давав гірських коней. Можливо, в цьому і схована відповідь на запитання: «Як він зумів умовити міністра оборони Польщі Тадеуша Каспшицького очолити в Варшаві Товариство Приятелів Гуцульщини». Будівництво обсерваторії було під контролем Міністерства оборони, тому пан міністр багаторазово тут бував і приятелював з вийтом.

Люція втрутилася в розмову.

– Пане Ясельський, як я зрозуміла з вашої розповіді, ви гуцул. То мушу вам сказати, що ви теж незвичний чоловік. Видно серед гуцулів багато мудрих і талановитих людей. Серед такої красоти і досконалості, мабуть, не можуть народжуватися не талановиті люди.

Зоф'я ще більше насупилася, а її чоловік продовжив.

– Так от Шикирик-Доників – єдиний письменник у світі, що пише

на гуцульському діалекті. Ти, Сонечко, кажеш – смердить лоєм. Ні, моя кохана, він пахне парфумами, та ще й якими. Ти би побачила цього гуцула. Хоч кажуть, що він ходить частіше в гуцульській одежі, сьогодні був одягнутий наче англійський лорд. Знає шість мов. А ще, кохана, він з 1928 по 1930 рік був послом до Польського Сейму. Я ніколи не встидався того, що я гуцул, а після знайомства з ним гордий, що я гуцул.

З другої кімнати почувся плач. Пані Ясельська вибачилася і побігла до дитини. Люція сиділа задумана. За якийсь час запитала.

– А скажіть, пане Михайле, чому так дивно називається те містечко, де вийтом цей геніальний гуцул? Ясельський усміхнувся.

– Назва Жаб'є, шановна пані, походить не від слова жаба. І хоч поширеною є версія, що тут колись збудував тартаки і обробляв деревину якийсь француз – Жаб'є, теж є вигадкою. Розповідав мені мій батько Іван Ясельський, а йому ще його дід Антін, що не чули вони ні про якого француза. А от село так назване ще в дуже давні часи, далеко до того, як тут ліс почали промислово вирубувати і клязу «Крон – принц Рудольф» на Білім Черемоші збудували. Колись наші пращури – слов'яни і виявляється литовці також, мали божество вогню на ім'я Габіє. Цим іменем ще й зараз у нашому селі називають домашнє вогнище, а колись, гадаю, так звали святилище. Пізніше вже в християнські часи Габії поклонялися як святій. Я, пані, добре пам'ятаю, ще як був малим, що старі люди казали – «пішов за Габією» А це означало, що згорів або помер. Особливості гуцульського діалекту напевно трансформували прадавнє габ'є в жаб'є. Отже, слід думати, що на місці цього села був колись культовий центр наших предків – вогнепоклонників.

Люція захоплено слухала розповідь пана Михайла, а коли той замовк, подумала: – Чому тільки в останній час Бог посилає мені таких розумних людей? Можливо, я вибрала би інший шлях у своєму житті?

м. Черніїв

Ігор ФАРИНА

ЧЕРНІГІВСЬКЕ БУРИМЕ

Буриме (фр. bouts-rimés — «римовані закінчення») — літературна гра, що полягає у створенні віршів, частіше жартівливих, на задані рими, іноді ще й на задану тему. Іноді до буриме відносять й іншу гру, яку називають також «грою в нісенітницю»: записують кілька рядків або навіть строф і передають листок партнерові для продовження. Завдяки цьому буриме, здебільшого, буває експромтом і має всі його художні особливості.

В'їжджає трамвай у колосся дощів

Олександр Астаф'єв

Трамвай поспішає у поле дощів
Неначе втіка від весінніх хрущів!
Котрі біля вишень гудуть і гудуть
Таку для літань вибираючи путь.

Про всіх гомонять ці обличчя людей,
Які оповиті багатством ідей.
Наповнених соком одвічних надій,
На вже непогасній землі молодій.
Мій друже, задуми в собі не тримай,
Ти сам уже став, як тривожний трамвай.
Тебе прониза здощовілости день,
Що повен запалу й щему людей.
Куди поспішати тобі б довелось,
Дивитися будеш на колос волось.
Трамвай крізь краплини у всьому краю
Везиме й мене, щоб шукав колію.

Місяць на небі – скибочка дині

Дмитро Іванов

Місяченько – наче скибка дині,
А надовкола – зоряності рій.
Он задрімав ув обійстя на спині
З дітьми задумано боцюн старий.
Гойда вітрисько кущі волохаті,
В травах розлили пісні цвіркуни.
І заховалися десь коло хати
Ще не побачені видива – сни.
А над криницею срібла озерцем
Місяць сіяє, як у муці.
Наче старенький на посох обперся
Птах дерев'яний з відерцем в руці.
...Вітер торкнувсь пелюстин матіюли,
І засинає стодола стара.
Шепчуть уже колискові тополі,
Й дітям маленьким теж спати пора.

Із нас нікому не дожить до ста*Ігор Качуровський*

Їм не далеко так було до ста.
Та підступ ждав на кожному десятку.
І блискавка, пробивши років п'ятку,
Казала, що знов в гості завіта.
Вона своїх жадань не загорта
(Адже була такою від початку,

Завсігди замикаючи на згадку
Поранені неспокоєм літа).
Усім відомо, що квітки останні
Сховати хочуть сумерки дерев.
Та неспроможні, бо у спогаданні
Прожитого нетлінно – лютий лев,
Який велично видихів нежданність
Безжально перетворює на рев.

Отой перон на гойдалці дощу*Наталія Матюх*

Перонові з обіймами дощу
Я знаю, що ніколи не прощу,
Бо він в моїй уяві досі плаче,
Лице провин ховаючи дитяче.
Не видно і отих жагучих брів
Поміж палких веснянок кольорів.
Вагони такт погойдує музичний,
Вона й мене запхала, як мізинчик,
(Коли тепло ще грітиме сліпе)
У рукавичку дивного купе...
Ця дивнота не зникла, а живе,
Неначе в меді, лезо ножове.
Не приховаю: корчуся від болю,
Та ним я не поділюся з тобою.
Його сховаю, аби спазм бува
Не охопив дозволені слова.

О Боже мій! Яка вона красива

Дмитро Мельниченко

О Господи! Ця жінка так красива
У мороці передсвітаннях барв.
Стендітнена, малесенька та мила.
Я в на довкіллі ліпшої не знав.
У сон її вслухаюся всім серцем.
Його теплінь глибока зігрівала.
Смеркає днина. Ніччю ми померли
Од соромливості й солодкості гріха.
Ковтав усе невитримними ковтками
І пив із губ цілунку молоко.
Та пристрасть все текла, адже кохали.
Настане що? Напевно все одно...
Нехай проміння десь дрима за небом,
Бо ще нема ранговості вогнів.
Ще трішки тьми передсвітаннях снів.
Ще трішки жити спільно дуже треба!

Ген білий кінь пробіг на видноколі

Володимир Сапон

Я зрію: білокінь на видноколі
Біжить ген-ген, долаючи стежки,
Котрі до себе манять, мов токи,
На березі у лісі чи у полі.
Крокую нині ними навпрошки
Повз верби і замислені тополі,
Узявши у долоні захололі
Той холод, що ховали хлопчаки.
Зими цієї дивна таїна
Простерла незбагненні письмена,
Немов ще не прочитаності книгу.
Торкається зорина до вікна.
І чую, як розвернена Десна
Рве на світанку й найміцнішу кригу.

Зоріє світ. Напружено і рвійно

Микола Ткач

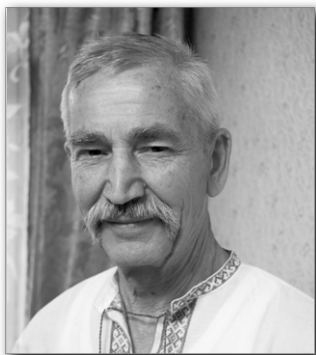
У зорнієть світу поспішаю рвійно,
І кличе думки торжество ясне.
Ростуть побіля тракту днів дерева
Та радісно погойдують мене.
Проміння це бере нас всіх у владу
І кидає в п'янке буяння літ.
Роботи треба – мов квіток для саду,
Роботи треба – мов кохання й хліб.
Осонцюють усіх небесні шати.
У радісній судьбі – усе, як є,
Заплови, нива, Борисфена мати...
В зорінні свято – сонце устає.

З плеча крутого падав піт у спеку

Станіслав Шевченко

З рамені міці струми поту в спеку
Вкривають борозенчасті рядки.
Це – праотців промовисті конспекти,
Де є боїв й недоїдань роки.
А правнуки чимдуж спішать у виші
З інакшими конспектами... Посад
Чекають дуже. Мабуть, ще не вичах
Вітцівський сад, що ягідно звисав,
Читаємо безцінні заповіти
І розумієм часу віщій скарб...
Так сумно, що по байдужілі діти
Й не березуть осель Господній дар.

м. Шумськ на Тернопілі

Михась ТКАЧ**МАНДРИ МИШКА**

Хоч і наказувала мати Мишкові, як ішла з дому, гуляти у хаті, дверей не відмикати, затуляти фіранки і не ображати меншого братика Грицька, щоб той не плакав, бо почують чужі злі люди, поберуть їх і всеньке, що є в них. Ой, як наказувала! Та хіба його всидиш, коли йому скоро сім – і він про це знає. Та й надворі краще, ніж у хаті. Онде і сонечко зіп'ялося над хатою, припікає. І все зеленіє, квітують соняшники на стежці, – і пташки, і бджоли в'ються біля квіток!.. Та хіба мало чого цікавого.

Вискочив на поріг, спочатку ніби страх охопив. В маленькій його голові снувалися всілякі лякливі думки: а що як ті злі люди сховалися у повітці і чекають поки він, Мишко, з'явиться. Грицька таки не випустив, а сам зазирнув до повітки, примружився, прискіпливо оглянув кожний куточок двору. У коров'ячих яслах сполохав на кублі курку, і та сердешна такий гвалт зчинила, що в Мишка відпала охота далі нишпорити у хліві. До того ж не помітив, як обідрав пальця, з якого сочилася кров, боліло. Стало невесело. І поспівчувати не було кому.

Думалося: тато, який десь на війні, як тільки повернеться, полікує.

І що тим чужинцям треба? Чи в них нема свого неба, чи соняшники не так цвітуть, не співають птахи? Мишко не любить бандитів і як виросте, теж піде їх проганяти. Має навіть пістолет, який вогнем стріляє. А ось маму шкода, бо нишком плаче. Коли бачить таке Мишко, то і собі мовчки розтирає кулачком очі. Її смуток заповнює і його дитяче серце. Та хіба тато там довго забариться – звичайно, ні. Він знає, що і Грицько, як і він, скупає за ним. Та і як вони житимуть без тата?

Уявляв батькове обличчя: блискуче чорне волосся, затаєні карі очі. Розгадати, що в них криється, так важко. Бо завжди вони неймовірно глибокі – і коли там запалюється радість, і коли осідає журба. Було, як тільки повечеряє та перепочине, то вийдуть з Мишком за хату, усядуться на ослинчику і поведуть мову. Уже й сонечко впаде за ставом, туманець затче верболіз ген на околиці, а вони розмовляють. Інколи спиниться на півслові, прислухається, скаже: ще одна трудяга повернулася. Це він про бджолу. Постойть трохи біля вуликів та й піде у повітку спати.

Отакі згадки прийшли до Мишка. Весело з батьком і не страшно. Ось мама пішла до нього, то скаже, щоб швидше вертався. Хотів уявити, як далеко батько, чи довго матері до нього йти, але нічого не вийшло. Вже наче і засумував трохи від тих думок. Та де вже там триматися тому суму у дитячому серці, коли навколо все таке загадкове, гоже, і злих людей катма. Чути, як цвірінькають під стріхою горобці, ластів'ята на дротах, і кіт примостився на паркані та спокійно спостерігає, як усе радіє довкола. То й не помітив Мишко, як зник з голови батько і материн наказ сидіти з Грицьком у хаті, як розчинив навстіж двері і, наспіх взувши Грицька в зашкарублі сандалики, подався з ним за хату. А там квіти, що мати насадила, вулики, а за ними жовті голови соняшників, і стежечка біжить мимо груші до неймовірно високого дерева, біля якого Мишко вже не раз був як з батьком, так і сам і добре знає, що то дуб. Він обріс кучерявим гіллям від низу до верху так густо, що й пташці, певно, важко проникнути всередину. На вершечку крона розкинулася в небі на чотири боки, наче квітка. Як подивиться Мишко вгору на того дуба – в очах тьмариться. Ой і високо!

Якби він не такий міцний і гарний, то, можливо, його вже й не було б. Мишко ще не знає того, що батько збирався його звалити. Як будував хату, то забаглося дубових підмосток для підлоги, а не знав, де їх узяти. Пішов до сусіда, аби поміг спиляти, а той послухав та й каже: «Візьми онде в мене, а дуба не займай». Довго вагався: різати чи ні? І таки не наважився. Шкода стало. Ото і зостався. Уп'явся жилами своїми в землю, уперся в саме небо цупким гіллям – так і стоїть. Було, налетить вітер, як зашумить у ньому, як застогне – чути на все село.

На стежці Грицько, чіпляючись за картопляні стеблини, впав кілька разів – зчорніла сорочечка. Перед очі з'явилася бджілка, і була така велика, і так сильно гула, що він заплакав. Кудись відразу подівся гарний настрій. Він утирав оченята і допитувався у Мишка, куди пішла мама. Той пояснював, що мама має побачити тата і що повернеться тільки увечері. Тоді Грицько, подумавши, знову поставив запитання. А де мій татко? Я хочу до нього... Як не розважав Мишко братика, як не підвесе-ляв, однак той хмикав і кволився.

Ось уже і зелені шати дуба – зашелестів він могутнім гіллям десь високо в небі.

Мишко підняв голову, звів очі. І враз закортіло здертися на нього та глянути на всі боки. Він уже пробував, один раз ледь не доліз до середини (далі побоявся), але й звідти побачив ледь не весь світ – і всеньке поле, і гай вдалині. І дорогу за селом. «Ого-о, – подумав, – з дуба можна помітити чи нема близько бандитів і маму, що йде додому».

– Грицю, чуєш, я зараз побачу маму.

– Як ти побачиш?

– З дуба. Ось залізу.

– І я з тобою...

– Ти ще маленький. Підростеш, тоді. А зараз почекай, я швидко.

Мишко учепився за першу гілляку, але лізти далі не зміг. Сторопів: на нього дивилося таке страховисько, схоже на великого жука, що мурашки полізли по спині. Воно мало гіллясті роги, круті ікла і очі круглі, наче ягоди смородини. «Це і є той бандит... Бач, куди забрався», – враз подумав.

– Ти мене не лякай, бо я не боюся. І не займай, я тільки вилізу на дуба і гляну чи не йде мама, – озвався до нього Мишко голосно. Хотів, було, лізти вгору, та страховисько розвело свої лапища, крила і загуділо так, що він стрибнув на землю, з жахом відступився. Страх від нього передався і Грицьку – вони вмить опинилися знову на стежці. Враз угорі загриміло. Так ніби покотилося щось там і впало за обрій. І тут Мишко помітив чорну хмару, що повисла над хатою.

– Дощ буде. Біжимо! – ухопив братика за руку. Проте, не зміг навіть зрушити з місця. Від блискавки, що саянула над дубом згори донизу як стріла, і від того, як враз тріснуло небо, мимоволі упав на стежці і накрив братика. І все ж встиг побачити, як від дуба щось розлетілося в різні боки. А величезна гілляка осунулася на землю.

– Бачив, дуба вбила блискавка! – з боєм промовив Мишко.

Гриць нічого йому не відповів. Він був наляканий так, що губи тремтіли. Тільки як забігли в хату, припав до вікна, за яким уже шумів дощ, і вигукнув:

– Глянь, стоїть!

Вони довго приглядалися, що ж там трапилося з дубом, а потім узялися за обід. Борщ, який мати ще зранку зварила, Мишко перевернув у печі. Зрештою, попоїли кислого молока і, оговтавшись трохи від того ляку, як перестав дощ, знову вийшли надвір. Зайшли до повітки, там лежав батьків інструмент – молотки, стамески, лучкові пилки і поруч – сокира. Мишко брав їх до рук, перекладав з одного місця на інше, показував Грицьку, як батько ними працює. Його наче мучило якесь сумління: він старший і на нього лягли обов'язки господаря, то має щось робити. А що?

– Давай, поки мама прийде, нарубаємо дров, – запропонував Мишко братові. Той погодився:

– Давай!

Мишко виніс сокиру, підкотив до дровітні колодку, на якій батько клепає косу, підніс оберемок тоненьких гіллячок і почав цюкати. Але це діло виявилось нудним. Тоді покликав Грицьку і наказав йому:

– Підсовуй лозинки, а я буду рубати.

І заходилися працювати: Грицько покладе лозинку, Мишко підніме сокиру, рубоне по ній – цікаво і весело. Вже й купка дрівець з'явилася. І враз Гриць зойкнув, рука опустилася і затремтіла. Один пальчик безпорадно звисав, з нього капала кров. Він підносив до очей долоню, дивився на заюшені кров'ю пальчики і голосно плакав.

Мишко ніяк не міг утямити, що сталося. Хотів притулити того пальчика, а він не тримався.

– Не плач, – заспокоював Мишко братика. – Воно пройде, переболить і заживе. Хоч сам не уявляв, як воно може пройти, коли пальчик зовсім не тримається. «А як не буде пальця, що тоді робити?» – проймало дитячу свідомість. Але відповіді не було.

Уже в хаті Мишко знайшов на лежанці материну стареньку хустину, невміло замотував нею руку Грицьку до ліктя – замотував і плакав. А потім полізли на піч. Сиділи там розгублені, як на безлюдному острові. Уже й плакати Гриць перестав, тільки схлипував важко та все добивався чи не прийшла мама. Було, підведе голову, озветься: «Мамо, пальчик болить...» І знову покладе її на подушку.

Скільки то часу поминуло, вони не знали, бо настінний годинник стояв. Сонце присіло десь за сусідською хатою, пригасло, а потім і зовсім зникло за густою хмарою. Надворі все зблідло, посіріло. В хаті потьмарилося. Ніч наче котилася на колісниці – гриміло за селом. Діти то ховали голови під подушки, то поглядали на вікна, за якими уже проглядалася чорна ковдра, проте мати не з'являлася...

ПЕРЕЛЯК ВІД РУДОГО КОТА

Був передвихідний день – п'ятниця. Для чиновників дрібного рангу – настроєвий, проте інколи і не передбачуваний. Ось як і цього разу. Бос одного державного відділу зчурнув з роботи ще зранку. Куди, того ніхто не знав. Хоч були певні догадки. І заступника не було. Хтось ніби бачив, як він о восьмій годині підійшов до приміщення, але заходити не став, а сів у «Мерседес», який опинився поруч, і зник.

День робочий не почався і скінчився. А часу так багато. Де його подіти? І навіщо він, коли не знаєш, як ним скористатися. Двері в офісі розчинені навстіж, на столах самотньо блимають синіми очима комп'ютери, купами лежать папки, окремі папери. Вікна від диму туманом затягло. Чоловіки, що зібралися до купи, дружно палять цигарки, ведуть жваво балачки, раз по раз скидаються на регіт, коли хтось розповість анекдот, і оглядаються: чи немає поруч жінок. А раптом і керівництво з'явиться.

А Саша (саме так його тут звуть), менеджер, сидить сам собі за столом і раз по раз поглядає у вікно, за яким вдалині проглядається ще молодий гайок і бузкове небо, що звисає над ним, як парасоля. Чоловік він середнього віку, – кілька днів тому відсвяткував своє 50-річчя, – низенький на зріст, з круглим великим обличчям і синювато-білою смужкою на скронях, що перегукується зі світло-сірим піджаком. У нього немає настрою. Зовсім немає. Бо ще вчора отримав купу негативних емоцій, від яких досі не оговтався, а тут сьогодні, як тільки вийшов з дому (якось напасть), то рудий кіт перебіг дорогу. Як би хто не ставився до цього, навіть з іронією, а в нього відчуття неприємні. «Це знову потраплю в якусь халепу?» – проймає страх.

Тож Саші не до балачок, коли на душі сумно. Він уважно переглядає папери, в яких має певний інтерес, спрямовує погляд у комп'ютер, але чоловіче товариство провокує, то на якийсь час долучається до їх розмови, захоплено сперечається, емоційно переконуючи всіх, що в житті ніхто не думає про когось іншого, окрім себе. Нараз оговтується, змовкає. І вже шкодує, що встряв у цю розмову, бо від неї аж у горлі сухо стало.

– Годі вже, хлопці, курити. Ідіть туди, до коридору, на вулицю, – невдоволено радить Саша і розчиняє вікно. Весняний вітер вривається до кімнати, розвіює синю хмару цигаркового диму.

– Дивись, Сашо, протяги, ще застудишся, – застерігає працівник цього ж відділу Марко. Затягується коротким недопалком, що догорів до пальців, і кидає його за вікно. Марко – хлопець ще молодий, високий, з колючими короткими вусами, непосидючий. Проте, працювати ніяк не любить, а тільки цілісінький день в офісі розводить балачки та палить. А ще цілодобово музику слухає.

Чоловіки поволі один за одним виходять до коридору. За мить там уже зринає розмова. Сашкові чути, як до них приєднується голос дівчини. Її нестримний сміх не вщухає. То секретарка Оля. Вона завжди сміється майже з нічого, часом де треба і не треба. Сашко причиняє вікно і схиляється над паперами. Хочеться щось робити, а в голові думки побічні снуються. Коли відсутнє начальство – усі задоволені. Можна і не працювати. А він не звик марно витрачати час. Навіть досадує, коли таке трапляється. І роботи в нього всіякої завжди багато, так багато, що не знає, за яку йому зараз взятися. «Чим більше різних угод, пропозицій, домовленостей проходить через мої руки, тим більшу особисту маю вигоду. Є в мене за містом гарна хатинка і дітей маю за що вчити. А так протирати штани тільки за нікчемну зарплату? Який сенс? Марко наївний, то хай собі галасує. В його голові музика, а в моїй прибуток. На роботу пішки чеше чи тиснетесь в тролейбусі, а я на персональному авто».

На мить Саша уявляє «Машу», так він називає свій «Мерседес», підхоплюється (закортіло переконатися чи стоїть під вікном), але глянути не встигає. До офісу влітає збурений Марко.

– І що ти прилип до столу. Довідник переписуєш чи що? – іронічно зауважує. – До нас прибули «гості». Здається, КРУ, Сашо! Номери то київські!.. Чорна іномарка. А тут ні шефа, ні бухгалтера – нікого. Будеш ти відбріхуватися за всіх, – мовить захоплено, наче він задоволений таким станом речей, і вибігає за двері.

Від слова «КРУ», почуте з вуст Марка, відразу пройняло холодом Сашу до самих п'ят. На мить розгубився: ніяк не міг збагнути, як йому діяти в цій ситуації. Нічого відразу не приходило в голову. «Це зумисне мене знову прийшли перевірити», – промайнула думка. І вже не міг її позбутися. Перед очима постав рудий кіт. Противна тварина!» – пробубнів.

Душа таки відчувала, що будуть неприємності і цього дня. І отой кіт, що перебіг дорогу під самим носом, і тільки прийшов на роботу, то всі говорили, мовляв, він не такий, як завжди. Змарнів чогось – не впізнали. Може, від того, що погано спав. Та майже не спав. Мучило його, що вчора податкова оштрафувала. Знайшли угоду, яка вже діяла, але не була підписана керівником. Ще добре обійшлося, а могло бути і гірше. Шеф усе владнав. Але ж настрою цілий день не було. Як не як, а тепер дві з половиною тисячі треба з власної кишені покласти в державну.

Сидів за столом знервований, аж зблід. І коли в ту мить підійшла бухгалтер і спитала «Сашо, вам гроші треба?», то він підхопився і якусь хвилину дивився на неї такими очима, наче збожеволів. Здалося, кепкує

над ним. Та коли побачив відомість у руках, то зрозумів: занесла зарплату. Після чого прийшов додому геть роз'ятрений.

Від тих учорашніх подій ще і сьогодні не оговтався як слід, а тут знову... «Це наступ на мене?» – подумав, підвівся і поволі вийшов до коридору.

Під офісом дійсно стояла чорна іномарка, поруч – двоє чоловіків у елегантних костюмах і жіночка елегантна, в якій пишне волосся спадало на плечі. Оглянувшись довкола, вони розважливо зайшли до офісу, привіталися. Один з них спитав:

– Де тут у вас начальство?

– Нема нікого – розбіглись, – сказав Марко.

– І куди ж побігли?

– Хтозна. Весняна пора – не сидиться в кабінеті. А ви пройдіть туди, до секретаря, – спрямував їх Саша.

Коли ті прочинили двері приймальні, звідти поспіхом вийшли дві жіночки і майнули до свого відділку. Чоловіки, хто вів балачки в коридорі, теж зникли. В офісі стало тихо і побожно, як у церкві. Всі завмерли на своїх робочих місцях.

Саша порпався у шухлядах столу якось хаотично, перекидав папери, переглядав акти, угоди. Про кожний папірець, підписаний ним, він добре знав, де чисто, а де підробка. Заглядав у комп'ютер – шукав останній квартальний звіт і не міг знайти. Там усе плуталося, стрибало, зависало, ніби туди вірус заскочив. Той вірус уже був у середині Саші. Тіло його робилося кволим і недієздатним.

У ці хвилини Марко сидів за своїм столом надто спокійний, урівноважений: на обличчі грала помітно якась загадкова посмішка. Він зовсім не нервував, навпаки, навіть радів чомусь. Глянув на Сашу, що той метушиться, переживає, та й каже:

– Це сидітимуть тут поки шеф не з'явиться. Будуть придиратися! Без «зелених» не пойдуть.

– Що робити? – підвів голову Саша – в очах застиг переляк. Але відповіді не було. – І за минулий рік, певно, перевірять!

– Не сумніваюсь.

– Капець! Скажу, що комп'ютер вийшов з ладу.

– Вони так і повірять. А ти видали всі документи – порадив чи то жартома, чи всерйоз Марко.

– Та ти шо!

– Ні, краще сховайся.

– Куди? Уже не встигну. Вони зараз будуть тут!

Саша явно панікував. Напруга наростала. Він підхопився, ходив

сюди-туди, робив незрозумілі рухи, видихав важко повітря. Потім наблизився до дверей, почав дослухатися: що там діється. Видно було, як руки його тремтять.

– Певне йдуть... Йдуть! – прошепотів. Вмить кинувся до столу і зазмер.

Двері розчинилися навстіж – на порозі постала секретарка Оля. Обличчя в неї світилося, як вранішнє сонце, що тільки виглянуло з-під землі.

– Туристи! І вже, мабуть, п'яні...

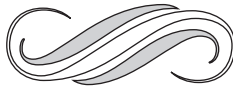
– Де вони?

– Поїхали...

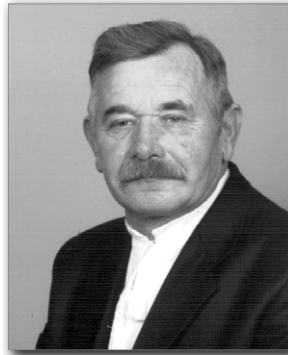
– О-о!!! – тиша тріснула від вигуку Марка.

Саша наче вкляк, дивився на Олю і не розумів її слів, хотів, було, підвестися зі стільця, але не зміг. Тіло наче закам'яніло. Нараз ударив долонями по столу і засміявся голосно, ніби збожеволів.

м. Чернігів

Петро ОСТАП'ЮК

Петро Олексійович Остап'юк народився 19 серпня 1954 року в селі Велеснів на Тернопіллі. Закінчив філологічний факультет Львівського національного університету ім. І. Франка в 1981 році. Працював учителем української мови та літератури. Зараз на творчій роботі.

Поет. Член Національної спілки письменників України з 2014 року. Видав 4 збірки поезії: «Мелодії душі» (2005), «Торкаюся слова» (2010), «Велеснини» (2012), «Троянда під снігом» (2015).

Добірки поезій П. Остап'юка опубліковані в часописах «Дзвін», «Літературний Тернопіль», «Буковинський журнал», газеті «Слово Просвіти», інтернет-виданні «Port-folio».

* * *

*...із душею – очі в очі –
Тихесенько собі гомонимо
Любов Проць*

Не для похвал, не для гроша,
Не для людей, тієї слави –
В тіснім тандемі – я й душа –
Плакаєм слово нелукаве.

Яке воно – роса? вогонь?
Дитячо-сонне лепетання? –
За брамою утеч-погонь
Розсудить правота остання.

А поки – лиш моє й мені:
Бальзам, химера, потороча.
Як пшеничина в бур'яні.
Як на щоці коса жіноча...

Круки над Майданом

«Роботаєм...» І плавиться ефір,
І кришиться на атоми-пилини:
Колись людина, нині – вже й не звір
Вицілює у серце, в лоб Людини.

У тих, що мають чола і серця,
Засвічені крізь оптику холодну,
Котрі за Україну – до кінця,
За воскресіння і весну народу.

А «робітник» за «зелень» душі жне.
Чи «воздає» – за родича, за тата, –
Хто у ХХ-ім не догриз мене,
А виплодив у світ нового ката.

Авжеж, не чув про заповідь «Не вбий».
Як паски, жде новітньої руїни.
Хоч вишиванку, мову не ганьбить –
«Робочою» плюється зі своїми.

...Стоїть Майдан... Між кров'ю і вогнем.
Н е б е с н а С о т н я цементує груди.
А «роботяг», мабуть, не проклянем –
Їм вишній Суд у нагороду буде.

Малюнок з натури

*Росте черешня
в мамі на городі...
Микола Луків*

Неначе у пісні – стара-престара.
І так уже схожа на долю вдовину.
Та якось наврочив їй вітер: «Пора».
Ударив, нагнув і зламав, як стеблину.

Отак і стримить черешнева культя,
Розгорнутий циркуль печального крою.
І в'яже дві лінії – смерті й життя –
Тонка пуповина, що зветься корою.

Та, видно, черешня не знає про те,
Чи спала заміцно у ніч урагану,
Чи знає, а просто прощально... цвіте
І вранці рососою закроплює рану?

А крони – аж білі в тернині й траві! –
Чекають на бджілку, надіються літа
І світу голосять: «Ми справжні, живі,
Ми тільки не годні у небо злетіти.

Нам сонця б для цвіту – а сонця нема.
Нам соку б – а соку нема, як зимою.
Це ще Україна чи вже Колима?
Чи вже Україна стає Колимою?»

Ще сниться їй, мабуть, тичинівський дзвін,
І птах, і людина, і синь вечорова.
Нехай ще силкується встати з колін,
Хай пнеться, хай вірить, що стане здорова.

...Згасає черешня. По краплі – вмира.
Снує в пелюстках мурашня знахабніла.
Черешня із пісні – стара-престара.
Черешня-душа, що молитви не вміла.

Пастораль

*Поставлю хату і кімнату,
Садок-райочок насаджу...*

Тарас Шевченко

Таки поставлю дім, неначе храм,
Де сам собі – пророком
і суддею.

І насаджу тут щастя міліграм,
І поселю струмок і орхідею.

Її навчу співать, його – цвісти:
Нехай собі бесіднують премного.
Їх небом заслоню від глупоти,
Від завірюх і погляду лихого.

Незле б іще придружити до них
Ісусове розп'яття й голос мамин.
А між книжок, як варту, – Книгу Книг,
За склом – пейзаж з осінніми
димами.

Нехай Тарас не омина цей дім,
Співає, будить – у цвіту
й безсиллі.

Нехай Ликера світиться при нім,
Ота, що вмерла на його могилі.

На омовіння людям і вітрам,
У стінах суцких, на свята
й на будень –

Таки поставлю дім собі, як храм.
Лише у нім наміток хай не буде.

Хіба одна...

Велеснини

*Моєму другові
Михайлові Черемшинському*

Отут живу. Мій Велеснів отут,
На всю країну іменем єдиний.
Моя твердиня. Мій земний редут:
Веснянки, велеснянки –
Велеснини.

Тут Велесові дзвони не змело –
Відлунює черідка давні гами.
З Трипілля виісторює село
Кремінними мужами і серпами.

У Велеснева пам'ять не хитка:
Шанує хліб і поминальні свічі,
Подвижницьке горіння Гнатюка,
Псалом і піт у суцшому сторіччі.

... Отут – живу. Моя твердиня тут:
Пісні і люди, злі і теплі днини.
На людський суд із Велеснева йдуть
Мої синівські щирі велеснини.

Травнева елегія

Послухай цвіт черешні і бузку.
Цю яблуневу патоку послухай.
Спливає день росою по листку –
В Отця, і Сина, і Святого Духа.

Травневу повінь не перебрести.
Пелюстки плинуть із ніде в нікуди –
Чиїсь комусь невислані листи,
Чиїсь цілунки на заснулі груди.

Малює травень повість гомінку.
Туманить очі тепла завірюха.
Послухай цвіт черешні і бузку.
Цю яблуневу музику –
Послухай!

Зимова дорога

Зав'язли обрії в снігах.
Земля і небо – білим-білі.
У білизні штрихують шлях
Шпилі тополь осиротілі.

Рокоче стихшено двигун:
Також боїться відірвати
Заснулі краплі літніх лун
Від коконів живої вати.

Змітає мливо херувим
Із жорен вічності священних.
Так наче савани живим.
Так наче сукні нареченим...

Хроніка морозного літа

...А летілося.

Млілось.

Цвілось.

На орбіті, де вмерти не страшно.
Та хмариння злотавих волось
Розхитало дорогу вчорашню.

От і падаю, майже болід.
Обганяю вітри і століття.
Вже не час проминаю, а світ –
Світний світ яблуневого цвіття.

Не скричу в наготі:
– Аз воздам!
Не склинаю вчорашньому дневі.
Ну, спіткнувся, як древній Адам

На проблемнім едемському дереві.
Підсоби мені, Творче, – лиш Ти –
Воскреситись чи тихо згоріти,
Не залізом упасти, а цвітом
У цвинтарний вігвам самоти.
Чи – відтанути, відпопелить,
І – узріти Путивль на світанні,
Де жона Ярославна стоїть.
На валу. В самоті. У чеканні.
Запитатися, як воно їй –
Без помади, без кремів тональних?
Чи стоглавий чорнобильський змії
Не нав'яв пісень поминальних?
Чи не холодно стільки століть –
Без дублянки, без рідної крові?
Німогує княгиня.
Стоїть.
Тихо молиться
Сонцю й Дніпрові.
...Перебратися в еру,
Що мрій
І зв'язг породила неложних.
Де вмирили Остап і Андрій.
Умирили по-різному
Кожний.
...Перетнути століття нове,
Мовби рідне і мовби вороже,
Де матуся кигиче-зове,
А дітей поскликати не може.
Загніздилися по виріях десь,
Де не холодно,
Де не безхлібно.
Де комфортно і затишно – днесь!
А вітчизняних сліз не потрібно...

Ой мудровано-глухий наш світ:
Все по колу, все колесом, кругом.
...А черешня регоче в одвіт.
...А лелека
простує
за плугом.

Не приведи, Господи...

Відпоминають сіроманці нас...
Відвиють тризну за всіма-усіми,
Хто підживив чорнобильський фугас
Плутонієвим серцем Фукусіми.
 Фугас той – наш. І поруділий ліс.
 І місто із печаттю недоріки.
 Й ріка правічна, що крутнула в Стікс.
 І ця країна, де «молочні ріки».
Нам відкіля цей біль – від глупоти?
Чи місця бракло в первозданній ніші?
Чи на мажорах привезли брати –
Оті, що серед рівних найрівніші?
 А може, Янгол Третій завітав
 Полин-зорею на прокислі душі?
 Вповзає стронцій – крадькома, як тать, –
 У хліб-і-сіль, у сакуру і суші.
Повторимо Гоморру й Вавилон?
Наслідуєм квітучу й мертву Трою?
...Не вихлюпало шоломами Дон.
...Не голоси Вітчизни за горою.
 В яким сузір'ї вирити бліндаж,
 Поберегти (на ПОТИМ?) хліб і сало?
 Народе смуглий, косоокий, наш,
 Невже нам сорок п'ятого замало?!
Усе було вже. Світе, не дурій:
В могилу власну власними ногами...
Втинає доля в савани сувій,
Що починався небом – не снігами.

Лісове

Йду собі. Серед тиші й тепла.
Між дубами та віялом кленів.
А зі мною – пташина мала,
Сірий лоцман у морі зеленім.

– Підкажи ж мені, пташко, де гриб.
Ви з ним, начебто, ближче знайомі.
Ми на пару й шукати могли б
У твоєму зеленому домі.

Я сьогодні у тебе в гостях.
Нагодилась, бач, вільна година.
Я твій приятель, хоч і не птах.
Я не ворог твій, хоч і людина.

Можеш сісти мені на плече,
Відпочити, своє проспівати.
Ще в нас липень, тому й гаряче.
А по-пташому як його звати?

Розкажи мені, як воно там,
Біля хмар, у блакитному дзвоні?
Я по снах у дитинстві літав,
А сьогодні і сни мої – сонні.

Розправляй же крильцята малі.
Та й ходім по гриба у зелене.
Ти по небові, я – по землі.
А між нами дуби, як антени...

* * *

Узимку сільські молодиці –
як варта
тепла
і життя,
на потому і днесь:
стовпами димів підсоблять
атлантам
тримати підмерзле
склепіння
небес.

с. Велеснів на Тернопілля

Віталій ЛЕУС**КАТАМАРАН**

Народна Республіка Болгарія була першою закордонною державою, в якій мені довелося побувати в роки своєї молодості. З Києва виїжджали наприкінці вересня. Кошлате небо, немов віслюки, нав'ючені тюками сіна, було вкрите ожередами темно-синіх хмар. Дощ ледь не капне. Як тільки перетнули кордон, схоже, ми потрапили не лише до іншої країни, а й взагалі до земного раю. У вікнах вагона змигнуло яскраво-сліпуче сонце. На подвір'ї було так тепло, що люди ходили по перону в сорочках і блузках. Все було незвичне і незнане, цікаве і небачене. Ось ешелон, випірнувши з чорної пащі тунелю, на radoщах полегшено зітхнув паровозним свистком. Ліворуч, в низині, в обрамленні пишнотубих зелених дерев, розбрелися селянські оселі, криті червоною черепицею, праворуч на горі працювали жінки. Нагнувшись, вони щось там обробляли. Але, як тільки забачили наш потяг, немов по команді, одразу випростались і почали махати шкарубками десницями. У відповідь ми усміхалися і також помахами рук вітали працелюбів.

Прибувши до першого болгарського містечка, за плином років назви вже не пам'ятаю, ми розселилися в невеличкому, але затишному готелі. Після смачного обіду зі свіжим виноградом, не змовляючись, всією групою пішли в гори, які розпочиналися одразу за готелем. Сонце припікало дошкульно. Навіть змії і ті не змогли всидіти у своїх схованках, повзли обіч дороги. Наш турист Іван, високий вайлуватий парубійко, десь віднайшов палицю і кинувся бити плазуна по голові, Бідолаха не знав куди сховатися, кивав головою то вправо, то вліво, але його скрізь настигали удари.

— Іване, навіщо це ти робиш? — насварив його. — Воно хоч і плазун, проте жива істота, йому боляче, він, як і ти, хоче жити.

— Логічно, хоч дещо й наївно, — Іван ехидно посміхнувся і пожбурив на гору сучкувату палицю.

Його погляд несподівано гайнув по узвишшю, вкритому білястим камінням, десь-інде зарослим травою. Раптом ні з сього, ні з того він почав дертися на гору.

— Ваня, ти куди? — вигукнула одна туристка. — Там змії!

— А я їх не боюся! — упевнено мовив юнак, і всі з ним погодилися.

Зібрані з усіх районів області туристи, були різношерсті і не схожі поміж собою. За характерами — одні спокійні і покладисті, скромні та врівноважені. Інші — імпульсивні, вперті, емоційні і безрозсудливі. Спочатку викине якусь дурницю, а вже потім думає. Напередодні ми весь день їхали територією України, лише під вечір прибули до столиці Молдавії — Кишинєва. Отже, весь день «притиралися» у вагоні. Пили по чарці, закусували, співали пісень. Іван серед усіх нас горланив найдужче. За браком голосу він не співав, а просто кричав. Та так, що навіть провідниця не стерпіла:

— Та ти замовкнеш чи ні? У нас була така напружена ніч. Ми й на волосок не заснули, моя напарниця прилягла відпочити. Тільки очі зімкнула, а ти репетуєш, мов навіжений.

Іван був трохи затих, а під вечір знову розійшовся, приставав до дівчат, мов п'яний до радіо: «Заспівай та заспівай».

... Видержись на гору, Іван прийняв картинну позу — мов переможець, якому до ніг упала вся Європа, широко розставив ноги, викинув уперед десницю і закричав скільки було сили:

— Агов-в-в!

Луна покотилася по горах і розчинилася у лісових нетрях. Після такого коника, почав спускатися. Але, здійснивши кілька кроків то вліво, то вправо, то вперед, то назад, дійшов певності: злізти з гори буде не так легко, як на неї піднятися. І тут його охопив мало не панічний страх, куди й поділася бравада. Це зрозуміли й туристи.

— Ваня! — вигукували дівчата, — візьми лівіше, тут таке, ніби ложбинка, спускайся по ній.

— Ваня!...

Але Іван уже нікого не слухав, панічно тупцяв на місці. Туристи вже не обурювались і не дивувались — людина була з химерами.

З горем пополам таки вдалося спуститися з гори. Правда, наприкінці спуску упав, проїхав сідницею, обдер ноги й руки об якісь колючки. Добре, що хоч плазуни не покусали. Ми пішли далі. Іван за хвилину оговтався, так буцім і не було ніякої пригоди. Щось вигукував, сипав дотепами. Розкотисто сміявся.

За поворотом, в обрамленні шпильястих, зарослих чагарями гір, сріблястою тарілкою зблиснуло озеро. Ось над ним змигнули дві білосніжні чайки. Прокресливши своїми сірими крильми повітряний простір, красуні плавно опустилися на хитляву поверхню. Озеро було невеличке, тихе, на плесі не бурунилася жодна хвилька, так немов заснуло. Біля невеличкого дерев'яного причалу наш погляд вихопив два плаваючі засоби. Це були катамарани. Тут Іван знову був найперший. Вихопившись з гурту, як Пилип з конопель, він підбіг до першого катамарана, який трапився на його шляху, зручно вмовстився, задоволено похитав покатими плечами і кресонув гострими очима по зграйці дівчат, вибираючи:

— Насте, сідай! Поплаваємо.

Забачивши оцупкуватого чоловіка з великими, мов пудові гирі, руками, болгарин, який, певно, тут працював охоронником-інструктором, в захопленні вигукнув:

— О-о-о, руськая рука! Яка мускулиста.

Така похвала Іванові імпонувала, він посміхнувся на всі свої тридцять два й, обнімаючи Настю, збирався відчалювати.

Проте крутобровий, засмаглий, зарослий болгарин радив не поспішати. Мовляв, той катамаран, на який ви сіли, несправний. Ви можете відчалити, але пришвартуватися до берега буде проблематично. Ще розповів: керувати катамараном необхідно з допомогою коліс, до яких були прикріплені лопасті. Попрохав на воді не пустувати, поводитися обережно.

Схоже, останніх слів Іван уже не чув. Він схопив Настю за руку, вони пересіли на інший катамаран і невзабарі вже були на середині озера.

— Орісю, сідай і ми поплаваємо, — мовив я туристці, яка завороженим поглядом спостерігала за Іваном та Настею.

— Куди? — збентежено запитала дівчина. — Так він же зіпсований. Болгарин ясно сказав.

— А ми від берега далеко не будемо відчалювати, — заспокоїв я дівчину.

Схоже, мої слова подіяли, вона, особливо не роздумуючи, сіла, при-

могився і я. Ми попливли понад берегом. Десь за півгодини сонце почало ховатися за хмари, повіяв вітерець. Сріблясті хвилі нараз почорніли і, збурунившись, кинулися до берега. Діватися було нікуди, аби не потрапити під дощ, необхідно було переривати мандрівку. Я скерманив катамаран до причалу, і, на подив наших туристів, ми успішно пришвартувалися.

— Бач, а ти боялася! — котрась із дівчат мовила Орісі.

Іван зі своєю супутницею, як не намагалися причалити, нічого не виходило. Тепер стало зрозуміло: болгарин переплутав катамарани, і ті пересіли у зіпсований. Іван дещо збентежився, почав нервувати. Як він не орудував лопастями, плавальний засіб уперто не бажав причалювати. Перелякана Настя стримувалася, аби не розплакатися. Та, зрештою, усі ми почали хвилюватися. З хвилини на хвилину має піти дощ, блакить неба потемніла, тоді на нас не залишиться навіть сухого рубця. Проте ніхто не збирався залишати Івана та Настю, які потрапили в біду. Усі на-впереді радили, як пришвартуватися, хоч поки що наші намагання були безрезультатні. Та ось катамаран, буцім отямився — неохоче, повільно, але взяв курс до берега. І хоч це були перші метри, з'явилася якась надія. Коли плаваючий засіб з потерпілими трохи наблизився, болгарин дістав згорнутий колесом канат, кинув Іванові:

— Тримай!

Потерпілим удалося схопитися за його кінець. Болгарин разом з нами почав тягти катамаран на берег. Нарешті він доторкнувся причалу. Першою ступила на землю Настя.

— Ой, дівчата! — зраділо вигукнула. — Я так злякалася... так злякалася. Гадала, що ми вже ніколи не пристанемо. Тепер на цей катамаран мене й калачем не заманиш.

У цей час хмари, немов велетенське полотно, в кількох місцях прорвалися, і на збурене озеро, на гори, на розпечену землю впали тугі бризки теплої дощу.

ВИНАЙМУ КВАРТИРУ

Коли я виїжджав з Прилук до Срібного, колега порадив:

— Отам, у центрі селища, живе баба Степанида з дідом Артемом. Хороші люди. Як я працював у Срібному, винаймав у них квартиру. Сходи до них, можливо, візьмуть.

Та коли прибув на місце, з'ясувалося: всі квартири у центрі селища були позаймані. У новостворений район наїхало багато людей. Так трапилося, що я сюди прибув у числі останніх. Деякий час довелося спати на редакційних столах. Замість м'якої подушки, набитої пір'ям, під голову доводилося класти підшивки старих газет.

Така ж ситуація повторилася і в Чернігові, куди я приїхав зі Срібного через чотири роки. Щоправда, тут було трохи легше. За порівняно невелику плату можна було влаштуватися в готелях, кімнатах відпочинку, а коли бракувало коштів, доводилося згадувати Срібне, спати на твердому столі з газетною підшивкою під головою. Все ж хотілося мати хоч і не своє, але постійне житло. У вихідні я бродив по місту в пошуках квартири. Мені вказали на невеличкий будинок з великим вікном на веранді. Але там чекала невдача. Ні на мої дзвінки, ні на стукіт дверей ніхто не відчинив. Коли зазирнув у вікно, на підлозі забачив багато мисок з холодним — розливши щойно зварену страву, господиня поставила, аби застигло. Через деякий час я знову завітав до цієї оселі. «Врешті-решт, — гадкував, — хтось же має у ній бути». Наблизившись до вхідних дверей, упевнено потягнув на себе ручку. Вони одразу розчинилися. Я остовпів. Переді мною за столом сиділо з півдесятка молодих вродливих дівчат і їли те холодне. Забачивши мене розгубленого, вони нараз заусміхалися. Зрештою, оволодівши ситуацією, я повідав, чого прийшов.

— Та яка у нас квартира! — подивовано вигукнула господиня. — Самі бачите, живемо, немов у рукавичці. Хочу вам сказати одразу: у цьому районі і не ходіть, і квартир не шукайте. Тут розпочинається велике будівництво. Нас уже давно попередили, аби ми нікого не прописували й на квартири не брали. Скоро й нас звідси виселять. Найкраще вам пошукати квартиру на П'яти Кутах. Там не скоро будуватимуть.

Невзабарі я вже був у цьому районі. Переді мною розкинулося одноповерхове дерев'яне містечко. Уважно роздивившись, погляд виокремив муровані, оздоблені оригінальною керамічною плиткою будинки. Старовинного колориту надавали різьблені віконні лиштви, надвіконні сандрики та карнизи. Заворожений красою, яка прийшла з глибини віків, я повільно блукав тротуаром. У хвіртці, насунувши на лоба кашкет, тільки очі стирчали, стояв на цибатих ногах сухорлявий, зморшкуватий чоловік з одвислою губою. Він першим заговорив до мене:

— Ви, певно, дім збираєтеся купити, що так пильно роздивляєтесь?

У цих словах відчув хитро-ехидну лукавинку, хоч не надав їй особливого значення.

— Та ні, — усміхнувся ніяково. — Шукаю квартиру. Я тільки-но приїхав з райцентру. Мені б десь поселитися.

— А шукати довго й не треба, — поглядом показав на дерев'яний дім, оббитий дошками, які були пофарбовані рудою фарбою. — У ньому мешкає самотня жінка. Одну з кімнат вона здає квартирантам.

На знак подяки я щиро розкланявся і пішов у напрямку того будинку. Двері виявилися відімкненими. Відчинивши їх, потрапив до коридору, який, певно, слугував і за кухню. В кутку стояв газовий балон, з проти-

лежного боку — котел, неподалік — стіл, дві табуретки з облущеною фарбою. На газовій плиті починав закипати чайник.

— Хазяєчко-о! — постукав у двері.

У відповідь тривала мовчанка. Нічого не залишалося робити, як відчинити двері:

— Дозвольте?

Переді мною була велика кімната, обклеєна голубими шпалерами, певне, світлиця. Обстановка більше, ніж скромна — сервант, шафа для одягу, посередині — овальний стіл, застелений скатертиною у квітах. У кутку біля простенького килимка гніздилося старовинне різблене дерев'яне ліжко чорного кольору. Біля нього у кольоровому махровому халаті й капцях на босу ногу стояла статна, з себе показна, жінка, чорнява, з родимкою на чолі, приємної зовнішності. Її круглі, пухкі, мов пампушечки, щічки злегка зачервоніли. Ще не заслано ліжко дихало теплом, певне, навівало спогади про минулу ніч з коханою людиною.

— Ви щось хотіли? — добулася вона на слово.

— Так. Доброго дня, — мовив збентежено. — Шукаю квартиру. Візьміть мене. Я — людина без шкідливих звичок. Не п'ю, не курю.

Вона байдуже подивилася на мене і мовчки продовжувала застилати. Розіслала блакитне у кружальця покривало, в куточку намостила гірку подушок у вишиваних наволочках. Квіти, майстерно вишиті, спалахували, немов живі. Я збентежився. Відчув: мій прихід такий недоречний. Але звідси виходити ні з чим також не хотілося. Перед очима постали готелі, прокурені редакційні кабінети. Сподобалася і сама господиня. Схоже, вона зійшла з картини художника-портретиста і уособлювала типаж української жінки: горда, пишногруда, зваблива, гарна господиня. Зрештою, вона пильно глянула на мене темно-карими очима і стиха мовила:

— Даруйте, але ми на квартиру не беремо.

— Як же так, — вихопилося у мене. — Тільки що сказали: ви здаєте кімнату квартирантам.

І тут вона, немов переродилася. Вся заясніла, спалахнула, розквітла, мов квітка:

— А хто це вам таке сказав?

— Сусід, який мешкає навпроти вас.

— Ходімо на подвір'я, покажете, де він стояв, — молодиця зашарілася, мов вишня.

— Он там, у хвіртці, й стояв, — показав рукою на продовгастий кам'яний будинок.

— А-а-а, Платонович, — цього разу почервоніла по саме волосся.

Я зрозумів: між Платоновичем і нею свої давні стосунки. Певне, сусідка була для нього не байдужою людиною, у душі кохав, можливо, й

залицявся, тільки вона кожного разу давала зрозуміти: не милься, бритися не будеш. Ось у такий спосіб старий і вирішив помститися. Злегенька насміявся й наді мною. «Тільки при чому тут я? — гадкував про себе, — мабуть, тільки тому, що я чисто випадково опинився не в той час і не на тому місці».

ВДОМА НЕ НОЧУВАЛА

Олексія розбудив собака. Він так ошаліло гавкав, буцім збирався розіврати на шматочки. «Певне, п'ята ранку», — подумав чоловік. — О цій порі сусідка Поліна Гудзь виводить свого Барса на прогулянку». Олексій солодко позіхнув, потім різко підвівся, кілька разів змахнув у бік руками. Засунув босі волохаті ноги в капці, пішов на кухню. Час пити каву. Це був його улюблений ранковий напій. Готував за своїм рецептом. На дно чашки клав чайну ложку цукру додавав трошки кави та кип'ятку. Все це швидко і ретельно перемішував. Утворювалася біла пінка. Згодом чашку повністю заповнював кип'ятком. Коли Олексій переступив поріг кухні, за столом, підперши кулачком підборіддя, сиділа заплакана дружина. Запалі очі обведені темними колами, на обличчі — застигли осмута і печаль.

— Що трапилося? — збентежено запитав.

— Каріна вдома не ночувала.

Олексій так і присів на табуретку:

— Що ти кажеш?

У Любини, так всі називали Любу, з Олексієм був другий шлюб. Уперше вона вийшла заміж за грузина Реваса Янукідзе, — торгував на Центральному ринку. Вона ж у нього, чомусь тільки у нього, купувала мандарини. Реваз щоразу обсилав її компліментами:

— Какой красівай девушка! Покупай мандарини. Для тебя маленькое одолжение — выбірай сама.

Спочатку Любина вибирала мандарини, а потім Реваз вибрав її. Одружилися. З часом народилася донька. Назвали Каріною. Уся була в батька — чорнява, смуглява, симпатична личком. Однак подружнє життя не склалося — Реваз з часом почав зраджувати. Коли повертався увечері додому, від нього віддавало запахом то чужих духів, то дезодоранту. Спочатку Любина на все це спокійно заплющувала очі. Та ось влітку поїхала в село до мами допомагати полоти картоплю. Саме після травневих дощів гудина так пішла у ріст. Вдома не була три дні. Повертається, заходить до оселі, а враження таке — наче тут жінка була.

— Ти нікого не приводив? — суворо запитала.

— Да, что ты гавариш? За каво ти меня принімаєш?

Любина замовкла. Розуміла: надалі з'ясовувати стосунки – справа з марних. Через тиждень наводила в хаті лад. Пілососила килими, доріжки, мила підлогу. Відсунула дерев'яне ліжко – там чомусь найбільше збиралося куряви й павутиння. Дивиться, в куточку чорне. Підняла – жіночі труси. А тут саме Реваз нагодився. То вона тими трусами по обличчю. Раз, удруге, а втретє – пожбурила йому поміж очі. Коли чоловік дійшов певності, однозначно показала на двері:

– Йди звідси! Аби мої очі тебе більше не бачили.

– А Каріна. Как же дочка?

– Каріну я виховаю й без тебе.

Реваз особливо не сперечався, зібрав свої речі, кинув до валізи й ті злочасні труси та й пішов до тієї.

З часом Любина вийшла заміж удруге. Олексій також працював на ринку, але мандаринами не торгував. Був вантажником. Увечері приходив додому весь спітний, стомлений. Було не до жінок. На противагу грузинів – українець був доброю вдачі чоловік. Все тягнув додому. Доньку Любини сприйняв як рідну. Та й вона відповідала тим же. Але так тривало недовго. Починала підростати і в її характері чітко окреслювалися батькові риси – впертість, наполегливість, владність, хитрість. Любила сперечатися. Особливо з мамою. Олексій в такі тонкощі не вникав. Доводила свою правоту по будь-яких дрібницях.

– ... Ти її подругам не дзвонила? – обережно поцікавився чоловік.

– П'ята ранку, – важко зітхнула, так ніби на гору зійшла. – Чому б о цій порі я дзвонила. Люди ще сплять. Зателефоную трохи пізніше.

– На той час може сама явиться, – чоловік почав заспокоювати.

Любина пригадала: якось днями Каріна хвалилася, у її найкращої подруги день народження. Мали святкувати в ресторані. За хвилину на мобільному набрала номер. Абонент довго не відповідав, Любина вже збиралася вимкнути мобільний, як раптом біля вуха пролунало сонним голосом:

– Слухаю вас.

– Люсьєна?

– Так. Слухаю вас.

– Дороженька, вибач, будь ласка. Це тьотя Любина, мама Карини. Учора моя донька була в тебе на дні народження?

– Так була.

– Сама чи з кавалером?

– Прийшла сама. Але в ресторані знайшовся і кавалер. Вона увесь вечір танцювала з молодим чоловіком, який сидів за сусіднім столиком. А що хіба?

– Який він із себе? Хоч не старий?

— Та я б не сказала. Молодий чоловік, симпатичний, червоновидий, франтуватий, викоханий. Вони так ніби брат і сестра. Гарна пара була б. Ще інтелігентний: по закінченні кожного танцю за руку її приводив до нашого столика і чемно дякував.

— Ти не знаєш, куди вона з ним пішла?

— Оцього вже, тьотю Любино, не знаю. Я за ними не стежила. А що хіба?

— Та Каріна вдома не ночувала. Ось що.

Олексій випив каву, поставив на стіл чашку:

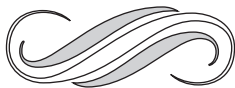
— Пам'ятаєш, як років зо два вона припленталася додому опівночі. Я її почав сварити. Ти вже спала. Наслухавши нашу сварку, прокинулася. Боса, розпатлана, вилетіла зі спальні й накинулася на мене:

— Хто ти дня неї такий? Ось і довиступалася. Цього слід було чекати.

У цей час у вхідних дверях дзвякнули ключі.

— Мабуть, прийшла, — спокійно мовив Олексій. — Йди відмикай двері.

м. Чернігів

В'ячеслав ЩЕРБАЧ

Вячеслав Щербач закінчив Національний Аграрний Університет (м. Київ). За освітою – агроном. Один час працював секретарем та редактором в редакції УТОСу «Заклик» м. Київ; потім – відповідальним секретарем та літредактором в «Работа и учеба» та «Сучасна освіта» м. Київ; журналістом незалежної районної газети «Порадник» м. Бахмач, у Бахмацькій РДА (головний агроном району).

Вірші почав писати ще студентом.

Пропонуємо увазі читачів кілька творів з майбутньої поетичної книги, яку він готує до друку.

НОВА ЕРА

Щось сталося у цьому світі,
Нема душі, нема тепла,
Пропала вся та чистота,
Згасає людська доброта.
Чому руїни ваблять світ,
Чому душа вже не болить,
Чому живем як вурдалаки,
Чому виходять в світ собаки?
Чи, може, ми переродились
І в цьому світі загубились,

І поглина світ темнота.
А далі? Далі пустота!
На землю темний князь прийшов,
До душ людських він шлях знайшов,
І переплавив на каміння,
І пустота весь час осіння.
А люди в хаосі стенають
І все людське уже втрачають,
А Бог мовчить, хоч бачить все,
Бо хоче знати, що несе
Людська та гордість і зневага,
Залежність благ та злата блиск,
І скільки людям зла потрібно,
Щоб Боже благо зрозуміть.
І згине все, щоб відродитись,
І в новий світ переродитись,
Де буде щирість, теплота,
То нова ера – світ добра.

КРАЇНА, КАЛИНОВА МРІЯ

Була колись в світі країна,
Калиновим цвітом убрана,
Річками блакитними бігла
І жовтим колоссям співала.
Були там і гори, й долини,
Ліси, і степи, й полонини,
Жили там співучі народи,
Які так плекали ті днини.
Та потім зло в душі залізло,
І лагідне сонце пропало,
І маки червоні зав'яли,
І щирість людська всюди зникла.
Та буде день,
Відродиться Вона,
Країна – Україна,
Вічно молода!

ОСІННІЙ ДОЩ

Осіній дощ, він шелестить по вікнах,
Осіній дощ, як плач по світлих днях,
Осіній дощ живе в останніх квітках,
Осіній дощ – це по зимових снах.
Опале листя змокло вже до нитки,
І сонця вже не видно котрий день,
І прочитали вже усі молитви,
А дощ іде, який іде вже день.
І завмирає навкруги природа,
А сонце вже не гріє так давно,
В усьому винна осені погода,
А їй здається все вже все рівно...

САД

Сад осінній біля хати
Скинув лист, стоїть сумний,
Низько хмари нахилились,
І весь день якийсь дрімний.
Вже трава давно пожухла,
Дощик дрібний накрапа,
Сонце в всесвіті десь зникло,
Все в природі засипа.
Навіть вітер не шолохне,
Соловей не заспіва,
Все ось раптом так принишло,
Мабуть, скоро вже зима...

Леонід КНОРОЗОК

Леонід Кнорозок народився 30.10.1958 р. в м. Ніжині. У 1986 р. закінчив фізико-математичний факультет Ніжинського педагогічного університету ім. М. Гоголя. Працював учителем у селах Ніжинського району (Черняхівка, Мала Кошелівка). У 1991 р. закінчив аспірантуру при Київському національному університеті ім.Т. Шевченка за спеціальністю «Фізика напівпровідників і діелектриків». З 1986 р. працює на кафедрі фізики НДУ ім. М. Гоголя. (Кандидат фізико-математичних наук, доцент). Автор більше ніж 120 науково-методичних робіт (статті і посібники). Публікувався в періодичній пресі, альманахах. Пише переважно російською мовою. Автор поетичних збірок: «И чтоб не кануло в Лету, что натворил я на лету...» (2001), «Пританцьовування за плугом» (2004), «Возьми меня в коллекцию любви» (2004), «Post diploma tango» (2005), «Sophia рюмсає в плече» (2006), «Прикладна поезія» (2007), «Неравнодушные года» (2008, «Алые львы» (2010).

Щойно підготував до друку веселу «прикольну» повість про подорож на плоті по нашій красуні Десні групи природолюбців та незвичайні пригоди, які траплялися з ними. Пропонуємо вашій увазі уривок з цієї повісті «Життя стариці Десни».

ЖИТТЯ СТАРИЦІ ДЕСНИ

*Природа – єдина книга, кожна сторінка котрої
наповнена глибоким змістом.*

Гете

ВВЕДЕННЯ В ТЕМУ

Шестеро друзяк, реалізуючи мрію дитинства, ідуть на плоту по красуні Десні, декларуючи банальну, як банан, ідею: життя абсурдне, трагікомічне і швидкоплинне – витікає з дитинства і туди ж впадає. Над усе треба встигнути зрадіти!

Настав ще один чудовий ранок. Особливу радість приносило купання у солодкій чистій вранішній воді. Це була одна із складових сенсу життя. Не поплавав у Десні – літо не зараховане, життя не вдалося... Купалися здебільшого, як дикі звірі чи свійська худоба – у чому мати народила. Це не виглядало як виклик цивілізації або нудизм – глядачів не було. Це просто було дуже приємно! Вода солодка, як пестоші коханки. Чи коханця...

Звернемося до «Зачарованої Десни» 1900 року: «...Тоді Десна була глибокою і бистою рікою. У ній тоді ще не купавсь ніхто, і на пісках її майже ніхто ще не валявся голий. Ще ніколи було усім. Були ми всі тоді трудящі чи малі. Дівчата не купались навіть у свято, соромлячись скидати сорочки. Чоловікам з давніх-давен не личило купатись за звичаєм. Жінки ж боялися водою змити здоров'я. Купались тільки ми, малі. Була тоді ще дівкою Десна, а я – здивованим маленьким хлопчиком із широко розкритими зеленими очима».

Такою залишалася швидкою дівкою Десна і у дитинстві Лео Коц-на-Бобера, коли батько віддав його на заслання у с. Городище під Коропом, тоді воно називалось Комуністичне. Л. К-на-Б більше року провів у тітки Олени на деснянських просторах. Було тоді йому 6 років – про цей же щасливий вік писав і Довженко. Десна залишила глибокий слід в душі у Лео. Ці мемуари – ностальгія.

Тоді теж дорослі дуже рідко купались, але рибу продовжували ловити. Зате тоді Десну прасували важкі баржі – з піском, крейдою, цементом, лісом... Ходили навіть пароплави – у хвилях після них любила гойдатись дівчора...

У 1988 році Лео приїхав знов у гості до Десни вже парубком. Годували комарів у наметі, дивились на зорі, гойдались на велетенських хвилях після швидкохідних катерів на повітряних подушках: «Піонер» чи «Коршун». Вони розмивали береги. Тепер, у 2011 році, зникли і баржі, і пароплави. З'явилися сотні моторних човнів. Електровудки, фідери, прикормка, кілометри сіток, вибухівка... Браконьєрів і простих рибалок терпить Десна і годує Десна! Терпить вона і яхти нових українців, і виїзди на природу у розкішних авто, і гасання джипів по піщаних косах, по воді, і пошуки трактора, щоб витягти авто, – чим крутіший джип, тим далі трактор! Терпить вона і люте матюччя на заході сонця чи сході місяця, і поросячий вереск сивих дідів і пузатих суперменів з розкішними блондинками! І їхнє купання та інші атрибути Weekend – ества Купальських ночей:

*Через багаття стрибав, як кабанчик,
Хрюкав у небо, стріпнувши ногами,
Щось підливав їй міцненьке в стаканчик:
Ой, що то буде сьогодні між нами!**

* Л.Кнорозок «Пританцьовування за плугом».

На відрізку Грем'яч–Короп (далі пліт не пішов!) Десна приблизно Зачарована, а вже далі – Загажена, аж до Дніпра. Антропогенний тиск призводить до її занепаду. Склотара, пластикові пакети і пляшки скоро закриють полюси Землі і задушуть Амазонку.. Склотара переживе Єгипетські піраміди – а пірамід боїться час!

А поки що природа Десни знаходить притулок на Старицях, Старих Деснах, Старухах – так називають частини колишнього русла Десни чи просто озера, що лишаються після розливу великої ріки. Вони бувають повністю відокремлені або з'єднані з основним руслом, інколи ледь помітним каналом, інколи таємним річковим тунелем. Сюди важко добратись як чесним рибалкам, так і бракон'єрам: плавні заболочені, водорості, як гірлянди, чіпляють весла (куширі з царства зелених рослин, роголисники **темно-зелені**), намотуються на гвинт, мов коси русалок. Спеціальних човнів з низьким осадом і надводними пропелерами, слава Богу, на деснянських плавнях ще не видно!

Ось тут і знаходить схованку флора і фауна, точно так, як паростки живої науки процвітали на Сході, втікаючи від святої інквізиції, якомога далі від камер тортур із іспанськими чобітьми й вирвами для заливання розплавленого свинцю в горлянку та вогнищ на площі Кампо де Фьорі.* А тут – приємний клімат, прянощі, вино, музика і гареми... Отже, на Старицях вирувало життя, далі від антропогенного тиску.

Мальовничі плеса були щедро вкриті пласким листям латаття білого та глечиків жовтих (в миру – білими і жовтими ліліями – «кувшинками»), які потрапили сюди з Червоно-зеленої книги України, листям чиліма – водяного горіха, якого мало хто куштував, бо він колючий. Плавають острівки тілоріза, що виставляє своє шаблевидне листя, усіяне гострими гачками (в миру різак!). На могутнє латаття вистрибували плотвички і карасики, рятуючись від щупаків чи страшного окуня-горбача. Цих стрибаючих рибульок елегантно підхоплювали білокрилі мартини (в миру чайки), інколи каменем падав могутній хижак: шуліка, скопа, орлан-білохвост і, вже зовсім нечасто, чупакондор... Бували випадки, що цей хижак хапав і бракон'єра – довго поминали цього бідолаху співпляшники, боязко хрестячись на лихих небеса... Потім знаходили його сплячим у човні – нічого не пригадує! Відпочив на природі... Поруч порожні дві пляшки, за якими того і посилали. Прагнення до забуття – одне з означень гомо сапієнс чи тепер вже гомо інформатікус еректус. Примітивне творіння Боже, типу інфузорії чи таргана-підплінтусного, керується виключно трьома інстинктами: насичення, розмноження і самозбереження. У них

* Площа Квітів у Римі – там спалили Д.Бруно.

здорове життя – не турбує ні безсоння, ні фригідність... На вищезазначених інстинктах закорінено і буття хребетних, у тому числі і класу ссавців з двома дуже нервовими системами, бо, крім трьох китів (жрачки, сексу і мандражу), цих високорганізованих тварюк мотузять і мордують прагнення до слави, влади та грошей, керують ними марнославство, жадібність та пиха. За дороговказ усі вони, не змовлюючись, вибрали заздрість – рушійну силу прогресу. Зрозуміло, що таке насичене, ефемерне життя, потребує розрядки, забуття. Кохання, подорожі, хоббі, спорт, війна, працеголізм, наркотики, соцмережі рятують від депресії не всіх. У нашому випадку – пияцтво на натурі. Це вам не ганделик чи кухня! До природи добираються тільки сильні особини, що зуміли пристосуватись до мінливих і жорстких умов бізнесу, державного або сімейного життя (див. теорію соціал-дарвінізму).

Узагалі такий індивід сповідує поміркований індивідуалізм і алкоголізм, але на лоні природи відірвався: «взалкав», набравсь «як жаба мулу». Темна енергія завирувала, і у свідомості та душі виникли чорні діри. Блювотний рефлекс було придушено ще в ранній юності, тому десь на третій день цей лицар активного відпочинку в процесі еволюції спинається на чотири і довго дивиться в зелене дзеркало деснянського плеса з корми катера: що то за морда англійського бульдога після четвертого інсульту визирає з горловини його фірменної рибальської футболки?! А вночі об його намет терся і лупав вибалушеними фосфорними баньками Болотний Огир – тіпав дикою (аж до землі!) гривною, бив копитом і обмахувався кудлатим триаршинним хвостиком, збиваючи сіро-буру бородавчату нарость мушлів та водоростей... Удосвіта близько берега по густій зелені латаття між лепешниками бігала водяна білочка: сніжно-біла, але дуже гаряча...

Однак на хвилях творчості автора повернімося до життя Стариці Десни. Творчість – висока форма забуття.

Ох і розкішний пташиний світ цих потаємних куточків природи! Найбільше милують око пернаті водоплаваючі й водобігаючі мешканці. Плавають в цих місцях лиски-брюнетки і мініатюрні пліски-білявки, бігають по лататтю струнконогі водяні курочки та інші неозначені птахи.

Ось пташка ремез сидить у сплетеному з травички, пуху тополі та очерету гнізді-рукавичці. Цвірінькає-пілікає, як мобільник при прийомі СМС. У таємничій підводній царині болотних папоротей-водоростей пірнають за рибкою голубі зимородки (рибалочки). Вони коротко пищать-пінькають і стрілою пірнають під воду, якщо пощастить, можна побачити, як вони линуть під водою – махають крильми. Поважно, мов маленькі лебеді. Чапля стоїть на авансцені біля завіси з очерету. Чорна,

з червоною книгою в оберемку – зараз почне лекцію на тему «Бережіть природу, матір вашу!» Та ні, то чорний лелека (із червоної книги України!) – підняв ногу і забув опустити, дивиться розгублено: куди вона поділась? Десь над луками різко крикне чайка (в миру чибіс) – а він все шукає ногу!

Вужі пролазять аж до води, полюють на жаб і плавають, деякі, як удави, товщиною з велосипедне колесо.

Раптом серед літа Божого вжарить пісню соловей. Що це за спізній з весни парубок? Прислухаєшся чи придивишся – аж ні, то пташка варакушка (синьошийка) імітує трелі соловейка! Теж, мабуть, рисачить! До молоденьких очеретянок прилетіла. Тисячі берегових ластівок, їх тут називають щурами, вони живуть у норах крутих пісчаних берегів. Їх безліч, як зір на небі! Є гніздування погонича, болотних крячків, чибісів, очеретяної вівсянки; є поселення бобрів.

Різні птахи – співають, літають, плавають, сидять на гніздах. А барвисті бабки-стрекози! Джемелі та бджоли шукають духмянний хміль.

У прибережних лугах деркачі (коростелі), перепілки, кулики – нащадки тих, що вилітали з-під ніг Сашка Довженка, коли він бігав у густій, «вуж не пролізе», траві! Повинні там бути і баранці (в миру бекаси, дупелі)...

Від річки долітають голоси гусей, качок, огарів (не плутати з огирами!) – надзвичайно рідкісних у цих місцях червоних качок. Бувають лебеді, але рідко, як подарунок. Пливеш на човнику, бачиш – лебеді. Підкрадаєшся з фотоапаратом – тю, та то ж гуси! Білі, з червоними дзьобами! Фотографуєш – покажу, як лебедів!

Гуси часто-густо живуть самостійно до пізньої осені – вони дикі й розумні. Сплять дуже сторожко – не підійдеш, піднімають такий гелгіт, що хочеться заткнути вуха і сховатись в окопі. Їх стереже гусак, котрий моторошно шипить, може збити крильми-лапами на землю, заклювати на смерть будь-якого хижака, що підкрався. Основний хижак – заїжджі козляри. Інколи цих непроханих гостей в гарячці добивають вилами господарі – цікаво, як їм вдається по осені загнати цих диво-гусей до двору? Охоче вірю – їх далекі пращури врятували Івасика-Телесика!... І Рим!

Якщо поруч ліс чи гай, переважно листяний – це буває часто на схилах Десни, то там можна знайти ожину, малину, чорниці, суніці, калину, навіть смородину чи вишні. В куцах горіхи, шипшина, глід, терен...

Є гриби – пам'ятаєте, Іван-Огли назбирав 12-літрове відро блідих поганок, тобто білих груздів. Він їх сам і відварив, щедро приправив оливковим маслом з часником і подав на вечерю цілий тазик. Всі їли, прицмокували. На ранок – о, диво: всі живі, і тазик повнісінький! Рідко

трапляються соснові бори з білими та іншими благородними грибами.

Особлива благодать, коли заходить Ярило-Сонце. Божа ароматерапія! Жодного людського звуку. Ну, може, раптом дико скрикне мужчина – то задрімав над поплавками Ромуальдич, наснилось щось! І знов світова гармонія – така краса, аж серцю щемно...

Лірична пауза. Автора пробило на сльозу...

Одного разу Бобер, прославшись до вечірнього кльову, приперся на берег Стариці і закинув вудки на лина, начепивши на гачки черв'яків-виповзків. Сів у затінку під розлогою і густою вербою, як у печері. Сіло сонце, і у вікно між лататтям, де були поплавки, впливли крижні, селезень з качкою: порадіти життю і вечірній прохолоді. Займаючись любовними ігрищами, поки Лео спантеличено спостерігав це дійство, вони заплутали волосінь трьох вудок і обірвали гачки разом з поплавками і грузками... Це були картинки, немов з мультфільму, особливо качур зі своїми синьо-зеленими крильми, червоною грудкою, білим корпусом і темно-зеленою голівкою. Шилом патоки вхопивши, Бобер поплентався до табору, проклинаючи себе за те, що без фотоапарата – ну, хто ж повірить, що так буває!

Після заходу сонця до переліку пернатих приєднувались тіні сичів, сов та пугачів, а до рибок – прибережні щурі, миші, жаби тощо. Колись К-н-Б зустрів у берегових зарослях кутору, дуже активну і ненажерливу тваринку, схожу на мишу з довгим носиком. Спочатку К-н-Б жахнувся: зміюка! Але то звивався живий ланцюжок, мама-кутора вела з десяток діточок: перший вчепився за хвіст мами, кожен наступний – за хвіст попереднього. Цю кутору, що добре відчуває себе як на суші, так і у воді, К-н-Б розпізнав згодом у сюжеті ютуба – той дивовижний живий ланцюг!

Як стемніє, починають роботу бобри. Одного разу в студентському таборі, десь опівночі Олександра Бобренка, який уже посапував і готувався до приємних сновидінь, підняв юний натураліст, теж Олександр Сергійович. Колишній студент показав звіра на протилежному боці Стариці, метрів за 30. Присвітили: це був могутній бобер, що височів темною горою на мілководді. Він крутив вусами мов гоголівський відьмак Пацюк над варениками і хрумав вербові гілочки, вилискуючи обшліфованими зубами – позував десь із хвилину, не звертаючи уваги на сліпучий стовп від пудового ліхтаря-прожектора з боку глядачів. Поруч виявилось ще й бобреня, теж з вусами та гілочкою і начищеними зубами! Водяться тут і видри, і ондатри. Є і чудовиська.

Колись давно, коли його дружина ще була нареченою, К-на-Бобер мирно плив з нею Десницею, це стариця в районі Кладьківки. Тиха північ, місяць такий, як тоді, коли сконав Тумор Обербек. Ну, може, трохи

менший... І раптом, коли гумовий човен був на самій на середині, біля борту показало чорну спину чудовисько. І зникло із звуковим ефектом, наче випустила дух якась доісторична тварина... Хвилею хитнуло «Лисичанку». Жахіття! Наречену Бобера з тих пір на Десну і еклерами не заманиш... Вона любить розповідати, як її ледь не з'їв сом-людоджер. Спитайте, вона і вам розкаже... Дуже рідко (один раз!) тут можна почути моторошне іржання Болотного Огира – порівняно з ним виття собаки Баскервілів на Йоркширських болотах видається колісанкою.

Ховаються у таких тихих чорторях русалки сіверські та інша прісноводна нечисть. Ось підтоплений човен-душогубка, на борту якого любить сидіти водяний, опустивши зелені ноги у замул з п'явками, підглядаючи за русалками в очереті... Здебільшого такі персонажі непомітні, але інколи легко йшли на контакт.

м. Ніжин

ЛЮБОВ МОТУЗОК**Сільський обід на траві**

На скрижалах небес – сонце другим рядком заповіту.
Ми – возлюблені ближні. Обід. Зосередженість лиць.
Випиваю яйце, мов цілую зародження світу,
де крихка шкаралупа – одна із його таємниць.
Хліб – як сум. Ніби тривна сподіванка, світиться сало,
жуємо наодинці з тобою утіхи слова,
поки в горлі застряне сліпучої пристрасті сяйво,
й відчайдушно під нами простелиться юна трава,
поведе ніжносписо, і високо нас, і далеко,
де, здається, зрікаються хліба, і сонця либонь,
щоб померти й воскреснуть мільярдом щасливих молекул
і вписати в скрижалі зелені слова про любов.

Певне, краще вночі, заховавшись від світу за шторами,
розіклавши життя на щаблі за дверми сімома:
в чому – справдішній Ви, а у чім є чужими повторами –
запитайте себе, поки поряд нікого нема.

Це – непросто, це – крайнощі: бути абзацом чи крапкою.
Вам і не пригадати усіх, хто навчив Вас колись
привселюдно розмахувать зрадою, мов білим прапором.
Чи жаліть мені Вас? Але ліпше, мабуть, стерегтись.

А коли вже сконає розмова з відтінками допиту
і останню пораду Ваш стомлений мозок ковтне –
дайте знати мені про мою непотрібність півдотиком
і, мов правду гірку, якнайшвидше забудьте мене.

«Ми ще ніколи не були собою»...
М.Т.Рильський

О Всесвіте, зневажений добою!..
Мені ти – поштовх, простір і... стіна:
я ще ніколи не була собою:
моя мінливість – змін твоїх луна,

об тебе б'юся впертою рікою,
в глибинах власних не сягнувши дна.
...Поразка – перемогою в двобої,
бо ми – навзаєм: виспів і струна,

ми – хрест і хист, і неподільність фрази,
обоє – шукачі й дороговкази,
взаємного пізнання спільна путь.

Хвала тобі! Схиляюся в повазі –
плекаючи найвищу із фантазій:
збагнуть себе, аби собою быть!

Вечір жмакає звуки у горлах птахів,
заїкаючись довгими фразами світла.
Над будинками тьмаряться титла дахів,
і прощальні обійми звелися, мов титла.

Ми ввійшли у розлуку – цю річку для двох,
де рибини образ пропливають синхронно
поверх спогадів греблі. А час – пересох,
поза ним ми лишилися рідно-сторонні:

назавжди, від сьогодні, прощай, так бува.
Покидаємо річку, бо душі намокли...
Опускається вечір, немов голова,
що прощає мечі і жаліє Дамокла.

Яблуко щастя дозріло цілком,
ніжуся доп'яна, пещена досита.
В яблуці щастя живу черв'ячком –
солодко, голою, тихоголосою.

Яблуко щастя – жаданий м'якуш,
навіть не хочеться думать про оплодень,
не дослухатись до шепоту груш:
«А чи того ти вподобала зопалу?»

Яблуко щастя – який його вік?
Жаль, що для часу немає протекції.
...Талановитий снагий садівник
подумки прагне нової селекції.

Мовчун

І обіцяючий, і гожий,
окраса сонячна добі,
цей день – мовчун, на тебе схожий,
відтак мудрує сам в собі.
Спростовує складні основи
щасливих шлюбів загалом.
Мов у човні, пливе в розмові,
гребе неспішних фраз веслом.

Без суперечок, врозкид гострих,
немов шпильки, дрібних повчань.
І зближує, ріднить нас простір
крізь геометрію мовчань.

Синій сад – галерея з шедеврами,
синя ніч розфарбована сливами –
помічають незвичне в щоденному
ті, що навчені бути щасливими,

що цілують джерела навколішки,
усміхаючись, недругів милують,
ті, що діляться світлом з навколишнім
безіменною власною мірою

і відходять за сонце – увічливо,
не у щасті, а в поруху стишені...
Відкриваю нове – згідно звичаю,
що нам в спадок щасливцями лишений.

Стоять лелеки, ніби палафіти,
глінтвейном сонця споєна ріка
під'юджує й мене палахкотіти.
О п'яна винна річка, не лукав –
я вже не та: чудна, червонокрила
підпалювачка зваблених країв...
Я – тут напівживу, напівщаслива
підгледіти ці спалахи твої.

На обніжку дощу – у вікні –
світ завис. Хто, крім сонця, зарадить?
Краплі – люди рясніють, дрібні,
каламутні здебільшого, мабуть.

Десь на денцях – джерела снаги.
Так їх важко в собі розчищати,
щоб смиренно прийняти: вороги
гідні більшого, ніж програвати.

Милозвучних штампів ніжні мури –
синє небо, роси у траві...
Пригадались воскові фігури,
зовні дуже схожі на живі...

В синтетичних звабних обладунках
рим скелет пластмасово повис,
а на нього натягають думку,
що вищить фальцетом вокаліз.

Зазвучать рядки – і соло, й хором,
гонорово – є в цім чорний шарм.
..Роздирають фанабери горло –
і собі, і гумовим віршам.

Жаліємось: часу й умов нема,
а то б ми геніальне щось створили...
Не бідкаймося – чим нарікає дарма,
зізнаймося чесно: просто обмаль сили
таланту. Бог не кожного воззвах!
Поет – то наче сонячний промінчик,
який засяє навіть в бур'янах.
І хай знаряддям – списаний олівчик,
(що позолота ялова пера?),
в руках, можливо, хлопчика, не мужа.
..Поезія уперто обира
отих кількох, що справді їй послужать!

м. Ромни Сумської області

Леонід ЛУЦЮК

ТАНГО ГАЛАКТИК

етюд

– Стоп, стоп! – пролунало з вуст керівника танцювального колективу. Юнаки й дівчата в одну мить опинилися біля Світозара Валерійовича.

– Ви можете танцювати краще! Послухайте, що я вам скажу. Танго – старовинний іспанський танець. У зміненому вигляді отримав поширення в Південній Америці під назвою «аргентинське танго». В Америці, Європі ввійшов у моду в якості салонного естрадного танцю. Я вам уже говорив раніше, що темп у нього повільний, плавний з секундними затримками, вільно варіаційний вами. Танець – це вид мистецтва, в якому художні образи виникають із ритмічної, чіткої зміни систематизованих виразних положень тіла. І головне, любі мої, – в узагальненому вигляді танець відображає кращі риси характеру народу, художню культуру, розкриває духовне життя людини! В іншому випадку – механічне, бездуховне переміщення по залу! Зореслава, Віола, Аеліта, Іларій, Валерій, Орест, вам зрозуміло? До справи! Більше внутрішньої експресії!

Вислухавши, танцівники намагалися втілити сказане у життя. На жаль, втома брала своє.

– На сьогодні все! Зустрічаємось завтра о цій же порі. Незабаром огляд художньої самодіяльності.

Вечірня тиша полонила місто, запропонувавши натомість запізним мешканцям напрочуд зоряне небо. Довгоочікувана прохолода відбирала втому в Іларія та Зореслави, які, не поспішаючи, рухалися по алеї парку. Молодята присіли на лавку, пригорнувшись одне до одного.

– Поглянь, Іларіку! Велика Ведмедиця була раніше в одному місці, а тепер в іншому. І так завжди. Так само й інші сузір'я. Слухай, та це ж величний, грандіозний небесний танець!

Зореслава піднялася, збираючись з думками.

– Так, танець! На вигляд повільний, тихий, але без помилок! Розумієш – без помилок!!!

– Ну ти дайош! Послухай, що нам у школі говорив учитель астрономії: «Наша планета разом із іншими планетами Сонячної системи прокладає важкий шлях у двісті мільйонів років між астероїдами, кометами, метеоритами, уникає жакливої, величезної гравітації чорних дір, спопеляючих, вогневих володінь зірок, маючи лише одного захисника – Юпітера, який за розмірами більший від Землі в триста разів й більшість ударів приймає на себе. Ця надзвичайно небезпечна мандрівка нашої планети в Галактиці, назва якої – Молочний Шлях! І до цих пір нам щастило».

– У тебе гарна пам'ять, милий. Ти передав дослівно те, що нам говорив шкільний фахівець. Та тут немає нічого про Бога! Тобі не видається дивним те, чому нам до сих пір щастило? А якщо, припустимо, Юпітер щось пропустить, не притягне до себе?

– Не знаю, кохана. Я більше вірю в науку.

– Іларіку, – Зореслава, яка ненадовго присіла, знову рвучко піднялась. Обличчя постало ореолом кохання, молодості, світлої несподіваної думки, – Земля на довгезелізній трасі в час пік! На земній трасі ситуацію контролює водій та дорожня інспекція, а там?!

– Не знаю, сонечко. Це ти – філософ, а в мене просто непогана пам'ять.

– Який з мене філософ! А тобі не видається дивним те, що повені, землетруси, епідемії, виверження вулканів стали частішими? А, можливо, це – попередження людям планети за неправду, за зло, за війни?!

– Не знаю, а ти не згущуєш фарби?

– Ні, але я також в роздумах. Коханий, уже пізно. Проведи мене до дому.

м. Остер

Володимир СЕНЦОВСЬКИЙ

Володимир Сенцовський (Яценко) народився 22 липня 1952 року в селі Носелівці Борзнянського району на Чернігівщині.

1973 року закінчив філологічний факультет Ніжинського педагогічного інституту імені Миколи Гоголя. Працював у сільській школі, редакціях районних газет. Майже дев'ять років редагував районну газету «Вісті Борзнянщини».

Член Національних спілок письменників та журналістів України.

Автор 20 книжок прози і поезії: «Хлоп'ята з Тополиної вулиці» (1983), «Оленка не хоче спати» (1988), «Дивень-ранок» (1993), «Зелена неділя», «У затінку серця» та «Привези мені, тату, сонце» (1994), «Лицар і Попелюшка» та «Любов моя – футбол» (1996), «Забілина альтанка» (1997), «Борзенка» (1998), «Тихий берег, шум ласкавих хвиль» (2004), «Несуть лелеки у дзьобах веселку» та «Дванадцять місяців» (2005), «... І мої у синій маєчці літа» (2007), «Повість про велике кохання, яку я ще напишу...» (2008), «Народження Ікара» (2009), «Грицики» та «Казки з місячного різька» (2011), «Глибинка, повита туманом» (2012), «Лава під каштаном» (2013). Лауреат обласної премії імені Б. Грінченка та Всеукраїнського конкурсу «Українська мова – мова єднання».

Нагороджений медаллю «Почесна відзнака» НСПУ.

СТЕЛИСЯ, БАРВІНКУ

Стелися, барвінку, в зеленім садочку, –
Щоб м'яко в колосочці спалось синочку.

Стелися, барвінку, у сонячну днину, –
Щоб горечко нашу минало хатину.

Стелися, барвінку, политий дощами, –
Щоб вдався синочок у тата і маму.

Стелися, барвінку, синочку під ноги, –
Щоб вирости з ним і щасливі дороги.

Стелися, барвінку, рясним килимочком, –
Щоб люди пишалися нашим синочком!

ХЛОП'ЯТКО-ЛАСТІВ'ЯТКО

Підростають на городі огірочки.
Літу дятел клепле сапку на дубочку.
А хлоп'ятко-ластів'ятко в білій льолі
Від матусі заховалось в матіолі.

Не докличеться курчат поважна квочка.
Сіно сушать спритні коники в садочку.
А хлоп'ятка-ластів'ятка в білій льолі
Ніжно пестить, наче мама, матіола.

В копанці за соняхами мокне бочка.
Сіє літо в лузі сині молоточки.
А хлоп'ятку-ластів'ятку в білій льолі
Затишно в м'яких обіймах матіоли.

БУШЛЯ

За Григорем Тютюнником
На березі Десни
веселий дощ дрібно крапотить,
Неначе забиває
голубі в пісок цвяшки.
Із бушлею на голові
старий Арсен тихенько спить,
І човен спить
під лантухом дірявим залюбки.

Нараз всміхнулось сонечко
з-під хмари, ніби з-під руки,

Й сховало усмішку
в рожевій хмарі за ліском.
...Спить човен з дідусем
І бушлею під дощик залюбки,
І човника гойдає лагідно
вусатий сом.

ГОРІХ

Я хочу підрости міцним скоріше!
Немов горіх,
що в нашому дворі.
Мій тато посадив цього горіха,
Щоб ріс горіх
І я скоріше ріс.

Я ще маленький,
вчуся в першій класі.
Зацвів горіх –
полишив дім татусь.
Він шле привіт з далекого Донбасу:
«Рости міцний, синочку,
я вернусь!»

За тата ревню я щодня молюся
І щедро поливаю
наш горіх.
Аби татусь з війни скоріш вернувся, –
Немов горіх,
я підросту скоріш!

* * *

Далекий грім за гаєм при Десні
У хмарі розбудив краплистий дощ,
І комарі свої нудні пісні
Сховали у спориш і нехворощ.

Старий гусак під теплий літній душ
Виводить галасливих гусенят.

На мить присів під вишнями в саду
Бузковий вечір, мокрий аж до п'ят.

На ганку радо скаче дівтора,
Співає дружно заклички дощу
Про те, що зварить каші комарам,
А дощику у горщику борщу.

ЩЕ ЛІТО

Ще каре літо сонячний вінець
Не скинуло з русявої голівки,
І в теплім сіні коник-стрибунець
Не загубив своєї диво-скрипки.

Ще ластівки на вуличних дротах
Улаштували першу перекличку,
І ніжний серпень в скошених житах
Голубить сторожку перепеличку.

Ще сіра чапля зграйку жабенят
Щодень навчає танців біля річки,
Та вже практичний бусол обміняв
Свого бриля на теплі черевички.

ЛАДКИ

Ладки, ладоньки, ладусі!
Скоро я ходить навчуся,
Як той місяць коло хати,
Що вночі не хоче спати.

Ладки, ладоньки, ладусі!
Буду пасти в лузі гуси,
Як пасе тепер до ранку
В небі місяць хмарок зграйку.

Ладки, ладоньки, ладусі!
Я горнуся до матусі,
Наче місячко до нічки,
Що стуляє мені вічка.

ШВИДКОМОВКА

Джміль бджолі на вушко шепотів:
«Я пролив учора сто потів.

Сто полів, сто луків облітав,
Доки діжку меду назбирав.

Заміж за мене виходь скоріш,
Поки не купив мед дід Тиміш».

– Ти, ледачий джмелю, не бреши –
Спершу діжку меду покажи!

ГОЙДАЛКА

Мені на радість і на втіху,
Аби я швидше підростав,
Під парасолею горіха
Мій тато гойдалку зладнав.

Тепер із рання і до смереку, –
І це мені не набрида, –
Розгойдую міцні вервечки
Й злітаю в небо, наче птах.

А втім, встигаю підсобити, –
І поруч крутиться Дружок, –
Батькам городину полити
І скласти сіно у стіжок.

І ще кролям трави нарвати, –
Це вже доручено мені, –
І тільки потім з старшим братом
Скупаюсь в лагідній Десні.

Коли ж наморений, у ліжко
Валюся сонний просто з ніг,
Немов дбайлива мама, ніжно
Мене гойдає літня ніч.

ДОНЯ ХОЧЕ СПАТИ

Вечір покотив
за обрій діжку,
Посмутніло
на зеленій луці.
Досхочу
набігалися ніжки –
Доня проситься
на руці.

Вечір горнеться
до саду ніжно,
Засвітила вікна
тепла хата.
Просяться у ліжко
сонні ніжки –
Доня хоче
дуже спати.

У лісі снігу навалило –
Ні проїхати, ні пройти.
Над рікою забіліли
Крижані міцні мости.

В соснячку, на крутосхилі,
Гру затіяли зайці:
Лапами униз щосили
Котять круглі валунці.

І така зайцям утіха,
І забава, що й сама
Покотилася зі сміху
Навіть зимонька-зима.

ОСІННЯ ХМАРА

Набридло хмарі в чорній мантиї
Вночі і вдень
вмиватися дощами.
Полину, – каже, – до Австралії
Подалі від грози –
своєї мами.

В краю далекім залітую,
Над океаном політаю синім
й на плечах евкаліпту й туї
Під теплим сонцем
трохи відпочину.

Втоплю у річці чорну мантию,
Легенька стану,
ніби пелерина...
Покину все –
і до Австралії
В цю мить від матінки грози полину.

За довге літо наша річка
Піщану виплела косу.
Косою дід біля кринички
Збиває із трави росу.

Росою вмили квіти личка,
Вклонились чемно вітерцю.
Вітрець зірвав із груші-дички
Легку косинку туманцю

Й тихцем відніс її до річки,
Де верби понад берегами
Під кронами ховають звично
Сільських хлоп'ят із вудочками...

Зіґрід РІХТЕР

ГОГОЛЬ І КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА
(Gogol und die katholische Kirche)

Тому, хто в той час проживав у Римі, було практично неможливо уберегтись від впливу католицької церкви, настільки сильно вона визначала всі сфери життя. Адже навіть у зовнішньому вигляді вулиць домінувало різнобарвне вбрання абатів та ченців, декого з яких, як нам відомо, Гоголь рахував за своїх знайомих. Також і великі червоні карети кардиналів були невід'ємним атрибутом вуличних картин (Анн. 284). Навіть час відкриття остерій залежав від церковного життя. Відвідувач Колізею неодмінно напшовхувався то на віруючих перед хрестом, установленим у самому його центрі, то на ченців, що молилися (1838, 97). Вибори одного із кардиналів стали приводом до свята, яке переросло у триденну ілюмінацію міста (1838, 67). Майже всі церковні святкування знаходили своє продовження у веселих народних гуляннях. Управління містом також знаходилося у руках духовенства і не було ідеальним (Анн. 284).

Гоголь не відчував ніяких сумнівів щодо того, чи слід йому брати участь у католицькому житті. У 1837 році він влаштовує свої справи так, щоб на Великдень прибути до Риму з метою побачити папу, який проводив святкову месу. «Таким чином я виконав старе правило» (1837, 43; також 37. 40).[1] Достеменно не відомо на скількох великодніх службах Гоголь був присутній. Коли Анненков вирішив відвідати всі літургійні відправи, то отримав від Гоголя вичерпні пояснення. Вочевидь, що Гоголь знає набагато більше за звичайних мандрівників (Анн. 268), зокрема, наприклад, про те, що віруючим під час причастя не дають вина [2]. Особливу увагу, як ми вже помітили, Гоголь приділяє «місцевим» святам Вознесіння та Тіла Господня. Так того ж таки 1837 року він, у супроводі Карамзіна, із заповзяттям новачка приєднується до процесії *Corpus Domini* і більше години спостерігає за духовенством (Кар. 114). Мабуть, що процесії найбільше приваблювали Гоголя, адже вони не були настільки поширеними у православних. Саме тому він і розповідає про них своїм сестрам (1838,

74). Найсвятковішою і найяскравішою процесією свята Тіла Господня була Фіората в Гензано. З його опису стає очевидним, що Гоголя цікавив не стільки різнобарвний людський натовп, скільки сама процесія, адже він демонструє свою точну поінформованість про її шлях (саме туди). За набожністю народу він спостерігає також і на Scala santa (Див. Авт. 285; Зап. 321).

Нагода побачити папу траплялася Гоголю досить часто, вперше це сталося на Великдень, коли він, цілком зрозуміло, уважно його розглядав. [3] «Месу, яку відправляв сам папа, я слухав у церкві Святого Петра. Папі 60 років [4] і його внесли на розкішних ношах з балдахіном. Декілька разів носії мусили зупинятися, оскільки папі ставало млосно» (1837, 40 матері). Незабаром Гоголь спостерігає за папою, який роздає хліб голодуючим (1837, 47 матері). Часто йому зустрічається і портрет папи, один з яких у місті Гензано був обрамлений квітами (1838, 74). [5] Подібна краса, незвична для ока православного, позбавляє папу в сприйнятті Гоголя чоловічих ознак. «Сам папа дуже скидається на стару жінку. Коли ви побачите його обличчя на портреті, то подумаете, що це портрет жінки», пише він у листі до своїх сестер (1838, 84). Зважаючи на контакти Гоголя з простим народом, йому було відоме і прізвисько папи *pulcinella*. Проте Ватикан, «в якому живуть папи» (1838, 66 сестрам), привабив би його і без них одними своїми колекціями і зібраннями [6].

Саме через свої консервативні переконання Гоголь, наскільки ми можемо вірити Анненкову, був глибоко прихильний до папи та до папства. Місто «за часів правління папи Григорія XVI офіційно та формально було спрямоване лише у минуле. Цей добродушний пастир, який приязно посміхався народу під час церемоній і з такою любов'ю його благословляв, настільки умів глушити всі нові паростки європейської освіти і європейських устремлінь, які починали розвиватися серед його пастви, що і після його смерті вони знаходились в заціпенінні. До яких засобів він вдавався, щоб досягти своєї мети, про це ніхто із іноземців не запитував. Це було домашньою таємницею римлян, яка нікого особливо не обходила. Вочевидь, що Гоголю вона була відома, про що свідчать хоча б його натяки у фрагменті («Рим»), в якому відкрито висловлюється думка народу про правлячу клерикальну верхівку. Проте вона його не хвилювала, оскільки якщо вона і не виправдовувалась, то щонайменше пояснювалась його власним поглядом на Рим» (Анн. 273).

Через кілька років Гоголь відслідковує слухи про призначену російському царю аудієнцію у папи під час його відвідин Риму. «Все католицтво в Римі здійнялося проти государя, – повідомляє він Жуковському. – Нещодавно тут здійняла галас одна полячка-уніатка, яка втекла з Росії, своїми розповідями про ті муки та страждання, яких вона зазнала через

невизнання православ'я. Спочатку всі чуйні і нечуйні серця цим сильно переймалися, але оскільки сама уніатка виглядає вельми здоровою і проворною жінкою, а з часом почала все настільки прикрашати і доповнювати, що тут вже починають сумніватися навіть у тому, що спочатку здавалось схожим на правду. Папа не міг сам сформувати чітку лінію поведінки під час аудієнції і скликав для цього раду кардиналів. Кардинали порадили йому ухилитись від зустрічі зіславшись на недугу, проте папа дав відповідь гідну його сану: «Я ніколи не прикидався і не буду чинити так і зараз. Зі свого боку я вдаюся до сліз і прохань, це все, що я вважаю дозволеним для себе». Між тим розповідають, що государ, дізнавшись про всілякі слухи стосовно переслідувань ще в Генуї та Палермо, надіслав запит Перовському і Протасову [7], від чого поширилися ці слухи, а також вимагав детально в'яснити, що ж трапилося в Росії насправді, і що в нього навіть у думках не було якимось чином притіснити католицьку віру» (1845, 310).

Хоча, як говорив сам Гоголь, внутрішньо він був незворушним, проте він не міг не помічати як народ захоплювався Пієм IX, «нинішнім дійсно достойним папою» (1846, 79) [8]. Ми не повинні також забувати про те, що Гоголь прибув до Риму вже маючи певні знання про історію та значення папства [9], а про пап, які вплинули на розвиток міста, він дізнався вже безпосередньо там (Пог. II., 14).

Про вибори кардинала ми вже згадували, також «наш друг» Мецофанті удостоївся цієї честі і «ходить в червоних панчохах» (1838, 67). Цей вислів свідчить, наскільки добре Гоголь володів просторічним мовленням католицького люду.

Яке ж враження зробило католицьке повітря Риму на Гоголя? У всякому разі це не було потрясінням, для нього це була атмосфера, яка «наближає людину до бога на цілу версту» (1837, 55 Плетньову). «Як близько там до неба!», пише він знову через два роки Плетньову (1839, 130). Часто він молиться в католицькій церкві [10]. «Я вирушаю туди, щоб помолитися за тебе в одній з цих темних, дихаючих свіжістю і молитвами церков», повідомляє він Данилевському (1838, 68). Молитві, за його словами, належить невід'ємне місце в Римі. Тут «молитва на своєму місці, тобто в храмі. Молитва в Парижі, Лондоні та Перербурзі, це те ж саме, що молитва на ринку», пише він у листі до Балабіної (1838, 67). Вже одне це зауваження могло б занепокоїти його російських друзів [11], адже саме в той час перехід у католицизм був досить поширеним явищем. Варто згадати лише німецьких митців із оточення Овербека, чий заповзятливість та успіхи на ниві навернення у католицизм спонукали католика Корнеліуса до вишуканого вигуку роздратування: «Якщо ви врешті-решт не припинити переходити, то ще й я стану протестантом». Отож сенатору Овербеку з Любека можна було б написати: «Майже все, що повертається з Риму

додому, повертається католицьким» [12]. Велика хвиля переходів серед росіян уже вляглася, але не повністю [13]. Саме тоді Гоголь знайомиться з княгинею Волконською, про яку йшла слава фанатичної сповідниці навернення у католицтво. Подейкували, що вона і Гоголя хотіла завербувати у свій стан. Подібні побоювання прокидаються у матері Гоголя відразу ж після його прибуття в Рим, коли вона читає його захоплений звіт про великодню месу в соборі Святого Петра. Гоголь заспокоює її тим аргументом, що перехід з однієї віри в іншу не має сенсу, адже обидві вони однакові. «Стосовно моїх почуттів і думок про це Ви вчинили правильно, що в суперечках стверджували, що я не поміняю звичаїв моєї релігії. Це абсолютно вірно. Адже як і наша віра, так і католицька є повністю одним і тим же, і зважаючи на це немає жодної потреби змінювати одну на іншу. І та і інша є істинними. І та і інша сповідують одного і того ж спасителя, одну і ту ж божественну мудрість, яка колись спустилась на нашу землю, потерпіла на ній найбільше приниження, щоб підняти нашу душу вище і спрямувати її до неба. Отож стосовно моїх релігійних почуттів Ви ніколи не повинні сумніватися» (1837, 58).

Завдяки листам-звітам ченців ордену Воскресіння («Мертвовстанців») Петра Семенка та Ієроніма Кайсевича [14], адресованих їхньому «куратору» Богдану Янському в Парижі, стало очевидним, що ці побоювання не були безпідставними. Княгиня дійсно сподівалася повернути Гоголя у католицтво за їхньої допомоги. Наскільки успішними були їхні зусилля, сказати важко. Нам доступні лише свідчення обох поляків, у той час як про позицію самого Гоголя невідомо нічого. В його листах не міститься жодного, навіть зонайменшого натяку про цей епізод.

Що стосується поляків, то безперечно, що зонайменше спочатку вони сподівалися, що зможуть донести до Гоголя «істину». Княгиня також спочатку покладає великі надії на їхні зусилля. Проте бажання познайомитися з польськими емігрантами було висловлене самим Гоголем. Княгиня нібито випадково розповіла йому про своїх протезе під час однієї із бесід. «Я забув повідомити, що Волконська спеціально запросила нас на обід, щоб уможливити наше знайомство з Гоголем, оскільки той, як тільки почув про нас, висловив палке бажання познайомитися з нами, яке княгиня й сама охоче задовольнила з огляду на можливу користь для віри» [15]. З яких причин Гоголь так прагне познайомитися з поляками? Вони цілком логічні.

Гоголь знає, що Міцкевич, якого він дуже цінує і з яким він особисто зустрічався в Парижі в 1837 році, був дуже зацікавлений у заснуванні цього ордену. Другу причину розкриває тема першої зустрічі, яка згодом визначатиме і всі подальші розмови. Слов'яни розмовляють про «слов'янський світ». Гоголь демонструє свою велику зацікавленість польською мовою і

літературою, він читає і розуміє польську, при цьому він демонструє відсутність будь-яких упереджень у польському питанні. Про католицизм навіть і не згадують. Ось враження, яке Гоголь здійснив на поляків: «Він шляхетний серцем, при цьому він ще молодий, і з часом, коли він буде вражений трохи глибше, то можливо, що він не залишиться глухим до істини і навернеться до неї всією душею. Цю надію плекає також і княгиня, і сьогодні ми дещо укріпили її в цьому».

Перша зустріч у Волконської відбулася 5 (17) березня 1838 року. Через кілька тижнів (лист-звіт, датований 7-м квітня) Гоголь відвідує молодих поляків, мабуть, для того, щоб принести їм обіцяні книги. Наступного дня відбувся візит-відповідь. І знову вони розмовляли на «слов'янські теми. Гоголь тішить серця поляків своїми похвалами благозвучності польської мови та поштивими висловлюваннями на адресу Міцкевича. І знову нічого католицького, якщо не захотіти углядіти його в наступному висловлюванні Гоголя: «Яка чиста душа! Про неї можна сказати словами господа – «ти поруч з раєм небесним».

Після цього поляки з'являються у Волконської лише в кінці квітня. Наступного дня вона тут же надає їм можливість порозмовляти з Гоголем під час обіду. Попередні листи не дають підстав вважати, що Гоголь міг здогадатися про їхню змову проти його віри. Лише одна обставина примушує задуматись. Гоголь схвалює намір княгині спонукати сина до переходу в католицизм і укріплює її в її сподіваннях. Робить це Гоголь з дружніх почуттів, адже він знає як сильно княгиня бажає зміни віри свого сина чи це просто життєва мудрість?

Відкрита «атака» відбувається лише під час вищезгаданого обіду. «Здається, що мені вдалося підсунути йому декілька слушних думок. Взагалі весь перебіг розмови відбувався за спланованим сценарієм. Висловлюючись словами Гоголя, він дуже глибоко замислився. «Це мене тішить, – сказала нам пізніше Волконська. – Ви помітили, як він внутрішньо працює». Замислюється Гоголь від того, що він мимоволі розпізнав їхній задум чи він дійсно почувається враженим? Княгиня звісно схильна до останнього і наполягає на щоденних візитах. Проте навіть за наступної зустрічі розмова головним чином велася знову навколо «слов'янського світу». Чи хотіли би ченці тепер обрати якусь іншу тему? «Ми говорили, як і під час першої зустрічі, здебільшого про слов'янський світ. Але ми вирішили в майбутньому відвідувати Гоголя наодинці, адже такі зустрічі більше сприяють взаємній відкритості. Ми бачимо, яке приємне враження залишилося в душі Гоголя від наших візитів».

З кожною новою зустріччю контакт стає все тіснішим і сердечнішим. Але чи був це саме той рівень, якого вони бажали напочатку? Чи не бачить Гоголь лише спільність політичних поглядів, які ченці безсумнівно поді-

ляли? Чи, може, вони самі й навіть княгиня, змінили свою точку зору? «З божою поміччю ми цілком сердечно дійшли до спільної мови з Гоголем. Незбагненна річ! Він каже, що Росія є різкою, якою батько карає дитину, і яка потім ламається та багато інших подібних речей, сповнених для нас вітих. Дякуйте і моліться, навіть сама княгигя починає дивитися на все по-іншому!»

Після від'їзду княгині 6 (18) травня, зв'язок ще деякий час підтримувався. Наступний лист до Парижа (від 18 травня) сповнений тріумфу з нагоди повного взаєморозуміння. «З Гоголем все йде так, що краще годі й бажати. Ми дійшли з ним цілковитої згоди». Цей лист абсолютно чітко вказує на сам предмет згоди. Він говорить в натяках про погляди Гоголя на Росію та Польщу і закінчується цитатою вигуку Гоголя: «У вас, у вас – яке життя, і це після втрати стількох сил! Удар, який повинен був вас знищити, підняв і оживив вас. Що за люди, що за література, що за надія!» На цьому кореспонденція про Гоголя завершується.

З цих листів вимальовується наступна картина. Намір спонукати Гоголя до переходу в католицизм дійсно мав місце. Його рушійною силою виступала княгиня Волконська, польські ченці, щонайменше спочатку охоче зголосилися їй допомагати. Зустрічі засвідчують про спільність інтересів та поглядів. Після кількох атак поляки відмовляються від безпосередньої спроби до навернення, навіть княгиня дивиться тепер на речі інакше. На противагу цьому в політичних речах згода є цілковитою.

Однозначної відповіді лише на основі цих листів дати неможливо. Але й вичитати в них те, що Гоголь був за крок до переходу в католицизм (Кочубинський), аж ніяк не вдається [16].

Обтяжує це питання той факт, що 30 грудня 1846 року, отож вже через багато років, звинувачення Гоголя у «католицизмі» прозвучало з іншої сторони. Від нього не можна легко відмахнутися, адже його висловив С. П. Шевирьов, людина, яка, з часу їхнього знайомства у Римі, була з ним у тісних дружніх стосунках. Сам Гоголь вважав, що ніхто інший, крім Шевирьова, не розумів його так і не мав таких близьких йому поглядів і намірів. На вперту вимогу Гоголя про «докори», Шевирьов відізвався лише через кілька років. Зокрема він пише таке: «Римське католицизм веде до того, що людина починає любити не Бога, а себе в Бозі. Навіть молитва переходить в ньому в якусь самонасолуду. Я помітив у твоєму листі, що ти в побічних обставинах вбачаєш знамення собі (так, наприклад, хвороба Щепкіна). Це нагадало мені княгиню З., яка також у кожній обставині життя бачить Бога, який дає їй знак. Але цей високий стан про рока необхідно заслужити. Є, звісно, у всьому воля господня, і волосина не впаде з голови без неї; проте бачити у всякій сторонній обставині особисте ставлення Бога до мене означає ніби бажання отримати милість Божу у

свою власність і самозванно назватися обранцем Божим і улюбленцем. Все це продовження Римського владика. Стережись цієї зарази. Від неї оберігає чисте і смиренне наше православ'я. Ось тому і пора вже тобі на батьківщину. Тут ти зануришся в життя свого народу і струсиш із себе зайве чуже» [17]. На це Гоголь відповідає, що він прагне не виправдатися, а лиш розсіяти безпідставну тривогу Шевирьова. «Розпочну з того, що твоє порівняння мене з княгинею Волконською стосовно релігійних екзальтацій, самонасолодження і устремліннь волі божої особисто до себе, рівно як і відкриття твоє в мені ознак католицизму, здалися мені хибними. Що стосується княгині Волконської, то я її вже давно не бачив, в душу до неї не заглядав; до того ж це справа такого роду, яку може знати в дійсній істині один бог; що ж стосується католицтва, то скажу тобі, що я прийшов до Христа скоріше протестантським, аніж католицьким шляхом. Аналіз над душею людини таким чином, яким його не проводять інші люди, був причиною того, що я зустрівся з Христом, дивуючись в ньому перш за все мудрості людській і нечуваному до цього знанню душі, а вже потім поклонившись його божеству. Екзальтацій у мене немає; скоріше арифметичний розрахунок; складую просто, не гарячкуючи і не поспішаючи, цифри і виходять самі собою суми» (1847, 116).

Те, що докори у релігійному самонасолодженні та екзальтації не були позбавлені підстав, легко довести, щонайменше з позиції Шевирьова [18]. Побачити це можна на прикладі майже всіх без винятку листів Гоголя до Шевирьова, написаних у період між лютим 1843 та груднем 1844 року. Листи, написані до цього, відзначаються теплим сердечним тоном, який потім змінюється дружньо-діловитим. Оскільки Шевирьов порушує свою мовчанку вочевидь після довгих роздумів, то ми вправі детальніше проаналізувати саме ці роки. З докором у католицтві все трохи складніше. Дивна річ, але Гоголь нічого не розповідає Шевирьову про своє життя у Римі, хоча той і звинувачує його (у тому ж листі) в упередженій любові до Італії. Ніде нема і слова про церкви. Чи може «неоковирно і нерозумно висловлені слова» Гоголя загубилися?

Замислитися варто ось над чим. Чому Шевирьов порівнює Гоголя з княгинею Волконською, яку він досить точно розпізнав і вивчив за ті три роки, які він провів у її домі. Маловірогідно, щоб він щось знав про її плани 1838 року про навернення Гоголя. Цей епізод трапився ще перед другим приїздом Шевирьова в Рим, отож він не міг бути його очевидцем. Ще менш вірогідно, щоб згодом йому про це розповів Гоголь чи сама княгиня. Чи він боїться її фанатизму лише тому, що він її знає? Заперечення Гоголя виглядають дивно. Він «заглянув княгині в душу» набагато глибше, аніж би йому самому того хотілося. У всякому разі його твердженню про те, що він її давно не бачив, можливо з 1843 року, коли він відвідував

її разом зі Смірноюю, і не більше, можна повірити. Тоді напрошуються два пояснення його такої різкої реакції. Це результат або ж характерної для Гоголя замкнутості чи настільки сильного відчуження до княгині, що йому не хотілося навіть чути її імені.

Спробуємо дослідити обґрунтованість цієї підозри Гоголя у католицтві, аналізуючи рік за роком і опираючись на прояви православного життя Гоголя. 1837 року Гоголь влаштував свій від'їзд з Парижа таким чином, що прибуває у Рим якраз у страсну суботу. Його перше захоплене повідомлення про це нам уже відоме. Але в тому ж таки році Гоголь, як засвідчує Карамзін, хоча й не дуже благовійно, відвідує богослужіння у православної церкви у страсну п'ятницю та на Великдень. «Увечері був я *comme de raison* на 12 Євангеліях, але й тут біс попутав, звівши мене з Гоголем, він мені весь час нашіптував про двох попів у місті Нижньому, які на великі свята служать разом і намагаються один одного перекичати так, що до кінця обідні прихожани глухнуть; і як один з цих попів так схожий на цапа, що у нього навіть борода цапом тхне і т. п.» (Кар. 94; також 96/7).

1838 рік є найбільш підозрілим з огляду на схильність Гоголя до католицизму. Весною він знайомиться з польськими священиками, його зв'язок з княгинею Волконською досить міцний. У своїх листах він не згадує православний Великдень, натомість часто захоплюється молитвою в католицьких церквах. Попри це тут можна навести два контраргументи. По-перше, в цей час Гоголь, почасти за участі Данилевського, переживає «безрозсудний період». Тимчасове відсторонення від релігії могло бути цілком природним наслідком цього. Однією із ознак охолодження було також ствердження рівності обох релігій. А з іншого боку, як ми ще побачимо це далі, естетичні враження брали гору над усіма іншими переживаннями. Звичайно ж Гоголь надавав перевагу мистецьки оздобленим католицьким церквам перед нашвидкоруч облаштованими православними.

У 1839 році у Рим приїздить Погодін і разом зі своїми православними земляками відвідує святкову службу Воскресіння господнього у капелі російського посольства. Після цього він разом із митцями перебуває на великодній трапезі. Про присутність Гоголя він нічого не говорить (Пог. II, 147). Погодін був переконаним православним християнином і дуже гостро засуджував своїх земляків, які переходили в католицтво. Отож він мав би хоча б якимось натяком висловити свій осуд з приводу відсутності Гоголя. Гоголь же, в свою чергу, був настільки міцно здружений з митцями, що навряд чи він міг би не брати участі у такому святі.

Незабаром після Великодня, в кінці травня 1839 року, Гоголь чинить як переконаний православний, коли всупереч волі княгині Волконської, яка викликала католицького абата, приводить до неї в дім до вмираючого юнака Віельгорського православного священика і «потім сам читав для

нього відхідну». Цей випадок свідчить, що княгиня Волконська аж ніяк не маніпулювала Гоголем (розповідь Рєпніної за Шенр. III, 190)[19].

Весною 1840 року Гоголь живе в Москві. Він захоплюється архімандритом Макарієм і запрошує його давати уроки закону божого своїм сестрам. Він сам часто і охоче відвідує ці заняття (1840, 150).

1841 року Гоголь проводить піст у Римі, а 1842 року в Москві [20]. Починаючи з травня 1839 року, ми цілком обгрунтовано можемо відкинути всі закиди щодо прихильності Гоголя до католицизму. Те, що Гоголь здебільшого не згадує про свій піст, не є доказом того, що він його не дотримувався. Адже регулярні нотатки про це він починає робити у більш зрілому віці.

Ще більш неправдоподібними є звинувачення на період після 1843 року. Про це свідчать наступні факти. По-перше, це штудіювання Гоголем праць православних отців церкви, православної повчальної та проповідницької літератури, житій православних святих та православних журналів, прислати які йому з Росії він просить у ті роки Язикова та інших, тому що «душа сильно потребувала читання» (1844, 212)[21] і які він, як приміром зі Смірноюю в Ніцці, регулярно читає (Див. Зап. 323). Те, що, окрім цього, Гоголь також старанно читає Фому Кемпійського, твори якого з присвятою і точними рекомендаціями щодо читання він дарує своїм друзям (1844, 159. 231. 233. 240), а також знає і цінує Сільвіо Пелліко, ні про що не говорить. Обидва ці автори були відомі в Росії і їхні твори не сприймалися як типово католицькі. Переважає все-таки православна література.

По-друге, тепер Гоголь регулярно дотримується великоднього посту і ставиться до нього дуже серйозно. Часто він вирушає в дорогу, щоб провести час зі священником, від якого він очікує підтримки для себе. Так 1843 року Гоголь постує в Римі (1843, 116 і Див. Зап. 323), 1844 в Дармштадті (1844, 168), 1845 року в Парижі Гоголь майже щодня відвідує православну церкву (1845, 248) і постує двічі: перший раз у Франкфурті [22] і другий у Веймарі (1845, 280), 1846 року знову в Римі (1846, 16)[23].

Особливо легко розвіяти підозри Шевирьова стосовно цього останнього року. В середині 1846 року була завершена «Переписка» і передана Плетньову для подальшої передачі цензору. В ній цілком однозначно висвітлена позиція Гоголя щодо обох церков. Від православної, єдино вірної, він очікує, здійсненого у житті всіх, оновлення Росії. Вона єдина зберегла віру в чистоті (VIII, 246). Католицька не витримує порівняння з нею всупереч чи саме через «європейських крикунів» та «їхні нерозважні брошури» і попри театральні жести свого духовенства (246). Далі Гоголь критикує світське життя католицького духовенства і дорікає їм, що вони несуть інтриги в домівки (247). Він також жорстко критикує католицьких

дам, які так сильно опираються на своїх сповідників, «що без дозволу яких вони навіть не насміюються перейти до іншої кімнати і чекають для цього на сповідь» (365). Навіть вбрання католицького духовенства, для якого раніше у Гоголя знаходилося тепле слово, він тепер лає, називаючи його барвистим лахміттям, позбавленим значення у порівнянні з позаמודним православним (247).

Ще різкіше, ще однозначніше Гоголь висловлюється у XVII-му листі. У ньому він протиставляє відсторонену від світу Східну церкву в образі Марії, що прислухається, відкритій світу передовій Західній церкві, діловитій Марті, і тим самим підхоплює звичний аргумент славофілів (284). «Західної церкви було достатньо лише для колишнього, нескладного порядку», завдання всебічно розвинутого людства може виконати лише Східна церква. Східна церква зберегла широту свого погляду, Західна ж звузила свій через неблагочестивих пап» (285).

Ставлення Гоголя до церков тепер повністю прояснилося. Про рівність релігій тут уже не йдеться.

У 1847 році Гоголь дізнається про отця Матвія. Свій перший лист він адресує йому з Неаполя на початку 1847 року по рекомендації графа Толстого. До самої смерті Гоголя отець Матвій був його духівником. Ця обставина дозволяє нарешті остаточно відкинути будь-яку підозру в «католицтві».

На жаль, до нас не дійшла та глава другого тому «Мертвих душ», в якій Гоголь зображує православного священика, в образі якого отця Матвія драгували католицькі нюанси. «В одному чи двох зошитах був описаний священик. Це була жива людина, яку кожний упізнав би, і добавлені такі риси, яких ... в мені немає, та ще й до того ж з католицькими відтінками, і виходив не цілком православний священик. Я спротивився публікації цих зошитів, навіть просив їх знищити» [24]. Можливо, отець Матвій реагує так гіпертрофовано недовірливо, тому що упізнає свій власний портрет. Можливо, що він, як і Шевирьов, вважає екзальтацію та інші перебільшення набожності типово католицькими?

На шальки терезів звинувачення у католицтві був кинутий опублікований Чижевським [25] у «Литературном наследстве» лист ієзуїта І. С. Гагаріна [26] до Шереметьєвої, в якому той зі співчуттям прослідковує релігійний шлях Гоголя. «Особливо мене втішило те, що Ви повідомляєте мені про Миколу Васильовича; потрудіться подякувати його за спомин про мене і скажіть йому, що я вже давно згадую його в своїх грішних молитвах, а тепер і за святим алтарем. Господь дарував йому рідкий талант і в день страшного суду він буде вимагати від нього звіту за використання цього таланту. Для благого вжитку цього таланту потрібна йому велика благодать і, отже, ревнісна, постійна молитва... Я буду надзвичайно втіше-

ний, якщо дізнаюся, що Микола Васильович розчиняє вчення молитвою, а молитву вченням. Церковна історія являє собою широке поле діяльності для його активного і спостережливого розуму» (ЛН 716/17). Чи плекав також і Гагарін сподівання на зміну Гоголем віросповідання? Цьому суперечать дві обставини. Його лист датований 1849 роком. За два роки до цього з'явилися «Выбранные места», чия критика католицької церкви повністю руйнувала подібні сподівання. Незважаючи на це, католицький священник саме тепер молиться за Гоголя, «також за святим алтарем». Також було б цілком недоречно приписувати Шереметьєвій якийсь «католицький» вплив на Гоголя. Те, що вона з радістю спостерігає в релігійному розвитку Гоголя, а саме те, що його набожність поглиблюється, саме це вона, мабуть що, й повідомила Гагаріну. І на це повідомлення він, наскільки вірно я можу оцінити його постать, відреагував як християнин і росіянин, а не як католик [27].

Завершуючи розгляд даного питання, слід сказати, що звинувачення Гоголя у «католицтві» мають під собою дуже хитке підґрунтя. Підозра живиться всього кількома висловлюваннями Гоголя естетичного характеру, побоюваннями начебто надмірного впливу на нього Зінаїди Волконської та заразливим впливом руху за перехід у католицтво. Гоголь сам захищається від докорів Шевирьова, вказуючи на свій власний шлях до Христа. У нас немає жодних підстав сумніватися у його щирості. Чисельна повчальна і духовна література різних конфесій і напрямків, яку штудіював Гоголь, а тут були, окрім православних і католицьких, також і латинські письменники, зокрема Марк Аврелій, служить опорою його словам [28]. І цьому аж ніяк не протирічить те, що він глибше аніж пересічні іншівірці занурювався в католицьку літературу і отримував від неї деякі імпульси, згадаймо лишень Фому Кемпійського.

З чим однак не можна не погодитися, так це те, що в Римі католицька церква залишила в ньому глибокий слід, що Гоголь глибоко проник у розуміння її ієрархії, що він приязно і уважно спостерігав за маніфестаціями її життя [29].

Примітки

1. Не лише серед прочан, але й серед представників інших віросповідань вершиною подорожі до Італії вважалася можливість спостерігати за святкуваннями під час Страсної п'ятниці та Великодня у Римі. Вони спостерігали за цими церемоніями як за театральною постановкою. «Это особая достопримечательность великого города», пише Погодін. Йордан протягом 15 років свого перебування у Римі так і не спромігся більше побачити урочистості, «споглядання» яких так захопило його в перший рік перебування. Також і А. Н. Карамзін прибуває до Риму саме напередодні Великодня.

2. Робота Гоголя «Божественная литургия» не увійшла до радянського академічного видання. З нею можна познайомитись, зокрема, у виданні «Гоголь. Полное собрание сочинений. Берлин, 1921, т. X, с. 117.»

3. У період з 1831 по 1846 роки римським папою був Григорій XVI. «Людина незаплямованої репутації, часто по-дитячому жвавий і дуже м'якосердий, цей аскетичний монах, що спромігся здобути папську тиару, був сповнений недовіри до самого себе і безкомпромісним як у своїх церковних поглядах, так і у справах. Водночас його характеризувало нагадуюче середньовіччя авторитарне усвідомлення свого суверенітету. Його відстороненість від світу перетворилася на прокляття і ворожість до світу, що мало дуже тяжкі наслідки. Він так і не зміг збагнути, що стоїть на рубежі релігійних, соціологічних та культурних перетворень, і лише відкидав їх з різючою непримиренністю» (Цит. за Hans Kühner, *Lexikon der Päpste*, Hamburg 1960, S. 174).

4. Григорій XVI народився 18 вересня 1765 року, ожо у 1837 році йому було не 60, а 71 рік.

5. «В Риме все или *del papu*, или все *uso di Francia*», пише Смірнова, коли Гоголь презентує їй білі лілеї в якості папських квітів. Будь-яка дрібничка римського життя була так чи інакше пов'язана з папою. Навіть назви страв носили його ім'я.

6. Ватикан завдячує Григорію XVI розширенням своїх зібрань, зокрема етрусська та єгипетська колекції з'явилися саме завдяки йому.

7. Л. А. Перовський (1792-1856), міністр внутрішніх справ.

Граф Н. А. Протасов (1799-1855), обер-прокурор синоду.

8. Пій IX. був папою з 1846 по 1878 рік. Його інавгурація вилася у справжній тріумф. Народ, у захопленні від його політичного декрету про амністію та сповнений нових сподівань, провіз його карету, яку засипали квітами, через все місто. Та в ході подальших політичних потрясінь він цих сподівань не виправдав і проявив себе не як ліберальний папа, на що всі сподівалися, а як безпорадний діяч, неспроможний взяти ситуацію під контроль.

9. Інспірований своїм інтересом до середньовіччя, яке за його власними словами є історією папства та феодалізму, Гоголь штудіює в Петербурзі римську церковну історію, засвоює окремі її фнанменти і, а саме в цьому і полягає його сильна сторона, формує власне цілісне уявлення про роль папства в європейській історії. Проте такими обширними, як це може здатися на основі чисельних посилань, серед яких тільки історій папства аж три на трьох різних мовах, його штудії навряд чи були. Російські варіанти імен (напр., Богдан замість *Deodatus* та Лев замість *Leon*) взагалі дають підставу припустити, що він користувався лише одним російськомовним джерелом і лише згодом скористався іншомовним (Пор. т. IX, с. 170/1. Тут указано ім'я *Leon* замість *Лев*).

Особливо його цікавить історія раннього папства 6-8-го століть, яка супроводжувалася поступовим зміцненням папської влади супроти Візантії

(т. IX, с. 124/5) і вся епоха середньовіччя (IX, 167-71). Тут він виписує імена від початку 5-го до початку 15-го століття. Незначна кількість записів свідчить про спорадичний характер даної роботи. Основна увага приділяється не лише історичним подіям, як, приміром, битвам з норманнами, сарацинами чи коронуванню імператора у 800 році, але також і внутрішньоцерковним, таким як заснування орденів і т. п. В цих записах не зустрічається жодних антиримських настроїв з боку Гоголя, навіть там, де підстав для цього більш ніж достатньо.

Чисельні факти з історії папства Гоголь виписує також з праці Галлама (Hallam). Проте вони здебільшого стосуються інтриг та суперництва між папами та імператорами в 13, 14 та 15-му століттях.

Згідно із загальним поглядом Гоголя на папство, який він презентує в «Арабесках», історична місія папства (єднання Європи, підтримка молодих націй та захист християнства від ісламу) завершується разом із кінцем Середньовіччя і воно, попри всі зусилля ордену іезуїтів та інквізиції, зазнає краху під натиском монархів, що укріпилися, і Реформації Лютера.

10. В Римі знаходилася православна тимчасова церква, яку Гоголь також відвідував, особливо в православні свята. Проте її убранство звісно що не йшло ні в яке порівняння з католицькими храмами Риму.

11. Уже Шенрок констатував, що церковна сцена в обложеному місті вперше була внесена в текст «Тараса Бульби» саме в римському варіанті і ґрунтувалась вона на особистих враженнях Гоголя від католицьких церков Риму. Необхідно також відмітити, що й інші росіяни, зокрема Буслаєв, довго і часто затримувалися в соборах Риму, я для того, щоб «усердно в них молитися», так і заради чисельних творів мистецтва, без будь-яких католицьких тенденцій (Буслаєв, 243/4).

12. Noack 160,161,162. Fr. Noack, Deutsches Leben in Rom. 1700-1900. Stuttgart-Berlin 1907.

13. Досить порівняти лише ті переходи в католицизм, які наводить у своїх спогадах Смірнова.

На час перебування Гоголя в Римі у католицизм в грудні 1840 року перейшли такі помітні постаті російського дипломатичного представництва, як обидва його секретарі, граф Штакельберг та князь Федір Голіцин. Ця подія жваво обговорювалася в місцевих газетах, і Гоголь не міг про неї не знати. Глава представництва Потьомкін перейшов у католицизм після свого виходу у відставку і, як і Голіцин, назавжди залишився в Римі. Голіцин збудував собі палац якраз навпроти палацу Боргезе. Поодинокі випадки переходу зустрічалися і серед російських митців, приміром, Канєвський і Дмитрієв. Як стверджує Шенрок, Гоголь зневажав Дмитрієва саме за його перехід в католицизм.

Причини великої російської хвилі переходу в католицизм висвітлюються Піпіним. Він визнає, що певною мірою безпорадність у боротьбі з католицькою пропагандою можна пояснити низьким рівнем освіти і нездатністю

російського духовенства вести полеміку з діалектично вишколеними, педагогічно освіченими ієзуїтами, а також поверховістю та обмеженістю певних кіл вищих верств суспільства. Проте істинні причини лежать глибше. В своїх устремліннях католики не були самотніми. Не менш активними намаганнями відзначались також протестанти, квакери та містики. Особливої ваги католицькій місії надали імена католицьких знаменитостей, як приміром, де Местре. Оскільки місія проповідувала в основному французькою, то її діяльність стала таким чином природним доповненням загально розповсюдженій освіти французькою. Отже, вона йшла вже попередньо второваним шляхом. Історичне значення церкви в минулому було незаперечним для всіх. Для багатьох же вона також асоціювалась із виконанням цивілізаційних завдань тодішньої сучасності. «Восстановление религии после революционного погрома и потом реставрация повели к замечательному распространению католических идей, которые снова получили роль в политике и в общественной жизни, в литературе и в науке. Литература времени реставрации в особенности окрашена была католическим колоритом: Де-Местр, Бональд, Ламенне, Шатобриан, Мишо, писатели европейской славы, возвеличивали католические принципы в общественной философии в истории, с оттенками, которые могли удовлетворять различным вкусам и требованиям. Поэтизирование средних веков, составляющее одну из главных особенностей романтизма и немецкого и французского, было особенно на руку католичеству. И известно, что это направление производило множество обращений в католицизм даже в протестантской Германии, и именно в том образованном кругу, где могли сильнее действовать теоретические соображения. Несколько похожее действие эта атмосфера оказала и у нас на тех людей, которые сблизилась с тогдашними умственными интересами европейского общества» (Пыпин, Характеристика литературных мнений, с. 154/5, ср. также 147).

14. Петро Семененко та Ієронім Кайсевич, після Варшавського повстання 1830 року польські католицькі емігранти. В Парижі були пострижені в монахи ордену Воскресіння і в 1837 році з французькими документами прибувають до Риму для подальшого навчання. В міру можливостей подолати початкові труднощі, пов'язані з проживанням, їм допомагає княгиня Волконська, до якої вони звертаються, маючи рекомендації від Міцкевича. Міцкевич брав активну участь у заснуванні ордену в 1836 році, який проте з огляду на брак коштів та політичне переслідування складався з невеликої кількості братчиків.

15. Коч. 667. Листи цитуються за Кочубинським; його точку зору я поділяю не повністю.

16. Стосовно додаткової літератури: згідно з Лінніченком, спроби монахів схилити Гоголя до переходу в католицизм не мали великого успіху. Вони повинні були постійно пам'ятати про його замкнутість, особливо по відношенню до незнайомих, і тому не йняли повної віри його словам; а по-друге, що є безсумнівно вірним, «в релігії для Гоголя важнее всего была сторона

внутренняя, высокие нравственные заветы христианства, а не ее обрядовая и догматическая сторона» (71). Лінніченко зображує Волконську без жодних прикрас. За його словами, в Римі, як і скрізь, де вона була, вона просто пристосовувалася до свого оточення і тому перейшла в католицизм. Монахів же вона покликала лише для того, щоб використати їх для свого плану навернення Гоголя у католицизм.

Чижевський про цей епізод у житті Гоголя пише наступне: «Чи притягував його до католицизму просто естетичний імпульс? Деяко пізніше (у 1842 році) він публікує ретельно опрацьований фрагмент «Рим». В ньому ми можемо знайти лише естетичні та історикософічні мотиви його римського ентузіазму. Отож здається, що в 1838 році він, під впливом польських священників та в стані релігійної екзальтації, шукав відповіді на питання, які мучили його» (The Unknown Gogol, 490).

Відносно суджень про Гоголя Мочульського, то я поділяю їх повністю за винятком одного, яке ми знаходимо також і у Вересаєва, а саме про те, що Гоголь з корисливою метою підігрував католицьким настроєм княгині і не мав наміру продовжувати цю гру після її від'їзду. Проте представлені вище тексти свідчать про інше. Про повне розірвання стосунків навряд чи йдеться. Як і Лінніченко, Мочульський стверджує: «Рим способствовал усилению в нем религиозности, но она носила эстетически-мистический характер и была чужда всякой догматики» (Мочульский, 49).

Лященко відкидає всі підозри у католицизмі, стверджуючи, що монахи перекрутили реакцію та зауваження Гоголя (Лященко 88/9).

Сечкар'ов приєднується до думки Мочульського (Гоголь 46/7).

17. Русский Архив 1896, III, с. 637/8.

18. Під релігійним самовдоволенням Шевир'ов має на увазі тривалі відразливі прохання про «упреки» та випробовування власного внутрішнього життя, про що свідчить наступний фрагмент: «Уведомляй меня о всяком состоянии души твоей. Тут я могу быть тебе полезен, потому что уже перешел весьма многое из того, что, может быть, придется тебе чувствовать потом. Вспомни, что я уже давно веду одну внутреннюю и заключенную в себя жизнь, стало быть, должен что-нибудь испытать» (1844, 160). За цим слідує прохання про обмін досвідом духовного життя.

19. Твердження Рєпніної, що княгиня почала ненавидіти Гоголя після невдалої спроби навернення його у католицизм, звучить не дуже переконливо. До 1843 року він продовжує відвідувати її. Хоча Лінніченко підкріплює це твердження листом, власноруч написаним Волконською (Душевная драма 69/70).

20. 1842 рік можна встановити за іменем священника, у якого Гоголь дотримувався посту в Москві (1846, 87). Останній раз Гоголь перебував у Москві саме 1842 року. Питання може стосуватися також і 1840 року чи обох цих років?

21. Пор. листи Язикову 1843, 136,147,165,173; 1844, 212 з відповідними коментарями та доповненими літературними даними.

22. Піст у Франкфурті можна встановити лише емпірично, а саме із листа 1845 року (1845, 280), в якому йдеться про другий піст, та з іншого листа, датованого цим же роком (1845, 257). Саме на цей час припадає перебування Гоголя у Франкфурті.

23. Стосовно 1846 року пор. Студза, цит. за Вересаєвим, 344.

24. Воспоминания А.Т. Тарасенкова. Мат. и исслед. 455.

25. Особливо Чижевський, пор. Zeitschrift für slawische Philologie. XXIII, 295/6.

26. Князь Іван Сергійович Гагарін (1814-1882), син статського радника, залишає у 1846 році Росію і вирушає до Парижа, де переходить у католицизм і вступає до ордену іезуїтів, проте зберігає на все життя інтерес до слов'янського світу. Вочевидь Гоголь познайомився з ним лише в 1844 році в Німці, в будинку Смірної, в якому вони обидва бували (1844, 164). До цього вони бачилися вже 1837 року в Баден-Бадені, але до знайомства справа не дійшла. Про Гоголя, який належав до почту Смірної, він буцімто сказав наступне: «un certain Gogol, qui est tres mauvais genre» (Смирнова. Записки. 313/4. Про те, що він дійсно так висловився, свідчить ще один запис Смірної. Смирн. Зап. 64). В нотатнику Гоголя серед записів періоду 1846-1851 років згадується ім'я князя (VII, 372), проте у гроба господня в Єрусалимі він його не згадує (VII, 374). Отож у близьких стосунках вони не перебували.

27. За словами Кочубинського (без посилань) також і Язиков підозрював Гоголя у прихильності до католицизму. Досить чисельні листи Гоголя, адресовані Язикову з 1841 року до самої смерті останнього, не дають для цього ніяких підстав. Саме від Язикова Гоголь вимагає все нової і нової православної літератури з Росії. Саме йому він повідомляє, де він дотримується великоднього посту. На що ж тоді міг опиратися Язиков, якщо Кочубинський дійсно має рацію? Досить сумнівно, щоб на їхнє спільне життя в Римі 1842-43 років, ще менш вірогідно, що б це була їхня зустріч в Ганау в 1839 році.

28. Інтерес Гоголя до релігій взагалі не вгасав протягом усього його життя. Ще в 1845-46 роках він робить нотатки з Талмуду та катехізису Лютера (X, 588).

29. У своєму дослідженні «Религиозный лик Гоголя в новом освещении» (1960) в розділі «К вопросу о близости Гоголя к католичество» Маріанна Богоявленська приходить до висновку, що, мабуть, Гоголь все-таки розглядав думку про можливість переходу в католицизм, щоб потім свідомо прийняти рішення на користь православної церкви. Заперечити проти цього можна хіба що тим, що при скрупульозному дотриманні хронології подій дещо зміщується їхній центр ваги. Приміром саме на критичні роки припадає вчинок Гоголя біля смертного одра Віельгорського на користь православної віри, а його читання Фоми Кемпійського (розділів, наскрізь просякнутих

православ'ям) аж ніяк не може трактуватися як схильність до католицизму. Та й сама М. Богоявленська також визнає, що для того, щоб однозначно вирішити цю проблему, наявного матеріалу недостатньо.

ЛІТЕРАТУРА

- Анненков П.В. Литературные воспоминания. Петербург, 1909.
Булсаев Ф.И. Мои воспоминания. Москва, 1897.
Вересаев В. Гоголь в жизни. Москва, 1933.
Гоголь Н.В. Полное собрание сочинений. АН Москва. В 14-ти томах.
Гоголь Н.В. Материалы и исследования. Ред. В.В.Гиппиус. В 2-х т. Москва-Ленинград.
Иордан Ф.И. Записки. Москва, 1918.
Карамзин А.Н. Римские письма к своей матери. Старина и новизна. Исторический сборник. XIX, Петроград, 1915. С. 57-170.
Кочубинский А.А. Будущим биографам Гоголя. Вестник Европы, 1902. 2. С. 650-675.
Линниченко И.А. Душевная драма Гоголя. Записки Императорского Новороссийского ун-та. Т. 88. Ч. III, с. 53-76. Одесса, 1902.
Литературное наследство. Пушкин, Лермонтов, Гоголь. №58. 1952.
Лященко А. Об отношении Гоголя к католицизму. (Заметки к статье В.А. Лугановского). Литературный вестник. 1902. Том 3,1-4, с. 88-89.
Мочульский К. Духовный путь Гоголя. Париж, 1934.
Погодин М.П. Год в чужих краях. Москва, 1844.
Репнина В.Н. Из воспоминаний о Гоголе. Русский Архив. 1890. №3, с. 227-232.
Смирнова А.О. Автобиография. Ред. Л.В.Крестова. Москва, 1931.
Смирнова А.О. Записки, дневник, воспоминания, письма. Ред. Л.В.Крестова. Москва, 1929.
Шенрок В.И. Материалы для биографии Гоголя. В 4-х томах. Москва, 1898.
Языков Н.М. Письма. Русская старина. 1896. XII. 645.
Syzevskij D. The Unknown Gogol. Slavonic and East European Review XXX, 1952. 75. P. 476-483.
Setschkareff V. N.V.Gogol. Leben und Schaffen. Berlin, 1953.

Переклад з німецької Анатолія Роліка,
м. Ніжин

Володимир КУЗЬМЕНКО,

літературознавець,
літературний критик

УКРАЇНЬСЬКА РУСИСТИКА СЬОГОДНІ: ВІД РЕАЛІЙ ДО ІДЕАЛУ

Прикметною рисою культурного спадку сьогоднішньої України є щільне і масштабне зрощення з метропольною російською культурою. Саме під впливом останньої на теренах нашої держави сформувався гетерогенний і різновекторний культурний простір, який не є найсприятливішим для розвитку національної культури. З першого погляду мультикультурний світ – характерний для суспільного життя більшості країн і є нормою суспільного буття. Але метропольний сегмент, у нашому випадку, настільки могутній і масштабний, що загрожує витворенню тієї національно маркованої культурної цілісності і культурної єдності, яка є умовою гармонізації не тільки культурного буття українців, але й політичного. Водночас нинішні реалії зовнішньополітичних, економічних, культурних та релігійних відносин України з Росією, як і з іншими європейськими державами, вимагають переосмислення такої академічної галузі славістики, як русистика.

З огляду на зазначене актуальність статті спричинена гострою потребою дослідити сучасні реалії розвитку української русистики та виробити сучасні наукові підходи до комплексних міждисциплінарних досліджень у цій галузі гуманітаристики.

Мета дослідження – проаналізувати стан і перспективи розвитку літературознавчої русистики в Україні, з'ясувати найважливіші питання розробки стратегічних положень щодо створення наукової програми розвитку національної галузі філології, яка займається висвітленням проблем російської літератури та фольклору.

Русистика в Україні має давні традиції. Завдяки працям східнослов'янських мовознавців О. Востокова, І. Срезневського, Ф. Буслаєва, О. Потебні, Я. Грота, І. Бодуена де Куртене та його учнів, Ф. Фортунатова,

В. Виноградова, Л. Булаховського, М. Брицина, представників літературознавства О. Білецького, О. Веселовського, В. Істріна, Д. Лихачова, Н. Крутікової, А. Кулініча, І. Крука, Н. Мазепи, Р. Піддубної, І. Московкіної, П. Михеда, А. Мережинської, О. Корнієнко та інших русистика як комплекс наукових дисциплін (мовознавство, літературознавство, фольклористика і т. д.) глибоко зайкорена в академічні та науково-освітні дослідження українських учених.

Аналізуючи сучасний стан української літературознавчої русистики, варто зауважити, що і в кращу для її розвитку радянську добу, коли відповідні студії всляко заохочувалися, «вона була маргінальною, вторинною на тлі власне російської і світової русистики, її продукція, за поодинокими винятками, не сприймалася всерйоз» [6, с. 1]. Із розпадом же СРСР, а надто внаслідок анексії Криму та розв'язаної Російською Федерацією гібридної війни на сході нашої держави, русистика не лише втратила в Україні привілейований статус, а й стала у нас *persona non grata*. Дуже істотна частина русистів змінила наукову спеціалізацію (віддавши перевагу здебільшого україністиці) чи й зовсім відійшла від науки.

Попри сказане, впродовж останніх двох з половиною десятиліть (з 1991 року) в Україні з'явилися друком деякі ґрунтовні праці з літературознавчої русистики. Це, зокрема, монографії Р. Шагіняна «Грани литературоведческой мысли. Теория. Поэтика. Критика» (К., 2000), Р. Піддубної «Федор Достоевский: Творческий портрет писателя» та «Лев Толстой: Творческий портрет писателя» (обидві – Харків, 2002), В. Звиняцковського «Николай Гоголь. Тайны национальной души» (К., 1994) та «Побеждающий страх смехом: опыт реставрации собственного мифа Николая Гоголя» (К., 2010), І. Лосієвського «Анна всяя Руси. Жизнеописание Анны Ахматовой» (Харків, 1996), В. Кравця «Разговор о Хлебникове» (К., 1998; відзначена премією РАН для молодих учених), О. Корнієнко «Мифопоэтическая парадигма русской прозы 30-х годов XX века» (К., 2006), Т. Клеофастової «Художественный космос эпопеи А. Солженицына «Красное колесо»» (К., 1999) та «XX век и личность: триумф или поражение?» (К., 2010), О. Супронюк «Н. В. Гоголь и его окружение в Нежинской гимназии: Библиографический словарь» (К., 2009), збірник «Гоголівські студії» (20 випусків) тощо. Водночас численні праці українських русистів, виконані у параметрах «традиційної» русистики, без урахування її української специфіки, виявляються на тлі здобутків світової науки – як і раніше – неконкурентоспроможними. Скажімо, наприкінці 90-х рр. XX ст. московський часопис «Новое литературное обозрение», який на той час аж ніяк не можна було запідозрити в упередженому ставленні до студій українських русистів, оприлюднив аргументовані негативні рецензії на монографії І. Козлика «В поэтическом мире Тютчева» (Івано-Франківськ, 1997) та О. Червінської «Акмеизм в контексте Серебряного века и традиции» (Чернівці, 1997). Зовсім не враховується національна специфіка української русистики і в наукових збірниках «Вопросы русской литературы» (Симферополь) та «Русская филология» (Харків).

Одним із важливих напрямків розробки українського кута зору на російський сегмент у нашій культурі і своєрідним інструментарієм досягнення мети є створення наукової програми розвитку національної русистики. «Завдання це не лише великої наукової, але й суспільної і державної ваги» [3, с. 8], – слушно зауважує П. Михед. Воно має на меті витворити власну національну парадигму гуманітарного знання про Росію, а не користуватися накинутими схемами, що мали відігравати роль наукового обґрунтування політичних, історичних і культурних домагань імперського походження. Весь потенціал російських культурних текстів повинен бути витлумачений, системно інтерпретований українськими вченими. Тлумачення російської історії, її культурного і духовного спадку має велику кількість редакцій навіть у самій Росії, не кажучи вже про гуманітарне знання інших країн. Досить вказати на тяглість побутування опозиції «західники – слов'янофіли», яка й нині залишається актуальною в дискусіях про минуле, сучасне і майбутнє Росії та впливає на інтерпретації російських культурних текстів. Те саме стосується і української історії та культури, що має, як відомо, і російську, і польську редакцію інтерпретації. І вони помітно відрізняються від власне української.

Прикро констатувати, однак і нині українське знання про Росію дуже фрагментарне. Воно не сформувалось у систему, яка б ґрунтувалась на фундаментальних дослідженнях. Ця система в певних моментах може збігатися (навіть у концептуальних засадах) з російською, може розходитися з нею, але вона має право на існування. В історії гуманітарного знання минулого не поодинокими були випадки, коли, наприклад, саме українська рефлексія російської історії приймалась і в Росії. Згадаймо у цьому зв'язку висловлювання П. Куліша стосовно Петра I, однієї з найсуперечливіших постатей російської історії: «Петр был великий деспот, но ум ограниченный, и, без сожаления, он сделал своей реформой больше вреда, чем пользы. Во времена Белинского было еще рано это понять. Понимали это только мы, украинцы; а теперь великороссияне повторяют печатно наши мысли и убеждены простодушно, что они сами до них додумались» [4, с. 202].

На сучасному етапі найчастіше українські рефлексії російської історії та культури викладаються в публіцистичних жанрах. Ця візія позначена відверто тенденційним і децю спрощеним уявленням про генезу й історичну динаміку російського культурного життя. Визначення з присмаком негоїції, на кшталт «візантійської», «туранської», «татарської», «азійської» з'являються дуже часто на сторінках різних публікацій і проникають у наукові розвідки. А головна увага науково-публіцистичних видань спрямована на нейтралізацію накинутих нам уявлень і концепцій щодо нашої історії. Завдання ж національної русистики, гадаю, полягає не тільки у витлумаченні власне російських міфів, що є опертям, наприклад, для російської ідеї, російського месіанізму (від комплексу «Москва – третій Рим» до ідей «третього шляху»). Оскільки подібні схеми каналізують процес відчуження від європейських цивілізаційних процесів як самої Росії, так і тих країн, які, з погляду москов-

ських інтеграторів, мають іти у її фарватері: Україна і Білорусія насамперед.

Формування національної програми розвитку української русистики, на думку відомого українського гоголезнавця П. Михеда, повинно передбачати:

1. «Створення інформаційного центру, який би відслідковував, аналізував і коментував тему» Російські ЗМІ про Україну»» [3, с. 11]. Цей інформаційний центр може видавати інформацію у вигляді дайджестів. У залежності від інституцій, яким він адресований (а це могли б бути не тільки академічні й освітні установи, але й урядові), фахівці інформативного центру могли б компонувати дайджести і надавати цим установам свої послуги. Дайджести, окремі публікації можуть бути предметом аналітичного коментаря українських фахівців.

Відсутність інформації про російське розуміння українських проблем минулого і сучасного не сприяє формуванню реального сприйняття Росії.

2. П. Михед пропонує також створити «асоціацію русистів України і визначити її головні завдання. Координаційна рада асоціації, маючи певні кошти, могла б визначити основні напрямки досліджень русистів і залучити науковців до цієї роботи. Замовник формулює, як відомо, і завдання, і методологію. Щорічні сесії русистів були б і звітом, і місцем обміну думками та досвідом» [3, с. 12].

3. До сказаного, як мені здається, варто також додати необхідність створення ряду науково-методичних центрів з русистики, які б могли вести певні напрямки досліджень, готувати монографії, дисертації, статті, рецензії тощо.

Практика створення невеликих регіональних центрів вивчення тієї чи іншої проблеми, які б об'єднували мобільні творчі групи з конкретними завданнями і фінансуванням окремих розробок, може бути продуктивною. Під цей знаменник необхідно підвести і найбільш потужну і плідну частину вчених-русистів, які сьогодні дезорієнтовані з тієї простої причини, що вони втратили і джерела інформації, без яких не можливі ефективні дослідження, і методологічну орієнтацію. Об'єднуючі кроки сприятимуть їхній інтеграції в українське культурне поле, науковій співпраці у стратегічних напрямках розвитку русистики.

Вважаю, що одним із пріоритетних напрямків розвитку національної русистики має стати вивчення внеску українців у розвиток російської культури. Не можна сказати, що ця тема залишилась поза увагою дослідників історії культури минулого і сучасності. Однак нагальним сьогодні є створення, з одного боку, підсумкових бібліографічних видань на кшталт «Українці в Росії», а з іншого – фундаментальних досліджень культурницьких впливів: чи дії на російську естетичну свідомість, коли мова йде, наприклад, про літературно-мистецьку сферу, чи ролі київського мовного субстрату в становленні російської літературної мови. Варто наголосити, що ще в середині XIX ст. український мовний елемент відчутно впливав на становлення літературних норм російської мови. Поєднання ґрунтовних науково-популярних видань з фундаментальними дослідженнями в різних галузях гуманітарного знання

і впровадження їх у навчальні програми і підручники є найпродуктивнішою стратегією реалізації вже існуючих досягнень як вітчизняних учених з материкової України [1], так і праць дослідників з діаспори [2]. Російська імперія – добро чи зло для поневолених нею народів та їхніх культур? У чому виявляється національна своєрідність України і Росії? Ці та інші непрості питання автори згаданих праць висвітлюють об'єктивно і зважено, керуючись не емоціями, а науковим підходом до фактів. У цих студіях уперше систематизовано значний обсяг документальних матеріалів не лише українських і російських, а й західних дослідників, подано цінну бібліографію.

Інший важливий аспект осмислення заявленої в заголовку проблеми – вивчення історичної динаміки «цілісного комплексу» культурного діалогу Києва і Москви. Подібні спроби мали місце в історії літературознавства («Історія українсько-російських літературних зв'язків: У 2-х т. – К.: Наук. думка, 1987»), однак їхні методологічні засади вже не відповідають нинішнім реаліям. Проте вибраний аспект дослідження – системне висвітлення українсько-російського діалогу в певній сфері – видається продуктивним. Подібні розвідки повинні виявити український сегмент в системі іншої культури, шляхи його трансплантації, способи вживлення, історію його функціонування. Такий підхід дозволить побачити потенційні можливості власної культури і відстежити історію її буття. Наприклад, В. Перетц в ювілейній промові, присвяченій Гоголю, слушно зауважував, що автор «Мертвих душ» був радше «художником завершителем предыдущего развития малорусской литературы, нежели зачинателем новой». Таким чином, дослідження російської літератури дозволяє побачити життя певних явищ своєї літератури. І це властиво не тільки літературі. Важливим напрямком дослідження видається і проблема побутування пам'яток культури доби Київської Русі в системі кожної літератури у порівняльному баченні.

Актуальним залишається питання європеїзації України. Передовсім – це спосіб уникнення русифікації, оскільки західний світ сповідує ідею мультикультурного простору, який гарантує збереження етнічних профілів. Традиція ж російського впливу зберігає ідеологію багаторівневого структурування культури (або «багатоповерхового», як у системі євразійського проекту), де панує чітка ієрархія. Верхній поверх – домінування російської (варіанти: «общерусской», «российской», «советской») культури, а нижчі належать регіональним явищам («малорусской», «белорусской», «великорусской» – як у М. Трубецького – ідеолога «євразійства»), які мають вихід у широкий світ завдячуючи російській мові і російській культурі, що перебуває на верхньому поверсі. В цій ситуації рух до Європи є способом пошуку власної ідентичності, з одного боку, а з іншого – це збігається з вектором російського сегменту в українському полі, який орієнтований на Захід.

У царині літературознавчої русистики видається мені перспективним вивчення історії російської літератури у взаємозв'язках з українською та іншими літературами слов'янських народів. Дослідження творчості російськомовних

письменників України. Вивчення та видання перекладацької спадщини російських письменників з української літератури.

Російська класична спадщина та творчість сучасних письменників Росії українською мовою.

У фольклористичній галузі актуальним залишається «вивчення взаємозв'язків та взаємовпливів російського фольклору і фольклору слов'янських народів, ідентичні та відмінні особливості. Збирання та дослідження народної творчості російськомовних регіонів України (Крим, Донецька обл., Луганська обл. та ін.) [5, с. 18].

Криза романтичних надій на швидкі зміни на краще після Революції гідності в усіх сферах суспільного життя в Україні, у тому числі й культурній, вимагає орієнтації на довгострокові проекти. Одним із таких є формування та розвиток національної русистики як розгалуженої галузі гуманітарного знання про сусідню північну державу.

Розвиток української русистики унормовує особливий рецептивний механізм у вітчизняному етнокультурному просторі, що на свій лад інтерпретує російські культурні тексти, ясно маркуючи їх кризь призму «своє» і «чуже». А це регулює процес вживлення і збагачення національної культури.

Фундаментальні дослідження з історії, культури, мови, літератури та мистецтва Росії дозволять глибше зрозуміти духовний первень сусіднього народу, що сприятиме і знаходженню взаєморозуміння, і власній самоідентифікації українського та інших етносів на теренах нашої держави.

Література

1. Голубенко П. Україна і Росія в світлі культурних взаємин / П. Голубенко. – К.: Дніпро, 1993. – 447 с.
2. Демкович-Добрянський М. Україна і Росія. Історичні нариси на теми російського імперіалізму / М. Демкович-Добрянський. – Львів-Краків-Париж: Видавнича спілка «Просвіта», 1993. – 230 с.
3. Михед П. В. Шляхи розвитку української русистики: тенденції і завдання (Рукопис) / П. В. Михед // Архів Українського державного славістичного центру НАН України та МОН України. – Ф. 15. – Од. зб. 91.
4. Петров В. Романи Куліша. Біографічні нариси. Ол. Милорадовичівна, Марко Вовчок, П. Глібова, М. Рентель / Віктор Петров. – Харків: Рух, 1930. – 212 с.
5. Програма розвитку славістики в Україні (Проект) / За ред. Ю. М. Алексеева. – К.: Український державний славістичний центр НАН України та МОН України, 2004. – 35 с.
6. Супронюк О. К. Славістика у Росії та Україні (90-ті рр.): деякі тенденції розвитку (Рукопис) / О. К. Супронюк // Архів Українського державного славістичного центру НАН України та МОН України. – Ф. 15. – Од. зб. 95.

Олександр КОВАЛЬЧУК**МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ І КУБІЗМ
«Я (РОМАНТИКА)»**

Проблема М. Хвильовий і кубізм (на різних рівнях) уже неодноразово була заявлена у наукових працях. Ми нагадаємо лише багато в чому піонерську роботу відомого українського філософа М. Поповича, глибокого знавця літератури (досить прочитати його книгу про одного з найзагадковіших митців, який своїми творами так виразно репрезентував світові глибочинь і складність української душі – «Микола Гоголь», К., 1989) – «Нарис історії культури України», де щодо новели «Я (Романтика)» зауважено: «... за характером своїм це оповідь про події із символічним означенням, а анатомічний розклад власної душі на складові частини, подібний до кубістської картини» (9, с.604), родовою ознакою якої (пам'ятаємо про це) є «дезінтеграція «Я» і тілесності» (11).

Українська культура 20-х років ХХ століття виявляє своє глибоке зацікавлення кубізмом, який стає органічною частиною мистецького життя. Про це, зокрема, свідчить творчість знаменитих нині репрезентантів українського мистецького простору в світовій художній системі – ектер, Архипенка, братів Бурлюків.

І не лише вона. Про це нагадає передусім глибока і природна інтегрованість цього мистецького напрямку в щоденне життя культури. Нагадуючи про це сучасному читачеві, Т. Огнева у книзі «Відбиток часу у дзеркалі буття» опублікувала «Вигаданий діалог з Пікассо автора інтермедій у «Літературному ярмарку» Едварда Стріхи (К. Буревія)», де французький митець виявляє глибоку обізнаність із модерними пошуками в малярстві часів українського відродження: «П І К А С С О. У вас єсть не тільки такі індивідуальні митці, як Петрицький, у вас єсть і своє: свій напрямок, своя школа, свої оригінальні художники. Я. Про кого це ти (чи можна бути інтимнішим, ближчим звертання ніж на ти. – **О. К.**)? Про бойчукістів. Це – високого мистецтва школа! Париж зараз цікавиться тільки бойчукістами та Ніко Піросманішвілі» (8, с. 175).

Інтерес українських митців до кубізму багато в чому інспірований не тільки виразним духом бунтарства, революційним спрямуванням його

пошуків, зрештою, принциповим і навіть радикальним новаторством у формуванні візуальної картини світу.

Кубізм, як зауважував Гійом Аполлінер, «концептуальне мистецтво». Це, зокрема, давало можливість цьому авангардному стилю звернутися до моделювання «ймовірних світів» (10, с. 31). А (до речі) саме таким (ймовірним) виглядає світ у новелі М. Хвильового «Я (Романтика)». Сам автор про це у «пояснювальній» записці, зверненій до читача (див. т.4, поданого у нашій статті під позицією 14 американсько-канадського видання творів М. Хвильового) писав так: «Герой новели «Я» – не революціонер. Це – так би мовити, «революціонізований» індивідуаліст... Новелою «Я» автор рішуче повстає проти індивідуалізму... Міг такий індивідуаліст активізуватися за часів громадянської війни? *Принаймні в уяві* (курсив наш. – **О. К.**) – безперечно ... Невже і герой новели був колись, як він говорить, «главковерхом чорного трибуналу»? Нічого подібного. *Це просто маринія зарозумілого плутаника* (курсив теж наш. – **О. К.**)» (14, с. 621).

Завданням такого моделювання було проникнення у світ, який ховається за покривом зовнішнього буття. М. Бердяєв у книзі «Криза мистецтва» (Москва, 1918) дуже точно описав цей рух: «Останній шар матеріального світу, який відкривається Пікассо-художнику після зривання усіх покривів, – примарний («призрачний»), а не реальний ... він, як ясновидець, дивиться через усі покрови, одяг, нашарування і там, в глибині матеріального світу, бачить свої складні чудовиська. *Це – демонічні гримаси закутаних духів природи* (курсив наш. – **О. К.**)» (3).

Дотичним до кубізму є поняття екстазу. Приміром, щодо Пікассо дослідники зауважили уміння цього митця – відвертого новатора у сфері образно-художнього мислення – дістатися до «незвіданих сутностей пластики», що відкрило шлях до «екстазу форм» (12). А це (в свою чергу) допомагало митцеві глибоко відтворювати складні для змалювання екстатичні стани, як то у картині «Дівчина перед дзеркалом», де змалювано людину у стані екстазу.

Розрізняють два види екстазу, які знаходяться на протилежних полюсах. Один з них викликаний впливом Божественної благодаті, інший – формується під впливом демонічних сил.

Екстаз справжнього художника не зазнає впливу демонічного, бо (як зауважив М. Бердяєв) «Справжня творчість не може бути демонічною, вона завжди є вихід із пітьми. Демонічне зло природи людини згоряє в творчому екстазі, перетворюється в інше буття» (4, с. 386).

Інша справа герой новели «Я (Романтика)» – він пройнятий демонічним духом, який є наслідком сп'яніння революційними ідеями. Цей стан близький до екстазу релігійних фанатиків. Про це цікаво писав М. Балаклицький. Досліджуючи цей неординарний феномен, інтерпретатор творчості Івана Багряного методологічно спирається на слушні спостереження московського

критика й політолога А. Окари, який стверджував: «Комунізм 1920-х (на Україні – націонал-комунізм із центром у Харкові) – це радикальна форма нової релігійності» (курсив наш. – **О. К.**), носії якої воістину жадали Нового неба й Нової землі» (2, с. 10).

У своїй новелі М. Хвильовий якраз і виводить такого адепта «нової релігійності», який теж марить Новим небом і Новою Землею, що (зважаючи на особливості психіки «зарозумілого плутаника») органічно реалізується у ролі, домінуючим елементом якої є демонічно наповнений, антигуманний за своїм спрямуванням екстаз.

Топос, у координатах якого розгортається драма головного героя, теж стоїть на контурах екстазу. Це екстатичний стан природи, в якій визначальним є екстаз передгрозя, і екстатичний стан соціуму, який безоглядно занурився у криваве протистояння. Обидва стани гарно кореспондують один з одним, зливаючись у могутню й тривожну симфонію гроз: «Там, за одрогами сизого бору, спалахують блискавиці і накипають, і піняться гори. Великий душний грім ніяк не прорветься з Індії, із сходу. І томиться природа в передгрозі. А втім, за хмарним накипом чути й інший гул – ... глуха канонада. Насуваються дві грози» (13, т. 1, с. 322).

На цей грізний фон (як на грандіозні декорації) природно накладається образ героя, який знаходиться в стані екстазу. Він пронизує його від біологічної основи («... тоді в твариннім екстазі я заплющую очі і, як самець напровесні, захлинаюся і шепочу ...» – 13, т. 1, с. 327) до соціумної, основою якої виступає згадана «нова релігійність («Туман стояв перед очима, і я був у тім стані, який можна кваліфікувати як надзвичайний екстаз» – 13, т. 1, с. 331).

Обидві проєкції (біологічну та соціумну) – опонуючи ідеям М. Хвильового – у роботі «М. Хвильовий як прозаїк» намагається концептуально звести відомий філософ 20-х років, який дотримувався марксистської доктрини, – В. Юринця. При цьому він жорстко розмежує образи дегенерата і справжнього революціонера: «І коли правильно, що у Хвильового революція є тільки виразом біологічної, незісторизованої стихії, поривом природи радше, ніж історії, то він *мусів* (курсив В. Юринця. – **О. К.**) нарешті дійти до філософії дегенерата. Дегенерат в такому розумінні буде вже не чимось образливим, а символом сліпого фанатизму, який може дійти до узької односторонності екстази. І таке трактування явищ революції є й неправдиве й несправедливе. Фанатизм революціонера – це не вираз психічної узькості екстатика, не параліч всіх психічних центрів на користь одного, а скерування могутніх, різноманітних, багатих психічних сил до одної мети» (14, с. 435).

Куди без огляду на оточуючий світ рухається ество людини, пройнятої безкомпромісним фанатично наповненим релігійним екстазом? Звичайно ж, до омріяної вершинної точки – до Божественної субстанції.

Для адепта «нової релігійності», яка виросла на ідеї комунізму, такою Божественною субстанцією виступає «міфологема рукотворного сакрального світу – «загірньої комуні», яка походить від біблійного опису ранньоапостольської церкви» (2, с. 53).

Герой – релігійний фанатик. Він сам так визначає себе у тексті за допомогою характеристики власних психічних станів: «...я горів в огні фанатизму» (13, т. 1, с. 337); «І мій неможливий біль, і моя незносна мука тепліють у лампаді фанатизму перед цим прекрасним печальним образом» (13, т. 1, с. 322).

Разом з іншими ревними адептами «нової релігійності» («Мій батальйон на підбір: це юні фанатики комуні» – 13, т. 1, с. 328) він бере участь у війні, яка за своїм пафосом (свідчить сам герой) близька до релігійних воєн: «Я гадаю, що в такому стані фанатики йшли на священну війну» (13, т. 1, с. 331).

Такий екстатичний стан природно сповнюється різними візіями галюцогенного характеру. Вони формують горизонт сприйняття світу навіть тоді, коли герой сумнівається: «Що це: дійсність чи галюцинація?» (13, т. 1, с. 337).

Нагадаємо цей шлях сумнівів, який підпирається істеричними запереченнями або майже біблійного рівня стверджувальними конструкціями («Але це була дійсність: справжня життєва дійсність...» – 13, т. 1, с. 337; «Воістину: це була дійсність...» – 13, т. 1, с. 337).

Крок за кроком рухається герой від однієї однотипної питальної конструкції до іншої, очевидно, не довіряючи навіть самому собі у цій складній круговерті емоцій («Я в тривозі метнувся вбік: що це – галюцинація? Я в тривозі метнувся вбік і скрикнув: «Ти?» – 13, т. 1, с. 331); «Я раптом відкинувся: що це? Галюцинація? Невже це голос моєї матері?» – 13, т. 1, с. 337; «...Що це? Невже знову галюцинація? Я відкидаю голову» – 13, т. 1, с. 338), щоб зрештою прийти до розуміння особливостей психологічної ситуації: «Так, це була галюцинація: я давно вже стояв на порожньому узліссі навпроти своєї матері й дивився на неї» (13, т. 1, с. 338).

Особливістю галюцинацій є те, що вони не мають під собою емпіричної основи (галюцинація – так стверджується у спеціальному довіднику з психоаналізу – це «чуттєвий образ об'єкта, який явно сприймається людиною і приймається нею за реальність, однак він не існує в дійсності» – 6, с. 117) і багато в чому зближуються із сновидіннями. Щоб аргументувати цю думку, звернемося до згаданого видання, автор якого посилається на дослідження знаменитого віденського психоаналітика – «З. Фройд звернувся до проблеми галюцинацій у зв'язку із розглядом психологічних особливостей сновидіння. У роботі «Тлумачення сновидінь» він указав на ту обставину, що деякі дослідники до нього встановили схожість між образами, які людина має до сну у формі гіпнотичних галюцинацій, і схожими образами, які знаходять своє відображення у сновидінні» (6, с. 117).

У даному випадку схожість образів принципово важлива для того, щоб сприймати галюцинацію не як фантазмагорію, а як реальність, яка допомагає нам дістатися до глибинної сутності життя. Щоб зрозуміти «механізм» цього процесу, згадаймо роздуми Юнга про сновидіння: маститий психіатр стверджував – сновидіння відображають несвідоме психічного процесу, у якому виявляється «внутрішня правда – (курсив наш. – **О. К.**) і дійсність такою, як вона є» (15, с. 315).

Якраз таку внутрішню правду, що нагадує про жорстоку правду життя («... це була дійсність: справжня життєва дійсність – хижка й жорстока, як згря голодних вовків» – 13, т. 1, с. 337) й намагається показати М. Хвильовий, спираючись на систему галюцогенних образів.

Формування галюцогенної образної системи має свою глибинну мотивацію: йдеться ж бо не про конкретну людину чи конкретну життєву ситуацію, а про тип свідомості, який пронизує товщу буття протягом тисячоліть. Звідси особлива панорама історії, яка у тексті новели розширена до безмежжя. Включає вона в себе різноманітні історичні реалії, які важко синхронізувати з конкретним часом революції: «древні візерунки, портрети княжої фамілії» (13, т. 1, с. 323); «новий сенедрион» (13, т. 1, с. 323) (нагадаємо, що синедрион у древній Іудеї – це верховний орган, який зосереджував у собі три влади: політичну, релігійну та юридичну); «древній світ» (13, т. 1, с. 323); версальці; Ігрек – невідома особа або зумисне не названа; Зет – «син Зевса та Антіопи, брат-близнюк Амфіона» (7, с. 467); «хетейський ієрогліф» (13, т. 1, с. 324); гільйотина; «штаб Духоніна» (13, т. 1, с. 328); теософи; Христос; Конфуцій; Лаотсе; Будда; Магомет; Новий Месія; «Ворожі полки яро насідали на інсургентів» (13, т. 1, с. 333).

Усе згадане зливається у єдиний потік часу: двічі – як рефрен – у творі звучить одна й та ж за змістом фраза: «... Але знову переді мною проноситься темна історія цивілізації, і бредуть народи, і віки, і сам час ...» (13, т. 1, с. 327).

На вершині шеренги релігійних фанатиків знаходиться Я – чекіст. У своєму русі до безапеляційного утвердження образу зразкового «солдата революції» (13, т. 1, с. 332) його душа проходить тривожним полем принципово важливої для усього світу битви, в яке переформовується внутрішній світ, фрагментований на чотири окремі непримиренні частини, кожна з яких безкомпромісно вимагає визнати її першість і правоту при розв'язанні найскладніших конфліктів епохи.

Така структура душі вже була представлена в культурі – передусім у культурі античності. Якраз про це говорили древні мислителі, які (приміром) стверджували, що «Душа ... має вісім частин: п'ять почуттів, розум, який засіває, мовленнєву частину і розумну частину» (5, с. 316). Про це ж говорив і Платон, який виділив у душі три частини: «розумну (в голові), афективну або ту, якою рухаються пристрасті (у грудях), і ту, яка жадає» (1, с. 501).

До розподілу душі на три частини (розум, глузд і пристрасть) схилився і Піфагор (5, с. 340).

Так по-своєму цікаво і загадково у полі культури, що пройшла складний шлях трансформації від античності до авангарду, про причетність до якого так оригінально і глибоко заявила українська культура 20-х років ХХ століття (зокрема за допомогою знакової творчості М. Хвильового), замкнулося концептуальне поле, в межах якого робляться спроби змоделювати складну структуру душі людини – тим більше особливої людини, породженої безумством революції та громадянської війни, яке нерідко не знало ні напівтонів, ні логіки, ні виробленої століттями культури та етики.

Література:

1. Аристотель. Сочинения: В четырех томах. – Т. 1, – Москва, 1976.
2. Балаклицький М. «Нова релігійність» Івана Багряного. – К., 2005.
3. Бердяев Н. Кризис искусства. – Москва, 1918. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://krotov.info/library/02_b/Berdyayev/1918_14.html. Назва з екрана.
4. Бердяев Н. Философия свободы. Смысл творчества. – Москва, 1989.
5. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. – Москва, 1979.
6. Лейбин В. Словарь-справочник по психоанализу. – Спб., 2001.
7. Мифы народов мира: Энциклопедия в двух томах. – Т. 1. – Москва, 1987.
8. Огнева Т. Відбиток часу у дзеркалі буття. – К., 2008.
9. Попович М. Нарис історії культури України. – К., 1999.
10. Постомодернизм. Энциклопедия. – Минск, 2001.
11. Рыков А. Классическая и современная теория искусства. [Електронний ресурс]. Режим доступу: feged.narod.ru/librarium/rykov.22.htm. – Назва з екрана.
12. Турчин В. Два кубизма: діалог Париж – Москва и Петербург [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.picasso-pablo.ru/library/Picasso/i-okrestnosti.4.html>.
13. Хвильовий М. Твори: у двох томах. – К., 1990.
14. Хвильовий М. Твори в п'яти томах. – Т. 5 – Нью-Йорк – Балтимор Торонто, 1986.
15. Юнг К. Избранное. – Минск, 1998.

м. Ніжин

Тетяна ДЗЮБА,

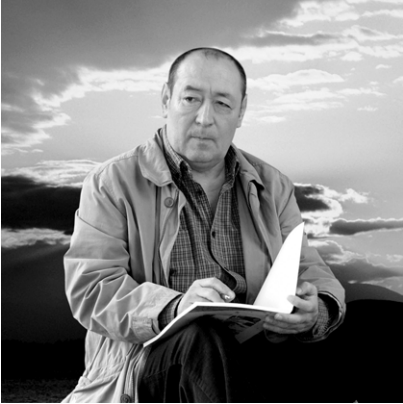
доктор наук із соціальних комунікацій, професор кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського

**КАТАСТРОФІЗМ ХУДОЖНЬОГО ПРОСТОРУ
ОПОВІДАННЯ Р. СЕЙСЕНБАЄВА
«ДЕНЬ, КОЛИ ОБВАЛИВСЯ СВІТ»**

Катастрофічні тенденції у вітчизняному літературознавстві вивчалися на різних рівнях та у різних філософсько-естетичних моделях. Їхня українська дослідниця О. Харлан виокремлює три: історіософську, антропологічну та технократичну [Харлан 2008 : 8].

Філософські підвалини дискурсу катастрофізму розробляли О. Шпенглер, М. Бердяєв, Г. Зіммель, Й. Гейзинга. Останній, зокрема, вказував на неоднозначний характер технічного прогресу в праці «У затінку завтрашньої днини»: «Сподівання, що кожне нове відкриття чи вдосконалення неодмінно втілять обіцянку чогось вартіснішого або ж більшого щастя – досить наївна річ, спадок чаруючої пори інтелектуального, морального і сентиментального оптимізму XVIII століття. Немає нічого парадоксального у вислові, що в процесі досить суттєвого і безперечного прогресу та чи та культура може знайти свою погибель. Прогрес – ризикована справа і неоднозначне поняття» [Гейзинга: Електронний ресурс]. Гуманістичний чинник під час розгляду антиномії цивілізація/культура виразно простежується і в працях Х. Ортеги-і-Гассета, М. Гайдеггера. В українській культурі ці ідеї у згорнутому вигляді існували, зокрема, вже у хутірській філософії П. Куліша [Дзюба 1998 : 46], яка випередила європейську думку в напрямі пошуків відповідності між розвитком культури і цивілізації. Члени Римського клубу, котрі поставили собі за мету осмислити становище людства в епоху науково-технічної революції, вважали глобальними деякі з тих проблем, які ескізно були окреслені П. Кулішем, на-самперед про наслідки цивілізації – найближчі та віддалені.

У своєму дослідженні ми маємо наміри розкрити техногенний варіант катастрофізму, – його аспект, пов'язаний з ядерними інцидентами. Щоправда,

Роллан Сейсенбаєв

складністю є досить широке тлумачення поняття «катастрофізм», навіть у межах однієї моделі. Для створення цілісної характеристики катастрофічних тенденцій скористаємося порівняльно-типологічним, історико-функціональним, культурно-історичним, філологічним методами, прийомами герменевтики.

В українській літературно-критичній та літературно-теоретичній сферах означений дискурс репрезентований, передусім, рефлексіями над творами чорнобильської тематики. Предметом аналізу у різний час ставали роман

В. Яворівського «Марія з полином у кінці століття», документальна повість Ю. Щербака «Чорнобиль», поезія Д. Павличка «Листок», поеми: Б. Олійника «Сім», М. Луківа «Біль і пам'ять», М. Сингаївського «Обпалена мужність», Л. Гор лача «Зона», С. Йовенко «Вибух», І. Драча «Чорнобильська мадонна» та ін.

У компаративних студіях значна увага приділена роману-свідченню С. Алексієвич «Чорнобильська молитва: хроніка майбутнього». На особнє місце Чорнобиля з-поміж об'єктів катастрофічного дискурсу вказує один із героїв роману: «Чорнобиль відкрив безодню, щось таке, що поза Колимою, Освенцимом і Голокостом» [Алексієвич 1998 : 136]. Відповідно з'явилася потреба: у пошуках нової образно-художньої мови, яка мала прийти на зміну безгомінню – першій реакції на трагедію; у нових формах зображення катастрофічного дискурсу; в трансформації жанрової системи (вона зазнала видозмін, передусім, під впливом тяжіння авторів до автобіографізму та документалістики). Адже, за спостереженням Л. Гінзбург, документальна література продукує форми та освоює теми, які ще не готова опанувати художня [Гінзбург 1977 : 29 – 33]. Своєрідність чорнобильського нарративу відзначав і М. Павлишин, зауважуючи при цьому, що «епічність», «документальність» та «драматичність» у творах чорнобильської тематики відіграють не визначальну, а службову місію в естетичній аргументації твору, є засобом впливу на когнітивно-емоційну сферу читача [Павлишин 1991 : 31].

Утім, діяльність людини, скерована на підкорення та перетворення природного середовища, її бездумне втручання у навколишній світ, яке призводило до порушення гармонії у ньому; руйнівний потенціал атому задовго до появи «чорнобильської бібліотеки» знайшли відображення в творчості Роллана Сейсенбаєва. Р. Сейсенбаєв – класик сучасної казахстанської літератури: белетрист, драматург, перекладач, видавець, головний редактор журналу зарубіжної літератури «Аманат». Жанровий діапазон письменника складають

романи, повісті, оповідання, драматичні твори. Його найвідоміші романи: «Якщо хочеш жити», «Сходи в нікуди», «Трон сатани», «Мертві блукають у пісках» сповнені глибокого драматизму, екзистенційної проблематики, філософських розмірковувань щодо сенсу буття, місії людини, непроминальних цінностей.

Оповідання Р. Сейсенбаєва «День, коли обвалився світ» (1988) – автобіографічного характеру. Документальний, публіцистичний та художній виміри у ньому тісно пересновані. Адже йдеться не про стилізацію, не про вірогідну загрозу чи трагічне сприйняття дійсності, а про «автореференцію», художню фіксацію реальних подій, тектонічних зсувів доби; оскарження автором гіркого приділу рідного краю. Центральне місце в оповіданні відведено епізоду вибуху першої водневої бомби поблизу гір Чингістау, на Семипалатинському ядерному полігоні. Семирічним хлопчиком автор став свідком військових випробувань, евакуації жителів з рідного аулу до міста Аягуз та обласного Семипалатинська, – літнім мешканцям дозволили разом з худобою відійти в гори. Разом із ними залишаються двоє дітей: дівчинка-сирота Кенже, у котрої, окрім стареньких дідуся і бабусі, нікого немає, та оповідач. Кенже – його перше дитяче кохання. Позиція автора – безпосереднього учасника нелюдського експерименту – не безстороння. Драма малої батьківщини митця – це і його особиста драма, зіткана з нещастя і потрясінь. Відтак, трагедія Степової Країни відтворена з надзвичайною експресією.

Напередодні припинення наземних випробувань на Семипалатинському полігоні Роллан Сейсенбаєв оповіданням «День, коли обвалився світ» фактично започатковує обговорення екологічних катастроф, пов'язаних із радіоактивним забрудненням. Проте, Семипалатинськ майже ніколи не згадується в усталеному переліку ядерних катаклізмів: Хіросіма і Нагасаки, Чорнобиль, Фукусіма. Так само, як не згадується і той факт, що до чорнобильської біди на пострадянському просторі був досвід радіоактивного ураження, а, отже, відповідно мали б існувати розроблені методи захисту та допомоги потерпілим. Втілення «ядерного катастрофічного дискурсу» в літературі також розпочинається до чорнобильського його варіанту, про який Т. Гундорова зауважує: «Кінець століття найконцентрованіше відображає ідеї катастрофізму, а ядерний вибух, по суті, символізує в свідомості людей другої половини ХХ століття кінцесвітню ідею» [Гундорова 2005 : 13].

Візії кінця світу наявні й в оповіданні Р. Сейсенбаєва:

«На війну ішли, такого жаху не відчували, – зауважив хтось з аксакалів.
– То була війна, а це – кінець світу.
– Значить, правду отой приїжджий хлопець говорив, якого потім міліція заарештувала». [...] *Кінець світу. 1953 рік. 17 серпня. 6 година 12 хвилин. Все почнеться в Казахстані!*» [Сейсенбаєв : Електронний ресурс].

Проте, ще жаскіше відчуття невідвортної загрози передається через діалогічні стосунки та свідомісні вияви персонажів-дітей, насамперед, малої

Кенже. Автор наділяє дівча рисами безневинності, безгрішності, а її нещасливий рід високими моральними чеснотами: «Мій дід казав, що вони живі лише власною честю. Відбери у них честь, і вони загинуть одразу ж – не стануть, як інші, жити-бути, наче нічого й не сталося». Вказує на неординарність, унікальність дівчинки: «Кенже у свої шість років розмовляла загадково, дивно, а інколи й дивовижно – фантазії у неї були кольоровими, яскравими. «Буде гарно, буде степ духмяніти, – говорила вона, – квіти багряні так добре пахнуть, і синє-синє небо буде ніжно дивитися на нас, і золоте сонце весело засяє, і у це золоте дзеркальце можна буде дивитися скільки завгодно. Золоте, ласкаве, найрідніше сонечко моє!..» [Сейсенбаєв : Електронний ресурс]. Кенже – вродлива і добра душею: «вона любила все і всіх». Ці характеристики підкреслюють зловісну несправедливість загибелі дитини, яка передбачила власну страшну смерть.

Есхатологічне видиво із силуетом Кенже, котра, збожеволівши від страху, біжить назустріч своїй згубі, назавжди закарбується у пам'яті її товариша дитинства: «І – тихо похитнулася земля. Мені здалося, що вона – вічна коліска, що присипляє нас. Але земля раптом здригнулася щосили, скаженими поштовхами почала бити нас знизу – у ноги, у груди, в обличчя. Ослабнули бабусині обійми. Земля зметнулася, наче ошалілий необ'їжджений кінь. Степ і гори в останній напрузі утримувалися, аби не згинуть. Я бачив, визирнувши з-під кошми – величезний гриб заповнив небо, і вогненні сполохи грали немислимим буйством кольорів. Страх і здивування водночас скували мою душу, такого мені і в найстрашнішому сні привидітися не могло. Стогнали гори, гуркочучи, котилися вниз величезні камені, скрипіли, гнулися дерева, і в пекельні ці звуки раптом влівся ще один – відчайний виск чи плач, що аж наче рвав барабанні перетинки. ...Я досі не знаю, як правильно назвати цей звук. Маленька дівчинка в білій сукенці бігла намагаючись уникнути величезних каменів, що котилися згори. Я й сам не помітив, як вибрався з-під кошми і, випроставшись, остовпіло дивився їй услід. Вогненний гриб важко піднімався, сліпили очі яскраві сполохи, а по землі, що гоїдалася, утікала невідомо куди маленька дівчинка. Я застиг, як вкопаний, не знаючи, що мені вчинити. Її крик рвав мені слух. А може, не було крику? Може, вона беззвучно відкривала рот і бігла не у степ, а у гори, і навпаки – камені втікали від неї» [Сейсенбаєв : Електронний ресурс].

Катастрофізм є засадничим принципом в оповіданні Р. Сейсенбаєва. У творі знайшли художнє втілення атрибути Апокаліпсису: вода і вогонь. Два Біблійні символи, які мають магичні очищувальні, живодайні й водночас руйнівні властивості, є уособленням творення та знищення. Смертоносні вогняні відблиски вибуху, забруднена вода у криницях аулу прирікають його на вимирання. Але жителі степу, які стали заручниками чужого безголів'я, на відміну від поінформованих представників влади та високого військового керівництва, не відразу усвідомили невидиму загрозу. Майор медичної

служби Жаворонков повідомляє, що «лікарі чекають на прибуття дев'ятох людей, яких вибух застав саме біля місця випробовування і які стояли та дивилися на все, що відбувалося, навіть не захистившись. За ними будуть наглядати тут днів із десять, а потому відправлять до Семипалатинська, де їх обстежать московські професори». А тоді констатує: «Такі дослідження потрібні для майбутнього». Виявилося, що це місцеві мешканці, саме їх так нагло застав вибух. З-поміж них і бухгалтер Талгат, який радів, що отримав півтисячі карбованців компенсації на відселення. Він помер одним із перших, на початку 60-х, від раку крові. Антигуманна фраза «наука вимагає жертв» трактується автором як знакова для катастрофічного часу. «*Заради науки? Заради майбутнього? Заради землі? Заради людей?..*», – риторично запитує він. Благі наміри, які втілюються не благими засобами. Адже приреченими виявляються не лише учасники військового експерименту, але й тутешнє населення, діти, природа, земля. Вибухи на Семипалатинському полігоні стають першопоштовхом нових мутацій, далекоюсяжних шкідливих наслідків техногенної доби.

Драматизм твору виявляється через бінарні опозиції: «добро-зло», «життя-смерть», «краса-потворність», «надія-песимізм». Через низку вражаючих художніх деталей: посивілу кицьку Руду, яку не впізнає Роллан, переляканих коней, яких відшукали лише наступного дня. І у першу чергу, зрадливу земну твердь, яка втікала з-під ніг. «Земля знову задрижала, тепер ще сильніше, вона билася, як у пропасниці, і серце моє билосся – вверх-униз, вниз-вверх, і душа завмирала. Я забув про Кенже, я забув про все на світі, я зрозумів – на мене обвалився світ, і зараз я загину під його уламками. Я думав лише про себе, смерть стояла наді мною із занесеною сокирою, вжик-вжик-вжик – і лезо опуститься на мою дитячу шию!» [Сейсенбаєв : Електронний ресурс].

Рідний край як об'єкт художнього зображення у письменника постає в різних іпостасях. На початку розповіді природа втілює гармонію і чисту вітальність: «Високі гірські перевали, гірські долини, зелені луки, дерева, ріки, джерела, – ця дивовижна, незаймана краса вражала мене, хлопчика, що вперше потрапив на джайляу, манила своєю таємничістю» [Сейсенбаєв : Електронний ресурс]. Дідизна літератора – особливий топос, наділений сакральністю, яка виявляється через культурні коди. Ця земля народила батирів і поетів, провідників нації – Абая Кунанбаєва, Мухтара Ауезова, Шакаріма Кудайбердієва, а тепер всяяна їхніми могилами: «Десь отут лежить у колодязі не поховане тіло Шакаріма-хаджі, – сказав Акрам, і всі разом замовкли. [...] дух великого хаджі досі витає у цих міжгір'ях, як тінь нічного барса» [Сейсенбаєв : Електронний ресурс]. Людська пам'ять, символічна реінкарнація, містичне пригадування, включеність минулого у реальне життя породжують тяглість поколінь. Свідченням тому і постійні внутрішні діалоги автора з покійним батьком. «*Батьку! – вигукнув я. – Батьку, ви живі?! Хіба не вас поховав я на старому казахському кладовищі біля соснового бору, що на крутому березі Іртишу?..*»,

– почувши уві сні рідний далекий голос, чудується син. Р. Сейсенбаєву власне вільне пересування у часопросторі минулого, сучасного та майбутнього. Дійові особи його прози мертві, живі й ненароджені, а також одухотворена природа, яка зазвичай виступає учасницею подій. В оповіданні відбувається поглиблення персоніфікації та трансформація образу землі, проявлення її темного лику. Благодатна та життєдайна спершу, вона перетворюється на скалічену, осквернену, сплюндровану, чужу, ворожу, втрачену, мертву.

Рідний Семипалатинськ для автора – центр, у якому акумулюється увесь Казахстан; він – мірило долі країни та народу. Але водночас письменник охоплює поглядом усю територію Великого Степу. Біля гір Чингістау на забрудненому радіацією просторі з'являються на світ хворі діти. У сестри товариша, з яким письменник через 33 роки після вибуху відвідує могилу Кенже, первісток народився калікою – без рук. «Потому сестра народила ще двох дітей, але вони прожили недовго, загинули від лейкозу. Вона народила четверту дитину. Проте цей син також калічний: у нього не заростає тім'ячко» [Сейсенбаєв : Електронний ресурс].

Утім, і в інших регіонах батьківщини письменник побачив багато людсько-го горя: «В Джамбулі мені показали жертв хімізації – дітей з двома головами, трьома руками та ногами, досі пам'ятаю ці страшні нелюдські обличчя, відчай матерів, напружене мовчання батьків. Я згадав людей з Аралу, що гинуть від швидкісного раку стравоходу, згадав біди вугільної Караганди, нафтоносного Мангишлака, Гур'єва. Уранові копальні Байконура, мідь та свинець Східного Казахстану – на мапі колись вільного степу зараз навряд чи знайдеш місце, де можна вдихнути чистого повітря, ковтнути чистої води, босоніж пройтися по рідній землі, не боячись опромінитися, отруїтися, заразитися» [Сейсенбаєв : Електронний ресурс].

Покалічені ландшафти у художньому світі Р. Сейсенбаєва – це і частина іншої проблеми, ментальної; адже, природне середовище і соціум нерозривно пов'язані. Розвиток важкої промисловості у 70-80 роках ХХ століття, екологічні біди Аральського моря, наслідки ядерних катаклізмів на Семипалатинському полігоні призводять до руйнування звичного способу життя казахів, деформації системи їхніх цінностей, втрати родової пам'яті багатьох поколінь. У контексті вигублення життєвого простору нації, етнокультурної ідентичності народу для письменника генні мутації та занедбання рідної мови – рівновеликі: «А постійне нищення та зневага до казахської мови? Ось ще одна з сонму трагедій, які досі замовчують балакуни та політикини...» [Сейсенбаєв : Електронний ресурс].

В оповіданні Р. Сейсенбаєва конструювання текстуального простору відбувається за допомогою контрасту – світла й п'тьми, святості й безбожжя. Болісна любов автора до рідної землі виявляється в дуалістичній візії земного раю та юдолі страждань. Він концептуально бачить історичну долю, сучасний стан та перспективи Вітчизни; водночас сповнений передчуттям планетарної

ядерної катастрофи. Відтак, хроніка життя душі письменника завершується мрією про зіцнення Казахстану, категоричним імперативом його порятунку: *«Так поверніть же мою батьківщину! – закричав я. – Я хочу, як наказав батько, пройти босоніж по зеленій траві, я хочу напитися води з наших озер, я хочу лежати на чистій та добрій землі і дивитися в чисте, добре небо. Вітчизно, ти чуєш мене?!»* [Сейсенбаєв : Електронний ресурс].

У нашому дослідженні значну увагу приділено з'ясуванню основних особливостей поезики оповідання Р. Сейсенбаєва «День, коли обвалився світ», а також співвідношенню художнього світу автора із літературно-естетичними тенденціями творів чорнобильської тематики. Вказано на наявність типологічних аналогій у них. Визначено доміанти катастрофічного дискурсу, якими є, зокрема, пошуки нової образно-художньої мови, жанрова трансформація (з помітним тяжінням до автобіографізму та документалізму). Розглянуто аспекти: катастрофізм як тип художнього сприйняття, людина як об'єкт катастрофи. Окреслено апокаліптичні мотиви і атрибути в оповіданні. Продемонстровано, що апокаліптичні проблеми породжують низку інших – особистісних, соціально-психологічних. Зауважено, що екологічні катастрофи, порушення звичного життєпростору степовиків змінюють їхню етнокультурну ідентичність, деформують національне світобачення.

Бібліографія

1. Алексієвич 1998 – Алексієвич С. Чорнобиль: хроніка майбутнього / С. Алексієвич ; пер. О. Забужко. – К. : Факт, 1998. – 196 с.
2. Гейзинга : Електронний ресурс – Гейзинга, Йоганн. У затінку завтрашньої днини / Йоганн Гейзинга. – Режим доступу: <http://www.gumer.info/bibliotek/Buks/Culture/Heizin/05.php>
3. Гинзбург 1977 – Гинзбург Л.Я. О психологической прозе / Лидия Яковлевна Гинзбург. – Л.: Художественная литература, 1977. – 448 с.
4. Гундорова 2005 – Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека : Український літературний постмодернізм / Тамара Гундорова. – К. : Критика, 2005. – 263 с.
5. Дзюба 1998 – Дзюба Тетяна. Хутірська концепція П. Куліша / Тетяна Дзюба. – Слово і Час. – 1998. – №4/5. – С. 43–46.
6. Павлишин 1991 – Павлишин М. Чорнобильська тема і проблема жанру / М. Павлишин // Вісн. АМ УРСР. – 1991. – № 4. – С. 30–35.
7. Сейсенбаєв : Електронний ресурс – Сейсенбаєв Р. Тоска по отцу, или День, когда рухнул мир / Р. Сейсенбаєв : Рассказы. – Алма-Ата: Жазушы, 1990. – 512 с. – Режим доступу: <http://profilib.com/chtenie/155455/rollan-seysenbaev-den-kogda-rukhnul-mir-12.php>
8. Харлан 2008 – Харлан Ольга. Моделі катастрофізму в українській та польській прозі міжвоєнного двадцятиліття. Автореферат дис. ... д-ра філол. наук: 10.01.05 «Порівняльне літературознавство» / О.Д. Харлан. – Київ, 2008. – 35 с.

У ПОШУКАХ ІСТИНИ: НА ПОШАНУ 70-РІЧЧЯ ОЛЕКСАНДРА ГЕРАСИМОВИЧА КОВАЛЬЧУКА

І пізнаєте істину, і істина зробить вас вільними
Євангеліє від Івана, 8:32

Найглибша істина розквітає
лише з найглибшої любові

Герріх Гейне

22 травня зустрів свій ювілей шановний Олександр Герасимович Ковальчук, доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури та журналістики Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Людина багатогранна і глибока. Прекрасний учитель, колега. Мудрий організатор та інтелектуальний лідер Олександр Герасимович понад тридцять років очолював кафедру української літератури (1979–2012).

Особисто для мене О. Г. Ковальчук – людина колосальної внутрішньої свободи, абсолютного неприйняття так званої «вітринної» поведінки, щирого зацікавлення справою свого життя і рідкісною здатністю цінувати справжність. Людина взірцева у справі реалізації свого потенціалу, вроджений науковець. Отож саме шляхами наукової біографії спробуємо досягнути феномен Ковальчука.

Основним об'єктом зацікавлення Олександра Герасимовича є українська література ХХ століття. Проте діапазон його творчого пошуку далеко не обмежений хронологічними рамками. Координати його наукового буття вибудовують рельєфну етапність поступу, так би мовити, «епохи» Олександра Герасимовича.

«Епоха Рильського». Перші публікації стосувалися творчості Максима Рильського: «Поетика «Слова про рідну матір» (1975), «Про жанрову специфіку поем Максима Рильського» (1975), «Ранні поеми М. Рильського» (1975), «Поеми М. Рильського періоду Великої Вітчизняної

війни» (1976), «Жанрові особливості поем М. Рильського» (1978). Статті друкувались в авторитетних виданнях «Радянське літературознавство», «Українська мова і література в школі». Із захопленням згадує про ті кроки свого колеги автор відомого трикнижжя «Зірки залишають слід...», кандидат педагогічних наук, доцент, заслужений працівник Ніжинського державного університету Тамара Дмитрівна Пінчук: «За один рік дві статті в таких журналах! Всі ми знаємо, як у ті роки важко було пробитись у солідні журнали. Значить, роботи були вагомі! Роботу над дисертацією «Жанрові особливості поем Максима Рильського» закінчив достроково (1976), одержавши блискучу характеристику керівника роботи, доктора філологічних наук П. П. Хропка. У цьому ж році також блискуче і захистив її».

Енергетика митця і магія його творчого генія міцно вкорінилися у душі дослідника, а тому «сліди» М. Рильського час від часу проступають у пізніших публікаціях Олександра Герасимовича. Особлива емоційна аура панує на лекціях і практичних заняттях, присвячених творчості цього митця.

«Епоха українського повоєнного роману». Наступний цикл наукових зацікавлень окреслював координати теми докторської дисертації «Еволюція роману в контексті стильового розвитку української повоєнної прози 40–70-х рр.», захищеної у Київському університеті імені Т. Г. Шевченка (1992). Цього ж року у київському видавництві «Вища школа» виходить перша книга «Український повоєнний роман. Проблеми жанрового розвитку». Позитивні рецензії надали доктор філологічних наук Григорій Матвійович Сивокінь (Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України) та кандидат філологічних наук Надія Миколаївна Мисливець (Дніпропетровський університет). І хоча за кодифікацією жанру книгу оформлено як навчальний посібник (подано розділ «Питання для самопідготовки та контролю за самостійною роботою студентів; в анотації основним реципієнтом названо студентів педінститутів спеціальності «Українська мова і література») справжній науковий потенціал книги виходив далеко за вузькі межі окресленого жанру.

Якраз у контексті оцінки першої книги і докторської дисертації Олександра Герасимовича свою авторитетну думку висловив доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри слов'янської філології, компаративістики та перекладу Григорій Васильович Самойленко під час огляду здобутків Ніжинської вищої школи: «О. Г. Ковальчук проявив себе тонким і допитливим дослідником літератури ХХ ст.».

Презентуючи свого часу книгу Олександра Герасимовича на сторінках відомого журналу «Слово і час», кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Павло Олександрович Сердюк, учитель і колега ювіляра, тонко зафіксував основні риси стилю О. Г. Ковальчука-науковця. Насамперед – це масштабність і аналітичність мислення: «Серед небагатьох навчальних посібників, що з'являються в наш складний і не вельми щедрий на таку продукцію час, праця О. Ковальчука «Український повоєнний роман» привертає увагу широкою постановкою суто наукових аспектів досліджуваного питання». По-друге, уміння знайти свій шлях, свій погляд на предмет осмислення, адже «при всьому багатстві існуючих досліджень, у яких розглядаються питання історії й теорії романістики, О. Ковальчук обрав конструктивний напрямок власних літературних спостережень». І ці спостереження починаються із проговореної у вступі самим автором фрази: «Такого багато в чому нетрадиційного осмислення потребує розвиток роману в українській прозі другої половини 40-х – першої половини 80-х років».

Оскільки публікація П. О. Сердюка витримана у жанрі рецензії, а отже, містить зауваження і побажання, одне з них, на нашу думку, заслуговує на окрему увагу: «Щоправда, можна зауважити авторові часом ускладнену форму викладу, починаючи від вступних уваг. Хоча й зрозуміла орієнтація дослідника на підвищений рівень сприймання, самостійного мислення студентів і молодих фахівців, однак деякі поняття, як наприклад, «аксіологічна площина диференціації жанрів», «ціннісно-оціночні відношення» тощо, варто було б розкривати дещо ширше, доступніше, оскільки ця термінологія не є загальнопоширеною у вузівських курсах теорії літератури». Як на мене, саме це зауваження ще раз засвідчує про унікальний статус внутрішньої свободи Олександра Герасимовича у прагненні пізнати нове, це постійний саморозвиток і абсолютне неприйняття «застою», повага до традицій та чутливість до новацій. Про цю ж рису наукового таланту говорить і Олександр Вадимович Забарний, кандидат педагогічних наук, доцент, декан філологічного факультету Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя: «У Олександра Герасимовича унікальне відчуття нового... Нової наукової проблеми, нового прочитання вже зачитаного художнього тексту, нового бачення літературного процесу». Саме ці риси допомагають торувати нові шляхи літературознавчої ниви, про що свідчать подальші наукові кроки О. Г. Ковальчука.

«Епоха відродження імен». Наступний такий крок був здійснений назустріч тим творам української літератури, які на сьогодні вже стали хрестоматійними, але на той час потребували гідної реабілітації за рахунок глибокої інтелектуально-емоційної інтерпретації. Тексти шкільної програми поповнювалися художнім доробком представників Розстріляного Відродження, літературної діаспори, раніше заборонених чи ідеологічно спотворених творів. Так у 1993 році кафедра української літератури Ніжинського вишу (за ініціативи Олександра Григоровича Астаф'єва, на той

час кандидата філологічних наук, доцента, а нині доктора філологічних наук, професора Київського національного університету імені Тараса Шевченка) розпочала випуск серії збірників «Література української діаспори». В анотації до першого збірника, автором якого був Олександр Герасимович, зазначалося, що наголос зроблено на «монографічному» аналізі окремих авторів. Перший випуск був присвячений прозі – романам Василя Барки «Жовтий князь» та Івана Багряного «Сад Гетсиманський». Стратегічність мислення і увага до деталей зробили свою справу. О. Г. Ковальчук зумів показати ті грані тексту, які концентрують істинний його потенціал. Уже самі назви «Життя у зоні смерті» чи «Пекельні дзвони у «Царстві свободи» підкреслюють ту знамениту «філософічність мислення» Олександра Герасимовича, про яку щедро свідчать відгуки колег, учнів, реципієнтів його наукових праць. Скажімо, Олена Миколаївна Моціяка, доцент кафедри української літератури та журналістики Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя зазначає: «Визначальною рисою наукового мислення О. Г. Ковальчука є, на мій погляд, філософічність. Вона, з одного боку, простежується в надзвичайній обізнаності автора зі світовою філософією від найдавніших часів до сьогодення, а, з іншого боку, в умінні дослідника віднайти властиву саме тому чи іншому письменнику домінанту його неповторного світобачення та простежити типологічну подібність філософських шукань українських митців з найвизначнішими мислителями всього людства». Відтак, коментарі дослідником авторських цитат, перебігу подій набувають особливої ваги, наприклад: «Так, світ, який завжди ніс радість хліборобу, що жив у одвічній гармонії із землею, перетворюється в зону смерті. Селянин намагається досягнути, що ж сталося? Звідси численні спроби пояснити, прояснити ситуацію». Або: «Та площина двобою тут ширша. Чисто фізіологічне начало, натуралізм описів – це не головне для Барки /.../. Він розглядає голодомор як Голгофу, на яку зійшов український народ. Але і розп'ятий, прийнявши «хрещення вогнем», звідавши муки, «подібні хресним», він лишився непереможеним, бо стояв до кінця на «своїй життєвій правді-вірі». Бачимо, як на перший план чітко проступає ще одна засаднича риса як наукового мислення Олександра Герасимовича, так і його особиста інтенція – україноцентризм. «Саме Україна, її минуле, сучасне і майбутнє, завжди була центром інтелектуального світу Олександра Герасимовича, його радістю і його болем. Вона великою мірою визначила його життєву орбіту і є, відважусь думати, його головним переживанням життя», – тонко помічає Павло Володимирович Михед, доктор філологічних наук, професор, керівник Гоголезнавчого центру Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Врешті-решт перший випуск збірника розійшовся серед читачів і вже через два роки (у 1995 р.) постала необхідність у його повторному виданні, що і було здійснене в рамках цього ж проекту (тиражем 500 примірників!).

У 1994 році виходить ще один посібник «Творчість Олександра Довженка». Хронологія інтересу до творчості цього митця, щоправда, була зафіксована

ще публікацією 1991 року в збірнику «Література та культура Полісся», випуск другий). Стаття мала назву «Мемуари як спосіб самопізнання (особливості формування духовного світу героя у повісті О. Довженка «Зачарована Десна»). Вона ж відкривала цей посібник, а також згодом буде надрукована у збірнику «Аналіз творів шкільної програми» (1996). Коментуючи саме цей текст, О. Г. Астаф'єв акцентує увагу на підході до аналізу художнього тексту як «структурі цінностей, які постають перед нашою здатністю оцінювати». А відтак, «мовлячи про естетичну функцію «Зачарованої Десни», вчений пише не про уміння письменника змалювати людей і природу, а навпаки, про уміння уникнути грубого емпіризму і матеріалізму, показати цінності трансцендентні: радощі і страждання, красу і потворність, дух і реальність, свободу і творчість, людину і світ тощо. Саме такі цінності, на думку вченого, складають сферу духовності і він намагається передати «механізми» їх моделювання письменником».

У цьому ж ключі у збірнику презентована розвідка «Зображення війни як вселюдської катастрофи у «Щоденнику», записних книгах та публіцистиці О. Довженка» та здійснено аналіз «Повісті полум'яних літ» («Деталь як частина смислового цілого»). До речі, вражає нарощення філософського гла дослідження, адже творчість О. Довженка тут проаналізовано, апелюючи до праць Фрейда, Камю, Гегеля. Згадуються Ніцше, Шредер, Фіхте, Емерсон та ін.

Розширення корпусу імен письменників, творчість яких увійшла до наукової лабораторії дослідника, супроводжується нарощуванням резонансності публікацій. Про це яскраво свідчить пропозиція стати співавтором шкільного підручника з української літератури для 11 класу (разом з Г. Семенюком та М. Ткачуком). До першого видання підручника, здійсненого у 2002 році, Олександр Герасимович підготував розділи «Микола Хвильовий», «Юрій Яновський», «Улас Самчук», «Василь Барка», «Олесь Гончар», «Павло Загребельний», «Юрій Мушкетик», «Дмитро Павличко», «Борис Олійник», «Григор Тютюнник», «Євген Гуцало», «На цвинтарі розстріляних ілюзій» (вступний розділ до огляду української літератури середини 50–80-х років). Проте публікації у наукових виданнях яскраво свідчать про особливий інтерес Олександра Герасимовича і до творчості Валеріана Підмогильного, Ліни Костенко, Василя Симоненка, Михайла Стельмаха, Василя Стуса та ін. Вочевидь, витає у повітрі ідея авторського підручника чи курсу лекцій, які б цілісно представили літературний процес ХХ століття у варіанті Олександра Ковальчука. Переконана, це був би унікальний проект.

До слова мовити, згаданий підручник витримав рекордну кількість перевидань, а в 2011 році на його основі були видані окремо профільний рівень та рівень стандарту.

«Епоха Гоголя». У 2002 році у серії «Гоголезнавчі студії» виходить перше монографічне дослідження Олександра Герасимовича «Гоголь: буття і страх». Ця книга, а також окреме її перевидання 2009 року спровокували широкий резонанс і обговорення.

Як зазначив у передмові П. В. Михед: «До Гоголя рідко приходять випадково». Рух О. Г. Ковальчука до Гоголя почався значно раніше. У розмові, яку вів Григорій Анатолійович Киричок, кандидат філологічних наук, доцент кафедри світової літератури Ніжинського вишу, Олександр Герасимович зізнається, що «таємничим і незгасаючим внутрішнім першопопштовхом, мабуть, були найперші напівдитячі читацькі враження, що закарбувались у пам'яті до сьогодні. Вони радше підсвідомі, спонтанні за своїм безпосереднім змістом».

Перші публікації, присвячені творчості М. Гоголя, почали з'являтися на початку 80-х років, зокрема: «Хронотоп дороги в романах «Мертвые души» Н. Гоголя і «Твоя зоря» О. Гончара» (1982), «Жанр в системе аксиологических отношений («Наброски драмы из украинской истории» Н. Гоголя и роман П. Загребельного «Я, Богдан» (1984), «Театрализация как принцип построения мира художественного произведения (развитие гоголевских традиций в украинской лирико-химерической прозе» (1988), «Гоголевские образы в художественном мире М. Стельмаха» (1989).

Публікації 90-х років – це наступний рівень осмислення теми М. Гоголя О. Г. Ковальчуком, власне, це вже віднайдення свого особистого шляху до геніального митця, який сам, як зазначає П. В. Михед, гостро вражає здатністю «побачити людину в координатах її первісної природи, не переобтяженої і не затуманеної культурно-цивілізаційними нашаруваннями, в онтологічних вимірах». Відтак, статті цього періоду, виправдано заангажовані буттєвим виміром наукового пошуку і, власне, оприявнюють варіації структурних розділів майбутньої монографії: «Душа людська на перехресті страху: страх у творчості Гоголя» (1994), «Останні дні Гоголя» (1994), «Любов – порятунок від страху (стратегія пошуку шляхів порятунку суспільства у «Вибраних місцях...» М. Гоголя» (1996), «Страх як спосіб організації суспільного життя (комедія М. Гоголя «Ревізор»)» (1996), «Авторська сповідь» М. Гоголя (своєрідність бачення світу «українською людиною»)» (1997), «Гоголь: буття і страх» (1997), «Гоголь – «русский Христос?» (текст поеми «Мертві душі» як засіб самоідентифікації автора)» (1999), «Страх як проблема українського буття (гоголівська проекція) (2000, 2001)». У 1997 році окремим виданням (на 50 сторінок) виходить «Буття і страх. (Етюд про Гоголя)».

Варто зазначити, що не останню роль у житті дослідника відіграють наукові амбіції. Іноді почута фраза чи випадкова ситуація стають переломним моментом, скеровуючи накопичені амбіції у конструктивне русло. У вже згаданій розмові із колегою Олександр Герасимович зізнається: «Запам'яталась репліка петербурзького літературознавця Володимира Денисова, який під час «круглого столу» однієї з гоголівських конференцій зауважив: «Поза сумнівом, страх у Гоголя присутній, але як його «взяти»? Ця репліка багато у чому змусила скоригувати аналітичний інструментарій, вкотре перечитати гоголівський текст, звернутись до філософської та психологічної літератури». Проте на питання «Коли ж Ви впевнились, що

обрали правильний шлях дослідження?», маємо відповідь науковця, який уже зробив заявку і зважено, розсудливо прагне з'ясувати оцінку своїх напрацювань: «Мабуть, після публікації моєї статті у «Київській старовині» в 1994 р. та реакції на неї з боку М. Яценка, Д. Наливайка, О. Пріцака, чие слово було вагомим та авторитетним».

Тому й не дивно, що книга О. Г. Ковальчука також здобула вагу й авторитет. Так, «вибуховою», «книгою-одкровенням» назвала монографію Олександра Герасимовича О. М. Моціяка, адже у ній «проаналізована серцевина стосунків Гоголя із світом, що вплинула на творену ним картину світу». Позитивну оцінку монографії маємо від Г. В. Самойленка: «Проф. О. Г. Ковальчук працює над проблемою театралізації як принципу побудови світу художнього твору, а також проблемою страху у творчості Гоголя. У трактуванні цих проблем чимало цікавих спостережень про людську душу на перехресті страху, про любов як засіб захисту від страху, про буття і страх, журбу як симптом туги». П. В. Михед зазначав, що цією книгою дослідник «закладає нові засади осмислення художнього світу Гоголя. Це та наукова парадигма, яка може стати дуже продуктивною».

Український літературний критик та журналіст Костянтин Родик, коментуючи друге видання, стверджував: «Перше видання цієї книжки вийшло сім років тому й було помічене лише фахівцями. Тепер до ширшого читача пробивається доповнене перевидання. І читач цей буде вражений: таких оригінальних досліджень світогляду Миколи Гоголя – лічені одиниці. /.../ Вражає ерудиція автора: чи не до кожної своєї тези він знаходить «за» і «проти» у численних авторитетів світової гуманітаристики. Серед його прихильників/опонентів – К'єкегор, Фройд, Маркузе, Гайдеггер, Фуко, Бердяєв, Аверінцев, Лотман...».

Книга Олександра Герасимовича потрапила до коротких списків Всеукраїнського рейтингу «Книжка року 2009» у номінації «Літературознавство». До прикладу, в індивідуальному рейтингу експерта Юрія Микитенка (головного редактора журналу «Всесвіт») до складу базової сімки лідерів літа поруч із книгою О. Г. Ковальчука ввійшли також «Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. Антологія» (видавництво «Києво-Могилянська академія»), «Теми і мотиви поезії Тараса Шевченка» («Наукова думка»), книга Раїси Мовчан «Український модернізм 1920-х: портрет в історичному інтер'єрі» («Стилос»), дослідження Мар'яни Гірник «Таємниця роздвоєного обличчя. Авторська свідомість в інтелектуальній прозі Віктора Петрова-Домонтовича» («Літопис»), книги Ірини Захарчук «Війна і слово. Мілітарна парадигма літератури соціалістичного реалізму» («Твердиня») та Івана Безпечного «Теорія літератури» («Смолоскип»).

Також книга увійшла до списку книжок-номінантів щорічного проекту журналу «Кореспондент» «Краща українська книга 2010». У номінації «Документалістика» вона конкурувала, скажімо, із книгами Тамари Гундорової

«ПроЯвлення слова. Дискусія раннього українського модернізму» (доповнене та перероблене видання), Юрія Андруховича «Моя остання територія», Олеся Ільченка «Місто з химерами» (здобула перше місце у фіналі), Оксани Пахльовської «Ave, Eurora!», Мирослава Поповича «Культура. Ілюстрована енциклопедія України», Василя Габора «Українські літературні школи та групи 60-х, 90-х 20-го» та іншими.

Не згасає живий інтерес до питань гоголезнавства в Олександра Герасимовича і сьогодні. Скажімо, коли настав час сказати своє «гостре» слово у відповідь на публікацію Юрія Гребеніка – ім'я в гоголезнавстві «нове, однак дуже голосне», адже він «у певний момент обрав собі роль законодавця моди у цій галузі літературознавства», О. К. Ковальчук публікацією «Юрій Гребенік як гоголезнавець, або Ще про одну проблему української гуманітаристики» (услід за статтею П. В. Михеда «Про односторонню критику, або Для чого потрібні псевдоніми») на конкретному прикладі ілюструє доволі загрозливу ситуацію значно більших масштабів: «Україні катастрофічно бракує не лише кваліфікованої, а й просто чесної, об'єктивної, незаангажованої (окрім заангажованістю істиною) критики».

«Епоха Винниченка». Наступні дві монографії Олександра Герасимовича присвячені творчості Володимира Винниченка. Перша з них «Краса і сила у практиках повсякдення (творчість В. Винниченка 1902–1920 рр.)» виходить у 2008 році. Друга – «Роман В. Винниченка «Записки Кирпатого Мефістофеля» («вища людина» у структурі буття)» датована 2011 роком.

«Епоха Винниченка» у житті О. Г. Ковальчука, щоправда почалася раніше. Вперше постать Володимира Винниченка була заявлена публікацією 1997 року в серії письменницьких профілів – «Творчість А. Тесленка, С. Васильченка, О. Кобилянської, М. Коцюбинського, В. Винниченка в контексті української літератури початку ХХ століття». Потужним імпульсом повороту до творчості цього письменника стало, безперечно, заснування на кафедрі української літератури в 2001 році Винниченкознавчої наукової лабораторії. Метою її діяльності визначено «комплексне наукове вивчення спадщини Володимира Винниченка з орієнтацією на проблеми методології, поетики, жанру, активне пропагування наукових здобутків винниченкознавців, сприяння координації їхньої науково-дослідної роботи, організація наукових зв'язків із провідними кафедрами історії української літератури вищих навчальних закладів України та українського зарубіжжя». Починаючи з 2002 року триває співпраця з Інститутом літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. Результатом співробітництва стало видання «Винниченкознавчих зошитів» (за період з 2003 до 2015 року було здійснено 5 випусків збірника). Виходять друком монографічні праці викладачів кафедри – учасників лабораторії: «Мала проза Володимира Винниченка: метафізичні та естетичні інтенції» (2007) кандидата філологічних наук, доцента Ніни Іванівни Михальчук; «Роман Володимира Винниченка «Записки Кирпа-

того Мефістофеля»: генерика, семіосфера, імагологія» (2011) Валентини Петрівни Хархун, на той час кандидата філологічних наук, доцента, а нині доктора філологічних наук, професора. Проводилися наукові конференції, присвячені творчості В. Винниченка, були створені студентські «проблемні групи». Саме зі студентських зацікавлень творчістю В. Винниченка згодом «виросли» кандидатські дисертації Ольги Олексіївни Матвеевої «Щоденник» (1911–1951) Володимира Винниченка: художньо-онтологічні моделі» (2014), Людмили Сергіївни Крикун «Естетичні стратегії у полі ідеологізованого дискурсу (романістика В. Винниченка 1920–1951 років)» (2014), Олени Олександрівни Костенко «Художньо-психологічні доміанти малої прози В. Винниченка» (2015). Таким чином, «епоха Винниченка» розпочалася і в житті кафедри. Як зазначала В. П. Хархун, «генератор ідей О. Г. Ковальчук є «ідеологічним» центром кафедри, програмуючи наукову роботу, зокрема, Винниченкознавчої лабораторії, створеної за його ініціативи».

Монографіям Олександра Герасимовича передували наукові статті. Протягом 2003–2011 років вийшло більше 20 публікацій, що відображали логіку руху до майбутніх книг. Апробація робочих концепцій на конференціях, участь у «круглих столах», семінарах, максимальна сконцентрованість на темі дослідження увінчалися плідними результатами.

Філософський потенціал творчості В. Винниченка у першому дослідженні розглядається через практики повсякдення «як своєрідне екзистенційне поле», що «відкриває широкі горизонти для пошуку відповідей на питання, що є добро і зло, життя і смерть, істина і брехня, духовне і тілесне, краса і сила». Будучи одним із рецензентів книги, доктор філологічних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України Галина Миколаївна Сиваченко зазначала: «Беззастережно підтримую необхідність видання монографії О. Г. Ковальчука «Краса і сила у практиках повсякдення (творчість В. Винниченка 1902–1920 рр.)», оскільки переконана, що поява такої книжки у науковому дискурсі засвідчить утвердження «ніжинської школи» в українському винниченкознавстві, поглибить усвідомлення постаті В. Винниченка як митця не лише суто українського, а й повноцінно європейського, накреслить нові шляхи опанування художньої, філософсько-публіцистичної та малярської творчості В. Винниченка».

О. О. Костенко, подаючи аргументовану рецензію на книгу в журналі «Слово і час», недвозначно підсумовує: «Вочевидь, книжка виявилася інтерпретаційно-інтелектуальним *проривом* у сфері винниченкознавства, у ній закладено великі перспективи подальшого дослідження творчості В. Винниченка». Тому цілковито очікуваним виявилось те, що монографія «Краса і сила у практиках повсякдення (творчість В. Винниченка 1902–1920 рр.)» також потрапила до коротких списків «Книжки року 2009». Так, в індивідуальному рейтингу експерта Людмили Тарнашинської у секції «Літературознавство» книга Олександра Герасимовича увійшла до п'ятірки лідерів.

Монографія «Роман В. Винниченка «Записки Кирпатого Мефістофеля» («вища людина» у структурі буття)» не втрачає позицій і поповнює перелік лідерів літа «Книжки року 2012», конкуруючи із дослідженням Н. В. Кондратенка «Синтаксис модерністського і постмодерністського дискурсу», «Модернізм після Постмодерну» (серія «Теоретичні РЕвізії») та подібними.

«Епоха Коцюбинського». А творчий неспокій Олександра Герасимовича вже розпочав нову епоху, віддану цього разу Михайлові Коцюбинському. Вражаюча глибина, складність оригінального тексту, а водночас спрощеність інтерпретації, шаблонність оцінок – ось ті стимули, які, переконана, помножені на власний сентимент, направляли дослідника. Про сентимент, скажімо, може свідчити і згадка Т. Д. Пінчук про те, що Олександр Герасимович свого часу «читав спецкурс із творчості М. Коцюбинського». Ми розуміємо, що формат спецкурсу передбачає власний вибір теми, а отже, власний інтерес.

До 2012 року простежуємо чотири наукові епізоди-публікації: «Внутрішня настанова як фактор творення образу (на матеріалі оповідання М. Коцюбинського «Пе коптьор»)» (1989), «Людина в системі «ролей» (етюд М. Коцюбинського «Цвіт яблуні»)» (1994), «Театралізація як спосіб гармонізації стосунків між героями в образку М. Коцюбинського «Поєдинок»» (1998), «Михайло Коцюбинський та Едвард Мунк (феномен крику в європейській культурі початку ХХ ст.)» (2000).

Системно М. Коцюбинський входить у наукове життя О. Г. Ковальчука з 2012 року (до 15 публікацій) і увінчується виданням монографії «Візуальне у творчості М. Коцюбинського» (2015). Ще одна новаторська книга ніжинського професора. Окреслюючи новаційні аспекти, варто сказати про застосування нової методології прочитання тексту крізь призму візуального. Сьогодні ми можемо констатувати етап первинного формування списку таких наукових студій у вітчизняному літературознавстві. У фокусі такого бачення по-новому відкривається і творчість класика української літератури. «Беззаперечним є авторитет Олександра Герасимовича як дослідника творчості М. Коцюбинського, – зазначає Н. І. Михальчук. – Модус візуального, його еволюція – основа інтерпретації художнього тексту й водночас радикальний поворот у тлумаченні місця й ролі письменника в межах проекту модерності к. ХІХ – поч. ХХ століття».

Кореспондент газети «Урядовий кур'єр» Євдокія Тютюнник уже саму назву своєї публікації про книгу Олександра Герасимовича формулює як сенсацію: «У Коцюбинського – власний «Крик» Мунка», остаточно упевнившись після розмови з автором у тому, що «нова монографія – з когорти таких, котрі переорюють думки і філософію, ламають стереотипи».

Особливої атмосфери у рецепції цієї книги, як на мене, відіграє факт тісної співпраці із колективом Чернігівського літературно-меморіального музею-заповідника Михайла Коцюбинського. Саме там була організована перша презентація книги, там відбулося і вручення Чернігівської обласної

літературно-мистецької премії імені Михайла Коцюбинського, лауреатом якої став Олександр Герасимович у 2016 році.

«Нова епоха». Чия вона? Кому присвячена? Вже освоївши ходу Олександра Герасимовича науковою нивою, погляньмо на нові публікації. У 2016 році презентовано дві статті: «Роман М. Булгакова «Біла гвардія» (болісне відкриття України)» та «Феномен України у романі М. Булгакова «Біла гвардія»». Отож, Булгаков? Не будемо втручанням і прогнозами порушувати таїнство творчості. На думку спадають слова, якими Олександр Герасимович завершив згадану раніше розмову із Г. А. Киричком: «Буду працювати. А час покаже».

Водночас переконана, що не порушать, а тільки стимулюють до подальшої праці вже висловлені спостереження колег: «Очевидно, що глибоке аналітичне прочитання роману «Біла гвардія», запропоноване Олександром Герасимовичем в одній із останніх праць, покладе початок руйнуванню міфу про М. Булгакова як українофоба» (Н. І. Михальчук); «Величезна ерудиція в історії світової літератури, блискуче володіння сучасним літературознавчим інструментарієм, широка обізнаність у філософських і політологічних студіях вирізняє дослідження Олександра Герасимовича. Приклад? Остання праця про «Білу гвардію» М. Булгакова. Кому, скажіть мені, будь ласка, може прийти в голову зіставлення відомого твору М. Булгакова і політологічної праці Збігнева Бзежинського «Велика Шахівниця». А єднають цих авторів, як з'ясовує Олександр Герасимович, розмисли про місце України на геополітичній мапі Європи» (П. В. Михед). Вочевидь переконуємося, що О. Г. Ковальчук володіє витонченим аналітичним розумінням тексту і завжди перебуває у контексті ширших процесів, що відбуваються у культурі та історичному перебігу подій.

До ювілею колектив бібліотеки імені академіка М. О. Лавровського Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя підготував видання біобібліографічного покажчика праць Олександра Герасимовича. Це авторитетний путівник у справі віднайдення координат необхідних праць дослідника, у спробі цілісного осмислення логіки наукового пошуку ювіляра.

Дорогий Олександр Герасимовичу, колектив Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, філологічний факультет, рідна кафедра, Ваші вдячні учні і колеги щиро вітають Вас із Днем народження і бажають Вам здоров'я, радості, добробуту, творчого натхнення і благодаті! Нових «епох» у Вашому науковому поступі!

З води і роси Вам, дорогий ювіляре!

Від імені колективу –

Оксана Миколаївна КАПЛЕНКО,

кандидат філологічних наук, доцент української літератури
та журналістики Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

НА КРУТОЗЛАМІ ЖИТТЯ

Нарис

Узятися до написання цього нарису мене спонукав випадок... Готуючи статтю до університетської газети «Alma mater», приурочену 80-ій річниці з дня народження Євгена Гуцала, я блукав поглядом сторінками спогадів письменника щодо його навчання у Ніжинському педагогічному інституті імені М. В. Гоголя. Євген Пилипович із теплотою згадував про літературну студію вузу, якою керував Олександр Дмитрович Королевич, більш відомий у літературі як Лесь Гомін. Гуцало згадував студійські зібрання у 310 аудиторії старого корпусу, бурхливі обговорення творів студентів, палкі дискусії, які стосувалися не лише літератури, але й суспільного життя... Зрозуміло, що такі вільнодумні погляди безкарними у ті часи не могли лишитися. У 1957 році керівника студії Олександра Королевича за послаблення ідеологічної роботи зі студентами та пропаганду буржуазно-націоналістичних поглядів було звільнено з роботи і позбавлено житла у Ніжині. Це був важкий психологічний і фізичний удар для педагога. Королевич виїздить на батьківщину, до Черкас, і через кілька місяців там помирає. Не витримало серце...

До студентів же були застосовані засоби ідеологічного перевиховання. Студією вузу став керувати доцент кафедри української літератури, кандидат філологічних наук Андрій Костянтинович Косінов. За спогадами Гуцала: «людина малоініціативна, обережна і навіть трохи апатична... Дискусії на студії стали обережнішими, більше уваги приділялося роботі над мовою творів молодих письменників».

Коли Гуцало навчався на останньому курсі інституту, літературну студію очолив випускник Ленінградської аспірантури, згодом доцент кафедри зарубіжної літератури Дмитро Сергійович Наливайко, нині лауреат Державної премії імені Тараса Шевченка, академік, доктор філологічних наук. Людина глибоких демократичних переконань, патріотично налаштована, з енциклопедичними знаннями, він уніс у роботу літературної студії, за влучним висловом Леоніда Горлача, «свіжий подих».

правди». Розповідь про щире дружбу молодого науковця та майбутнього письменника варта окремого наукового дослідження. Гуцало був вірний цій дружбі до останньої хвилини життя. Береже пам'ять про товариша і Дмитро Сергійович.

Смаки і уподобання – речі глибоко індивідуальні. Люди можуть подобатись і не подобатись. Та й не обов'язково, щоб тебе любили абсолютно всі... І Косінов, і Наливайко спілкувалися з Гуцалом трохи більше року (мається на увазі час керівництва студією), але чому таке різне ставлення? І не лише у Гуцала...

Членами літературної студії того часу було багато нині знаних письменників: Володимир Мордань, Анатолій Давидов, Віктор Вовк, Леонід Горлач, Віктор Абузаров. Та всі вони обходили у своїх спогадах Косінова. Та й Гуцало згадав його побіжно...

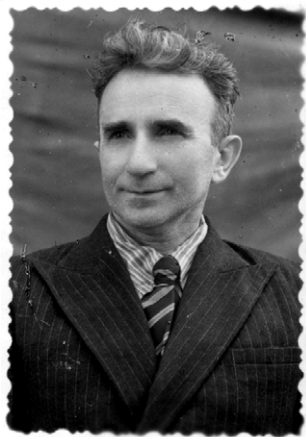
Саме це і заінтригувало мене... Відчувалося, що за цим крилася якась таємниця. Так хто ж ти, доценте Косінов?! І я розпочав пошук...

На столі переді мною «Особова справа доцента кафедри української літератури Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя Косінова Андрія Костянтиновича. Розпочата 27 серпня 1949 року. Закінчена 30 серпня 1958 року». На обкладинці чорнилом зроблено припис: «Постоянного хранения», а далі тим же почерком, але вже українською: «На 56 аркушах».

Трохи хвилююсь, адже за хвилину доведеться долучитися до чиеїсь долі...

Є щось містичного у тому, коли ти блукаєш сторінками біографії чужого життя, ти немов би проживаєш його сам, принаймні приміряєш його на себе. За кожним рядком якась подія, якийсь поворот долі, якесь нове випробування..., і ти сам себе запитуєш: «чи вчинив б я так?», зачасту так і не знаходиш відповіді.

Я блукаю сторінками автобіографії Андрія Костянтиновича Косінова. Написана вона власноручно, синім чорнилом з авторучки (небувала розкіш у ті часи), як правило усі писали фіолетовим чорнилом, звичайною ручкою з пером. За вікном серпень 1949-го... Почерк стрімкий, некаліграфічний, але писано грамотно, без помилок і виправлень, без описок, так пишуть люди, які звикли багато писати, працювати з діловими паперами... «Що скажеш?» – звертаюся до свого колеги-психолога. «Судячи з почерку, людина – енергійна, цілеспрямована, певною мірою імпульсивна. Поглянь, як він пише аббревіатури чи скорочення? Кострубато, під нахилом..., а потім знову

*Олександр Дмитрович
Королевич*

повертається до рівненського рядка. За типом характеру – стійкий сангвінік. Володіє собою і власними емоціями. За манерою викладу думок на письмі людина логічна, послідовна. Ти помітив, що він практично не послуговується безособовими та неповними реченнями? Любить завершеність у всьому. Певно, досвідчений апаратник, вміє працювати з документами...». Ось такий психологічний портрет і жодного натяку на апатичність.

Так про що повідав персонаж мого дослідження у своєму життєписі: Андрій Костянтинович Косінов народився у 1902 році в селі Гахово Курської області в родині селянина-бідняка. Росіянин. Батько, Костянтин Олексійович, до революції 1917 року мав 2 десятини землі на 8 осіб родини. Після революції йому наділили аж 7 гектарів. У 1930 році родина Косінових добровільно вступила в колгосп. Батьки виховали трьох синів і трьох дочок. У 1915 році, після закінчення початкової школи, Андрій Косінов розпочав свою трудову діяльність. Був і пастухом, і наймитом у панській економії... У 1919 році став членом робітничої профспілки, а в 1923 році вступив до лав ВЛКСМ і став керівником першої комсомольської організації у рідному селі.

Весною 1924 року за комсомольською мобілізацією Андрій Косінов уступив до лав РСЧА, у війська ОДПУ, і був направлений червоноармійцем на польський кордон. У вересні 1924 року керівництво прикордонного загону відрядило його до Харківської прикордонної школи ОДПУ середнього комскладу. У військовій школі Косінов був прийнятий кандидатом у члени ВКП(б). У червні 1925 року, по закінченні навчання у школі прикордонників, отримавши звання «помначзастави» (на зразок сучасного лейтенанта), Андрій Костянтинович відбув у Кам'янець-Подільський прикордонний загін для проходження служби. До серпня 1926 року він охороняв кордон. Військова кар'єра вдавалася: спочатку був помічником начальника застави, а за півроку вже очолив її. Виявив чудові організаторські здібності, виняткову дисциплінованість. Ці якості відмітили..., такі люди потрібні партії. У серпні 1926 року відповідно до наказу № 809 начальник застави А. К. Косінов був звільнений у запас і за рекомендацією ДПУ УРСР був відряджений до Харківської об'єднаної Радпартшколи імені Артема. Саме тут, у партшколі, 16 березня 1927 року Косінов був прийнятий до лав ВКП(б). Розпочався новий етап у житті 25-річного юнака, крокування партійними сходами ...

1 вересня 1928 року, після закінчення Радпартшколи, Андрій Косінов направлений на роботу до Люботинського районного партійного комітету на посаду завідуючого Агітпропу (попередника відділу пропаганди та агітації), на якій і пропрацював до серпня 1929 року. Згодом, за рішенням Харківського окружного комітету партії, його переводять на ту ж посаду в місто Лозова, де він працює до осені 1930 року. Молодий партієць позитивно характеризується за місцем роботи, відзначається його активна життєва позиція, велика працездатність. І його допускають до самостійної партійної роботи, призначивши на посаду секретаря партколективу Пархомівського

цукрокомбінату Краснокутського району Харківської області. Сходження на партійний Олімп продовжувалось...

Восени 1931 року ЦК КП(б) України відряджає Косінова на навчання в Інститут підготовки кадрів при ВУЦВК (Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет). Навчаючись у Харкові, Андрій Костянтинович виявив себе як дисциплінований слухач, сумлінний і встигаючий студент, про що свідчать відповідні характеристики. А далі стався випадок, який трагічно вплинув на долю молодого партійця. Ось як він описує його у своїй автобіографії: «Навчаючись в інституті в наслідок трагічного випадку на залізниці я втратив обидві ноги, пролежав півтора роки у лікарні, а потім продовжив навчання» [1,8]. Уявляєте яка сила волі?! Інший би зламався... Медична комісія визнає його інвалідом II групи, непрацездатним, а він став на протези і повернувся до активного життя. У 1934 році А. Косінов завершує навчання у Харкові й успішно складає іспити до аспірантури літературного відділу Інституту Червоної Професури в місті Києві.

Навчався сумлінно і старанно. Ось як його характеризує відомий науковець, заслужений діяч науки, академік Олександр Іванович Білецький: «Я знаю товариша Косінова Андрія Костянтиновича, як свого слухача з Інституту Червоної Професури протягом 1934 – 1937 років / до закінчення ним Інституту/, і він створював враження чесного комуніста, відданого справі соціалістичного будівництва та готового боротися з усіма ворогами радянського народу. Це враження лишалося у мене і на початку 1937-1938 року перед тим, як товариш А. К. Косінов надовго зник із мого поля зору» [1,12].

У липні 1937 року Андрій Костянтинович закінчив літературне відділення Інституту Червоної Професури і за рекомендацією парткому був направлений на посаду редактора «Партвидаву» ЦК КП(б)У. На цій посаді він пропрацював до листопада 1937 року. Одночасно став працювати старшим науковим співробітником Інституту літератури Академії наук УРСР, очолюючи там відділ Шевченкознавства. Молодий амбітний науковець, професійно освічений, сумлінний у виконанні доручень, ідеологічно свідомий Андрій Косінов привернув увагу керівників найвищого ешелону влади тогочасної України. Постановою Політбюро ЦК КП(б)У від 25 жовтня 1937 року він був призначений помічником першого секретаря ЦК КП(б) України. Це була його особиста перемога. Партійний Олімп було подолано!

Щоб оповісти подальші етапи багато у чому трагічної долі Андрія Косінова, нам коротко необхідно зупинитися на постаті його шефа – Станіслава Косіора.

Станіслав Вікентійович Косіор за національністю поляк. Народився 18 листопада 1889 року в містечку Венгров Седлецької губернії, Царство Польське Російської імперії (нині – Польща). У 1907 році вступив до лав

РСДРП(б), учасник більшовицького руху в Донбасі й на Дону. Був одним з організаторів КП(б) України. У 1919 – 1938 роках – займав керівні посади в партійних органах України. З 1928 до 1938 року – генеральний (з 1934 року – перший) секретар ЦК КП(б) У.

Косіор – безпосередній організатор політики фізичного і духовного геноциду українського народу, що виявився в ліквідації «українізації» і проведенні русифікації, організації штучного голодомору 1932 – 1933 років в Україні, розгортанні антиукраїнського терору, фабрикуванні численних політичних процесів та масовому винищенні національної інтелігенції. Саме за часів Косіора і не без його особистої участі було піддано репресіям або доведено до самогубства плеяду націонал-комуністичних діячів – Миколу Хвильового, Миколу Скрипника та ще сотні письменників, діячів науки, культури.

Виступаючи на XVII з'їзді партії в Москві, звітуючи особисто Йосипу Сталіну, керівник українських комуністів заявив: «націоналістичний ухил у Комуністичній партії України... грав виняткову роль у спричиненні та поглибленні кризи в сільському господарстві»[2]. Чи не лицемірство?! Це – свідоме покривання злочину, здійсненого над українським народом за особистою вказівкою Сталіна. У липні 1932 року на III Всеукраїнській конференції КП(б)У, добре знаючи незадовільне становище з забезпеченням населення хлібом, Косіор активно підтримав вимогу Лазаря Кагановича повністю виконати значно завищені плани хлібоздачі в Україні. Ані поляк, ані єврей не переймалися долею мільйонів українців., вони не любили український народ, їм була важливою прихильність кремлівського вождя.

А вождь чудово розумів, що за скоєні злочини доведеться нести відповідальність перед історією та народом. Щоб позбавитися прямих доказів злочину, він наказав знищувати безпосередніх виконавців. Ось таке «подвійне коло» кривавого терору. На початку 1938 року Станіслава Косіора перевели до Москви на посаду заступника голови РНК, однак без конкретних обов'язків. З травня 1938 р. Косіор був позбавлений усіх партійних посад та нагород і заарештований. Йому пред'явили звинувачення у приналежності до так званої «Польської військової організації». 29 лютого 1939 року він був засуджений до розстрілу. Вирок було виконано в той же день В. М. Блохіним. Реабілітований Військовою колегією Верховного суду СРСР 14 березня 1956 року, 22 березня цього ж року Комісією партійного контролю при ЦК КПРС реабілітований у партійному відношенні.

Та є ще суд людський і Божий. Катові – смерть і забуття... У 2008 році, не чекаючи рішення Київради, кияни самостійно знесли пам'ятник Косіору на Лук'янівці. 13 січня 2010 року Апеляційний суд міста Києва, здійснивши попередній розгляд кримінальної справи №1-33/2010, порушеної Службою безпеки України за фактом вчинення геноциду в Україні в 1932-1933 роках за ознаками злочину, передбаченого ч.1 ст. 442 КК України, відносно

генерального секретаря ЦК ВКП(б) Йосипа Сталіна (Джугашвілі)... генерального секретаря ЦК КП(б)У Станіслава Косіора..., визнав їх винними у злочинах, але постановив закрити кримінальну справу в зв'язку зі смертю обвинувачених. Ось така кривава сторінка нашої історії...

А що ж герой моєї оповіді Андрій Косінов? Та партійна система, яка його рухала кар'єрними сходами, почала й знищувати ... 5 червня 1938 року, майже одразу після арешту в Москві Косіора Косінова звільняють з усіх посад, позбавляють партійного квитка. У «Особистому листку по обліку кадрів» він власноруч записав: «05.06.1938 – 01.02. 1941 р. – не працював» [1,4]. Насправді все було не так...

5 липня 1938 року Андрій Косінов був арештований працівниками НКВС у Києві. Півтора року просидів у слідчій в'язниці НКВС УРСР. Під тортурами зламався фізично... Спочатку вибивали свідчення на Косіора, після його страти, на інших членів ЦК. Спробували інкримінувати причетність до військової організації. Та який із інваліда вояка? Усе заперечував. До суду справу не довели, певно не хотіли розголосу, адже з деякими листами та розпорядженнями з Кремля Косінов був ознайомлений за своїми виробничими обов'язками. Звільнили... і в адміністративному порядку вислали на 5 років до міста Актюбінська без права листування. Термін заслання мав закінчитися 5 червня 1943 року. Ніхто тоді й гадки не мав про близьку війну. Сім'я – дружина і семирічний син – була відправлена в м. Люботин на Харківщину, там жили батьки дружини.

У автобіографії Косінов писав: «У Актюбінську за станом здоров'я я не міг працювати цілий рік (певно відходив від в'язниці. – **О.З.**), а згодом став працювати начальником планового відділу Управління автотранспорту облвиконкому. На цій посаді я пропрацював до літа 1944 року» [1,9].

Згадуючи роки спільної праці в місті Актюбінську, голова Робітничого комітету Актюбінського облавтоуправління інженер І. Є. Каневський писав: «Знаю товариша Косінова А. К. по спільній роботі з вересня 1941 до травня 1944 року. Тов. Косінов А. К. працюючи тоді в Облавтоуправлінні і користуючись великою повагою у керівництва допомагав багатьом евакуйованим у працевлаштуванні, у вирішенні житлових та побутових проблем. У важкі для нашої Батьківщини дні тов. Косінов був налаштований бадьоро, підтримував віру у перемогу в інших співробітників... Навіть коли, виконуючи доручення, він розтирав до крові протезами ноги і отримував лікарняний, то працював вдома, приймаючи у себе на квартирі підлеглих і даючи їм необхідні розпорядження» [1,16]. Усі ці виробничі характеристики Косінов збирав з єдиною метою – поновитися у партії.

Улітку 1944 року Андрій Костянтинівич повертається в Україну і рік працює старшим економістом Первухінського цукрокомбінату на Харківщині, поблизу Люботина, де мешкала його родина. Його не полишала мрія – повернутися до викладацької роботи. Клопотав, допомагали друзі

ще з довоєнних часів, їх лишилося небагато... Гнітила думка про те, що йому не довіряють.

Зрештою, 18 серпня 1945 року, за наказом Наркомосвіти УРСР Косінова призначають старшим викладачем кафедри російської літератури Черкаського педінституту. Мотиви цілком зрозумілі: закінчилася кривава війна, багато викладачів та вчителів не повернулися з фронтів Великої Вітчизняної, існувала реальна потреба у підготовці учительських кадрів. Андрій Костянтинович цілком поринає у роботу: необхідно закінчити роботу над дисертаційним дослідженням, розробити лекційні курси, підготувати плани практичних занять... Проте «пильне око НКВС не дремає», ярлик «ворога народу» ніхто не збирається знімати. Щоб його допустили до роботи у вузі, було необхідно зібрати цілий ворох позитивних характеристик із попередніх місць роботи. Він їх отримує від колег, з якими навчався у Інституті Червоної Професури: старшого наукового співробітника Інституту мовознавства АН УРСР М. Бойка, вченого секретаря Інституту економіки АН УРСР М. Середенка, лектора Головного Політичного Управління РСЧА підполковника І. Баглакова. Друзі вірили, не піддавали сумніву його людські та професійні якості. Вже на початку 1947 року А. Косінов завершує роботу над дисертаційним дослідженням «Естетичні погляди М.О.Некрасова» і 12 березня 1947 року, в Інституті літератури АН УРСР, успішно захищає її. Проте хвилювання не полишало вченого: «Яке рішення прийме Вища Атестаційна Комісія у Москві? Адже його не поновлено у партії. Для них він чужий...». Проте хвилювання виявилися марними. 24 січня 1948 року із Москви надійшов диплом кандидата наук серії МФЛ за №00143, у якому повідомлялося, що Андрію Костянтиновичу Косінову присуджено науковий ступінь кандидата філологічних наук.

Сьогодні достеменно невідомо, чому Косінов із родиною залишив Черкаси... Припускаємо дві версії: перша – не склалися стосунки із керівництвом вузу (характеристика директора Черкаського педінституту М. Кобиляцького скупа і лаконічна: «Доручені предмети читав на достатньому теоретичному рівні і користувався повагою студентів. Звільнений за особистою заявою» [1,17]); друга – побутова, у 1946 році в родині народився другий син, дружина не працювала, до того ж у новому вузі пропонували посаду завідувача кафедрою. Особисто я схильюся до другої.

Якби там не було, але новий навчальний рік Андрій Костянтинович розпочав на посаді т. в. о. завідувача кафедри літератури Старобільського учительського інституту Ворошиловградської області. Прийнятий на роботу 29 вересня 1948 року. Життя потроху налагоджувалося. Завершувався навчальний рік, протягом якого на роботу А. К. Косінова з боку керівництва закладу не було жодних нарікань, жодних зауваг... Та 15 серпня 1949 року директор інституту Федір Гужва видав наказ: звільнити старшого викладача А. К. Косінова в зв'язку з відсутністю вакансій за фахом. Овва, навіщо ж

було запрошувати? Чи знову втрутилося «всевидюче око»? Косінов їде до Міністерства освіти УРСР.

Я тримаю у руках поживклий від часу і затертий від років Наказ за №789/к заступника міністра освіти УРСР тов. І. С. Гуленка від 27.08.1949 року, в якому повідомляється: *«На зміну наказу по Старобільському учительському інституту за №159 від 15.08. 1949 року про звільнення т. Косінова А. К. з роботи з 27.08.1949 року наказую:*

Виконуючого обов'язки завідувача кафедрою літератури, кандидата філологічних наук тов. Косінова А. К. з 27.08. 1949 року перевести з Старобільського учительського інституту на роботу до Ніжинського педагогічного інституту на посаду старшого викладача української літератури, з виплатою йому підйомних.

Заступник Міністра освіти УРСР І. Гуленко»

Так розпочалася ніжинська одиссея Андрія Косінова... Я уважно вчитуюсь у «Особистий листок з обліку кадрів», власноруч заповнений Андрієм Костянтиновичем 30 серпня 1949 року. Він скоріше нагадує протокол допиту... Окрім традиційних біографічних даних та зазначення трудової діяльності, необхідно дати відповідь на такі запитання: партстаж, термін перебування в ЛКСМУ. Чи був членом інших партій? Чи були сумніви в проведенні лінії партії і чи брав участь у операціях (яких, коли)? Чи брав участь у революційному русі, чи піддавався репресіям? Чи брав участь у партизанському русі і підпільній роботі? Чи брав участь у боях у часи громадянської чи Вітчизняної воєн (коли і в якості кого)? Чи був у полоні (як потрапив і яким чином звільнився)? Чи служив у військах та установах білого уряду (зазначити посаду)? Чи перебував на територіях, тимчасово окупованих німцями? Зупинився... Читати не вистачило снаги. А ще попереду 30 запитань! Добігаючи поглядом сторінку, зачепився за цікаву інформацію... Знання іноземних мов, а поряд дві колонки: погано і добре. Отож роботодавців більше цікавило, яку ти мову знаєш погано? У А. Косінова погані знання були з англійської, а добрі – з німецької, російської та української мов.

Разом із Косіновим до Ніжина переїздить і родина: дружина, обидва сини і старенька мати. Їм виділяють житло в інститутському будинку за адресою: вул. Комунарська, буд. 2, 8 корпус, 1 поверх (нині це приміщення факультету культури та мистецтв, 8 корпус). Зліва дві сонячні кімнати на першому поверсі..., а справа на цьому ж поверсі поселилася молоденька випускниця Київського педагогічного інституту, а нині досвідчений педагог-наставник, кандидат педагогічних наук, у недалекому минулому – доцент кафедри педагогіки, заслужений працівник Ніжинської вищої школи Тамара Дмитрівна Пінчук. Саме вона багато розповіла мені про ніжинський період життя Андрія Костянтиновича Косінова.

До моїх рук потрапляє наказ за № 246 від 5 вересня 1949 року про зарахування на посаду старшого викладача кафедри української літератури А. К. Косінова зі ставкою 2800 карбованців на місяць. Наказ підписаний директором інституту Д. І. Кузнецовим.

З перших днів роботи у Ніжинському державному педагогічному інституті Андрію Костянтиновичу довелося долати труднощі як фізичні (нестерпно важко було на протезах підніматися на 2-3 поверхи старого корпусу, де навчався філфак), так і моральні (з перших днів роботи не склалися стосунки із деканом факультету, завідувачем кафедри української літератури Олександром Біланом, який убачав у Косінові конкурента, що міг завадити кар'єрному зростанню: адже Білан на той час обіймав аж дві адміністративні посади). Нагадувало про себе і «всевидюче око»...

Косінов зважено ставився до факультетських інтриг. Намагався ігнорувати..., проте і не мовчав, давав відсіч. У листопаді 1949 року до інституту надійшов витяг із протоколу засідання Вищої атестаційної комісії при Міністерстві вищої освіти СРСР за №21 від 12.11.1949 р., в якому повідомлялося, що Андрію Костянтиновичу Косінову присвоєно вчене звання доцента по кафедрі «літератури» (документи до Москви на затвердження Андрій Костянтинович надсилав ще працюючи у Старобільському вчительському інституті). Наказ про переведення Косінова на посаду доцента викликав у Білана нову хвилю агресії. У виробничій характеристиці, датованій 25 квітня 1950 року, він пише: «... читає навчальні дисципліни в цілому задовільно, але в окремих його лекціях з курсу української літератури XIX століття були допущені суттєві помилки і неточності (питання про дві течії романтизму в українській літературі 30-40-х років). При проведенні спецсемінару з української літератури тов. Косінов не виявив достатньої вимогливості до студентів, не змушував їх готуватися до занять, а тому семінарські заняття не завжди проходили на належному ідейно-теоретичному рівні» [1,22].

Така виробнича характеристика мала свої наслідки: за вікном уже буяла весна, а наказу про призначення Косінова на посаду доцента все не було. Він звертається із заявою до директора інституту Д. Кузнецова. І лише 23 травня 1950 року було видано наказ за №111, у якому зазначено, що тов. А.К. Косінова переведено на посаду доцента.

У кінці 40-х років ЦК КП(б)У видав низку постанов ідеологічного спрямування, серед них «Про перекручення і помилки у висвітленні української літератури», «Про журнал сатири і гумору «Перець», «Про журнал «Вітчизна» та ін. Ці партійні постанови почали втілюватись у життя, а це означало, що буде організована нова чергова кампанія морально-політичного тиску на членів колективу інституту. Вишукувались у лекціях, поза аудиторній виховній роботі факти, які можна було використати проти конкретних працівників вузу.

У травні місяці 1950 року в Ніжинському педагогічному інституті

працювала з перевіркою комісія Чернігівського обкому КП(б)У. Комісія дійшла висновку, що у вузі послаблено ідеологічну роботу. За наслідками перевірки були здійснені численні кадрові зміни. Зміщено з посади директора інституту, секретаря партбюро вузу, позбавлено посад практично всіх деканів, кількох завідувачів кафедр. У цей час за ідеологічні «пригрішення» були піддані критиці математик М. С. Кармінський, історики П. К. Сміян, М. І. Білан, філологи М. П. Сайко, П. В. Сладківська, біологи О. А. Каменев, Є. М. Гасовський [3,295].

Новим директором інституту було призначено кандидата економічних наук, доцента А. Г. Приходька, секретарем партбюро доц. П. Х. Білого, деканом філологічного факультету М. А. Лескевича. Олександр Андрійович Білан залишився працювати на посаді завідувача кафедри української літератури. Він практично щотижня відвідував лекції та практичні заняття доцента А. Косінова. І наслідки не забарилися...

19 липня 1950 року на стіл директора інституту лягає доповідна записка, а точніше донос, від завідувача кафедри української літератури О. А. Білана Бريدко навіть цитувати, але правда важливіша: «Тов. Косінов А.К. протягом усього 1949-1950 навчального року у своїй викладацькій роботі допускав методологічні і методичні помилки та перекручення. Ще в листопаді 1949 р. на лекції про романтизм в українській літературі 30-40 років 19 століття, у присутності т. т. Васильківського і Полонського, тов. Косінов розглядав романтизм, як літературне явище одного потоку, без розмежування на активний і пасивний, на революційний і реакційний. Зігнувавши висловлювання класиків марксизму-ленінізму і М. Горького про романтизм, т. Косінов заплував це питання. Товариші Васильківський і Полонський дали негативну оцінку на цю лекцію» [1,26]. А на яку іншу реакцію можна було очікувати? Не могли шановні доценти у ті часи визнати, що Косінов правий! Визнати – це значить підтримати «теорію єдиного потоку» Пантелеймона Куліша, а це вже «націоналізм»... Час довів правильність слів лектора.

Але читаємо далі... «У лекції про життя й творчість Євгена Гребінки тов. Косінов допустив ряд помилок і перекручень. Ці помилки свідчать, що викладач недостатньо знає фактичний матеріал, плутано викладав біографію письменника, безсистемно, стилістично неграмотно подавав аналіз його творів. (Стенограма лекції і протокол її обговорення прикладається)». Так, так, не «додається», а саме улесливо «прикладається»... Так що ж такого ворожого повідомив лектор студентам про Є. Гребінку? Що той був дво-рянином? То так воно і є. Що не писав революційних віршів? І це правда! Що романс «Очі чорні» не «кабацька пісенька», а чудовий зразок інтимної лірики? Так, це доведено часом..

На п'яти сторінках формату А4 вилито велику калюжу бруду, писаного чорними чорнилами, із описками, помарками, виправленнями... Чорнило навіть не вигоріло від часу, стільки у ньому яду... І все задля чого? Зараз дізна-

ємося: «Рецензії на окремі лекції тов. Косінова обговорювалися на засіданні кафедри, відкритих зборах партійної організації факультету та виробничих нарадах. Частина відмічених недоліків Косінов обіцяв виправити, а від частини відмовлявся і заявляв, «що це вигадки рецензентів». На такі рецензії тов. Косінов писав «відповіді». Зразки їх при цьому прикладені» [1,27]. Жаль, що відповіді не дійшли до сьогоднішнього дня. Знищили..., певно, багато було у них правди, небезпечної для тих часів. Або вже знищили пізніше, щоб довести свою вірність демократичним поглядам... І задля чого усе це? Відповідь знаходимо тут же, у доповідній: «В зв'язку з усім вищезазначеним, а також і зважаючи на те, що у наступному році для всіх членів кафедри теперішнього складу не буде повного академічного навантаження, вважаю доцільним не залишати т. Косінова в складі кафедри української літератури». Так от у чім справа... Виявляється, що всі чесноти зводяться до вирішення суто грошового питання!

Менше навантаження, менша заробітна плата... А я й справді повірив, що людина хвилюється за якісне виховання молодого покоління!

Доповідна записка надійшла до директора буквально в останні дні перебування на цій посаді Д. І. Кузнецова. Добре знаючи стосунки своїх колег, він своїм розлогим розчерком наклав резолюцію: «В справу доцента Косінова. 26.07.1950». Загроза звільнення на певний час відступила.

Почалися викладацькі будні: лекції, підготовка до семінарських занять, виступи на наукових конференціях. У його характеристиці, підписаній 16 грудня 1953 року директором інституту А. Приходьком та секретарем партбюро П. Білим, зазначено: «Лекції з української літератури ХІХ ст. в останній час доцент Косінов читає задовільно, виявляє потрібну вимогливість до знань студентів» [1,39].

Проте ще один факт зацікавив мене. У «Особовій справі доцента А. Косінова» наявні два листи з обліку кадрів, дві автобіографії. Перші примірники, зрозуміло, він заповнював при вступі на роботу – 30 серпня 1949 року; другі – 29 грудня 1952 року. Інформація у першому примірнику більш розлога, детальна, у другому – більш скупіша, але систематизована, проте роки і дати життя співпадають. Певно, проводилася якась перевірка, щось перепроверяли. Але що? Ніяких подій у вузі у цей час не відбувалося. Запитання лишається без відповіді.

14 грудня 1954 року доцент А. Косінов звертається до директора інституту із заявою такого змісту: «Протягом останніх років я працюю над докторською дисертацією на тему: «Попередники естетики соціалістичного реалізму». Мною опрацьована велика кількість матеріалів за обраною темою і більша половина дисертації у чернетці уже написана. Проте, виконуючи навчальне навантаження, важко хворіючи шлунком, я не в змозі в найближчі роки завершити свою роботу. Виходячи з цього, прошу Вас відрядити мене на

два роки в докторантуру з прикріпленням до Інституту Світової літератури імені О. М. Горького»[1,41]. Заява лишилася без відповіді.

Андрій Костянтинович не полишає надію поновитися в лавах КПРС. Він активно включається в громадську роботу: стає агітатором, у 1955 році очолює літстудію, виступає з лекціями перед мешканцями міста Ніжина. 15 жовтня 1955 року на ім'я секретаря парторганізації педінституту В. І. Власенка надходить лист з Партійної комісії при ЦК КП України, реєстраційний №1783/5720. На фірмовому бланку лаконічний текст: «У зв'язку з розглядом заяви Косінова Андрія Костянтиновича про поновлення в партії, просимо надіслати на нього характеристику. Член Партійної комісії при ЦК КП України Ситник»[1,45].

У «Особовій справі доцента Косінова А. К.» зберігається чернетка рукописної характеристики, яку написав секретар парторганізації вузу В. І. Власенко. У ній відзначено, що доцент А. К. Косінов зі своєю роботою справляється. Методологічних помилок у практичній роботі не мав. Постійно працює над підвищенням свого ідейно-теоретичного рівня. Розпочав роботу над докторською дисертацією. Оригінал характеристики було надіслано до ЦК КПУ 28 жовтня 1955 року. У йому було додано, що за час перебування у інституті аморальних вчинків А. Косіновим здійснено не було. Підписав цю цілком позитивну характеристику в. о. директора Ніжинського педінституту доц. О. А. Білан (о, диво!) та секретар партбюро В. І. Власенко. На початку 1956 року А. К. Косінова було поновлено в лавах КПРС.

Повертаючись до спогадів Євгена Гуцала, щодо малоактивності А. Косінова під час проведення засідань літстудії, можна усе пояснити. Йшла перевірка на лояльність... Працювала парткомісія. Органи державної безпеки у кожній студентській групі мали своїх інформаторів, які свідчили і на викладачів, і на студентів. Так було у 1938, коли літстудієць П. Артеменко написав донос на керівника студії М. П. Сайка; так було і у 50-х, коли свідчили проти О. Королевича, М. Чубача; так було і у 60-х, коли фабрикувалися справи на І. Чаплю, Л. Коцюбу, Г. Аврахова, Д. Наливайка; так було і у 70-х, коли під «опіку» потрапили П. Сердюк, В. Крутиус, літстудієць Сашко Самійленко... «Люди в цивільному» були частими відвідувачами літературних зібрань, адже на студію приходили не лише ті, хто пише, а й просто поціновувачі літератури. Сторонніх завжди розпізнавали, гірше було зі своїми...

Але повернемося до нашого героя... Зрушилося з місця питання щодо направлення А. Косінова до докторантури. Директор інституту, кандидат філософських наук, доцент Марко Іванович Повод у вузі був людиною не новою, почав працювати ще у 1935 році. Фронтвик, орденоносець, людина глибоких демократичних переконань, він добре розумівся на людях. У характеристиці, виданій Косінову 19 червня 1956 року написано:

«Тов. Косінов А. П. дисциплінований, сумлінний в ставленні до праці, морально витриманий. З боку викладачів і студентів користується повагою. Активно займається питаннями теорії літератури. Написана частина докторської дисертації (близько 200 стор. машинопису) свідчить про схильність тов. Косінова А. К. до самостійного творчого мислення. Тов. Косінов А. К., про що свідчить його навчальна робота, володіє достатньо широкими знаннями в галузі літератури.

Усе це дає підстави вважати, що тов. Косінов А. К. заслуговує бути рекомендованим для прикріплення в докторантуру Інституту світової літератури ім. Горького Академії наук СРСР.

Директор Ніжинського педінституту Повод М. І.

Секретар партбюро Власенко В. І. [1,42].

Зміст останньої характеристики вселяв надію. Невже й справді прийшла довгоочікувана «відлига»? Прийшла.., разом з радянськими танками в Будапешті.

Події, що відбувалися в інституті протягом 1957-1958 років, були для мене утаємничені. Шановна Тамара Дмитрівна Пінчук говорить про те, що десь саме у цей період у вузі відбулося кілька закритих партійних зборів. Про що там говорилося, вона не знає, оскільки не була членом партії.., а комуністи суворо дотримувалися партійної дисципліни, давалося взнаки сталінське загартування. Інші ж просто боялися... Пригадала, що, окрім А. Косінова, мав клопіт ще доцент Г. Васильківський, який навіть листа писав до О. Фадєєва, той був членом ЦК КПРС... Відповідь з Москви надійшла, бо обмежилися доганою.

Беру на себе сміливість припустити, що лист таки був. Згодом це підтвердиться... Саме ці події змусили Андрія Костянтиновича відмовитись від такої довгоочікуваної докторантури і подати заяву в конкурсну комісію вузу для заміщення посади доцента кафедри української літератури. Заява, як і годиться, подана на ім'я директора Ніжинського педінституту ім. М. В. Гоголя 27 травня 1958 року. Косінов писав: «Прошу допустити мене до участі в конкурсі на заміщення посади доцента кафедри української літератури Ніжинського педінституту. Всі документи, що вимагаються згідно інструкції про конкурси, знаходяться в учбовій частині. Список наукових робіт додається» [1, 51]. До заяви, писаній на звичайному листочку із зошита в лінійку, додано такий же, на якому вміщено список наукових праць. Наведу його повністю зі збереженням авторської пунктуації: 1. «Листи В. І. Леніна до О. М. Горького», журнальна стаття, надрукована в журналі «Більшовик України», №6, за 1937 рік. 2. Рецензія на «Русско-украинский словарь» вид. 1937 р., підвальна стаття, надрукована в газеті «Комуніст» за січень 1937 року. 3. «Волнующая книга», підвальна стаття, рецензія на роман О. Десняка «Десну перейшли батальйони», надрукована

в газеті «Советская Украина» за січень 1937 р. 4. «Эстетические взгляды Н. А. Некрасова», кандидатська дисертація, що була захищена 12.03.1947 року. «Оце і все?», – здивуєтесь ви... А де друкуватися виключеній з партії людині? Який редактор візьме на себе таку відповідальність?

Характеристика А. К. Косінова, видана для участі в конкурсі, підписана особисто директором інституту М. І. Поводом і датована 14 червня 1958 року. Уважно вчитайтесь в оцей документ: «... З своїми обов'язками викладача в основному справлявся. За серйозні помилки, які свідчили про недостатньо глибокі знання фактичного матеріалу, критикувався на засіданні кафедри, партійному бюро і партійних зборах. Косінов А. К. приймав участь у громадському житті інституту, але до виконання окремих доручень ставився недоброросовісно. Літературна студія, якою він керував, **майже припинила своє існування (допомогли таки студенти. – 0.3.)**.

За час свого перебування в інституті доцент Косінов А. К. не дав ніякої наукової продукції. *(Аякже 200 машинописних сторінок докторської дисертації? Про них забули? А далі, як вирок... – 0.3.)*

Доц. Косінов А. К., як людина, своїми діловими і моральними якостями не відповідає вимогам вихователя, викладача і наукового співробітника вищої школи. *(Звідки такі висновки, адже ця людина ще рік тому давала зовсім іншу характеристику? – 0.3.)* **За наклепницьку заяву в ЦК КПУ тов. Косінов зборами парторганізації інституту виключений з рядів КПРС (виділення наше)» [1,52].**

Отож лист до ЦК КПУ таки був! Дозволю собі припустити, що викликаний він був тими репресіями, які чинилися радянським та прорадянським угорським урядом після придушення радянськими військами повстання у жовтні-листопаді 1956 року в Будапешті. За офіційними даними протягом 1957-1958 років за вироками військового суду було страчено 350 осіб. Близько 26 тисяч людей зазнали судового переслідування, з них 13 тисяч було засуджено до різних термінів ув'язнення [4]. Це викликало великий політичний резонанс серед демократично налаштованих людей світу, в тому числі і у Радянському Союзі.

Виключений із лав КПРС доцент А. К. Косінов не мав жодного шансу перемогти у конкурсі і залишитись у вузі. Все уже було вирішено у високих партійних кабінетах. Зарано люди повірили у «відлигу»... Проте на політичній складовій увагу не акцентували (не той час), юридично все виглядало аргументовано. Хочу ознайомити вас із випискою з наказу за №119 директора Ніжинського державного педагогічного інституту від 14 липня 1958 року: «На підставі рішення Ради інституту від 30.06.1958 року затверджую наслідки конкурсу по кафедрах української літератури та педагогіки.

п.7. Доцента кафедри української літератури Косінова Андрія Костянтиновича звільнити з роботи в інституті з 22 серпня 1958 року в

зв'язку з закінченням терміну роботи, встановленим законодавством про конкурси»[154]

Він ще борювався, шукав правди, звертався до Міністерства освіти УРСР. 15 липня 1958 року йому було видано характеристику попереднього змісту тільки вже за двома підписами: директора інституту М. І. Повода та секретаря партбюро В. І. Власенка – «не відповідає вимогам вихователя, викладача і наукового співробітника вищої школи».

29 серпня 1958 року на ім'я директора педінституту надійшла урядова телеграма від Міністерства освіти УРСР такого змісту: «Доцента Косінова звільніть з 30 серпня. Зарплату виплатіть 30 серпня включно». Отож виборов він собі лише 8 робочих днів, які провів у міністерських кабінетах у пошуках правди. Розпорядження Міністерства освіти було виконане, про що свідчить відповідний наказ по інституту за №153 від 30.08.1958 року. Як і у випадку із О. Д. Королевичем Косінову поставили вимогу негайно звільнити житло...

«Вони виїхали на початку вересня, – згадує Тамара Дмитрівна. – Куди? Вже не пам'ятаю... Здається, кудись на Харківщину. А може й ні... Не пам'ятаю».

Отак і завершується моя оповідь про людину, якій доля дарувала високі злети і болісні падіння. Завершується не завершеною... Як склалася подальша доля доцента Косінова? Де знайшов свій спочинок? Адже були сини, то є й онуки. Відгукніться...

Олександр ЗАБАРНИЙ,
декан філологічного факультету Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя

Література:

1. Архів Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, оп. 2-а, спр.1067, арк.56. Особова справа Косінова А. К.
2. Роберт Конквест. Жнива скорботи (<http://zhnyva33.narod.ru/part3.html>)
3. Самойленко Г.В., Самойленко О.Г. Ніжинська вища школа: сторінки історії. – Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя; ТОВ «Аспект-Поліграф», 2005. – 420 с.
4. Угорська революція 1956 року (<http://uk.wikipedia.org>)

АКВАРЕЛІ З УРИВКІВ ГОЛУБОГО НЕБА

Луцок Леонід. Букет польових квітів. Оповідання, повість, усмішки. – К. : Задруга, 2017. – 116 с.

Свою нову книгу Леонід Луцок назвав аскетично просто: «Букет польових квітів». На відміну від розкішних троянд, яскравих тюльпанів чи півоній, ніжні й скромні польові квіти приваблюють до себе увагу не кожного, хто їх бачить. Не зайве підкреслити, що й сам автор цієї (уже четвертої) збірки прози залишається напрочуд скромним там, де інші, заледве надрукувавшись, почувуються знаними майстрами пера.

До рецензованого видання увійшла повість «Срібні дзвони», близько двох десятків оповідань, новел і замальовок та кілька усмішок. «Вони прості й щирі, як і всяка хороша література», – сказано в анотації. Із цим важко не погодитися.

Усі твори об'єднує тема Поділля та Полісся – малої батьківщини, без якої немає і не може бути почуття патріотизму, причетності до етносу і всієї України.

Повість «Срібні дзвони» – це мандрівка в дитинство і юність автобіографічного героя твору Василя Стецюка. «Високо в небі пропливали сріблясті хмарини. Вони нагадували невагомі дзвони. Здавалося, торкнись їх і вони відізвуться, сповістять щось призабуте, давнє, таємниче, хвилююче...»

У новелі «Курінь» автор звертається до осмислення однієї з найтрагічніших сторінок в українській історії – голодомору 1933 року. Курінь божевільного від голоду людожера з розкиданими навколо кістками малюків і дорослих людей постає символічним надгробком радянському тоталітаризмові.

Сюжети оповідань і новел «Букет польових квітів», «Богдан Пундик-Чечако», «Мисливці водойм», «Сом», «Хліб», «Ювілей» та багатьох інших письменник узяв із власного життя, з усної народної творчості.

Він досить скупий на так звані описи, хоча хвилі поетичного за своєю природою світосприйняття нуртують у його текстах постійно.

Ось, скажімо, акварельна замальовка найхолоднішої пори року: «...На вулиці стає прохолодніше. Промайнула одна сніжинка, друга... Війнув вітер, сипонуло сніжком, а на ранок в оселях напівзаметені шибки з чудернацькими візерунками. На подвір'ях, полях – неймовірне пухнасте марево».

Що в цьому уривку, як і в усій замальовці «Зима» є від малярства, що від поезії, а що від прози, збагнути важко. Адже вся вона не лише інтонована, а й виконана в ліро-епічному стилістичному ключі, який завжди економив на «з'єднувальних» сюжетних елементах, компенсуючи їхню відсутність поетичним розгортанням фабули у душі народнописанної традиції.

А ось уже картина льодоходу на Поліссі: «Допитлива сіра ворона, почувши погрозливий тріск, знялася з крижини в повітря. З кожним разом усе більші шматки льоду, цілі льодові поля проштовхувалися під мостом. Визволяючись від зимових пут, Десна жбурляла їх, немов ненависні ланцюги. Вона не захотіла більше потерпати від того, що постало на шляху до сонця, до весни...» («До свого Дніпра»).

Як бачимо, всього лише кілька акварельних мазків – і перед читачем розгортається панорама весняної переможної ходи. Письменник зумів перелити свої емоційні вихлюпи в мелодику слова, наснажувати інших близьких йому людей на суголосну тональність рецепції світу. Важливо й те, що Леонід Луцок не вигадував почуття й думки, а знаходив їх у своїй власній душі, інакше створені ним картини не зачепили б за живе нікого з тих, хто візьме його книгу до рук

Свого часу наш земляк, відомий поет А. Кацнельсон в одному із ліричних творів захоплено писав:

*О мій поліський рідний край,
Лісів замріяна дорого!
Йди й поезію читай
З уривків неба голубого...*

Авторові «Букета польових квітів» акварельними фарбами вдалося змалювати картину Придесення, побачену на власні очі, а не виписати її крізь призму «Зачарованої Десни» чи якихось інших хрестоматійних речей.

Насамкінець відзначу добре поліграфічне виконання книги, якісний папір, тверді обкладинки, зі смаком зроблене художнє оформлення.

Леонід Луцок негаласливо, скромно входить в сучасне українське письменство. Проте, сподіваємось, – надовго.

Володимир КУЗЬМЕНКО,
м. Київ

Лариса ТКАЧ

ПРОПАВ ПІВНИК

Новину в садочок
приніс Назар Варі:
«Із сідала вчора
у нас півня вкрали.
І ніхто не бачив,
і ніхто не чув,
Як злодюга спритний
в курнику побув.
Був розумний півник,
дисципліну знав,
Жодного він разу
досвіт не проспав.
Скільки прожив півник
у нашій господі –
Не робив ніколи
шкоди на городі.
Курочок-сестричок
він не полишав,
Зернятком ділився,
кривдить не давав.
Зозулясті крила,
голівонька чорна,
Хвіст, мов у жар-птиці
І ніжки моторні».
Вислухала Варя
й підбадьорить хоче:

«Зате ж пса не вкрали!», –
дивиться у очі.
Видихнув хлопчина
Із досади бідний:
«На якого дідька
він кому потрібний!?»

БРЕХУНИ

Повернувся Марко додому,
Трохи в школі притомився,
Пообідав з апетитом,
Зручно в кріслі уместився.
Пульт узяв до рук хлопчина,
Спокій душу огорнув,
Що уроки вчити треба,
Він проте навіть забув.
Раптом тато у кімнату –
Пульта в хлопця відібрав,
І собі вместився в крісло:
«Ти букварика читав?
Скільки можна, любий сину,
Незрушно сидіти.
Може, вже уроки
Пора було б вчити».
Та Марко нахмурив брови:
«Ну, татусю, ти й нудний,
У нас щосереді у школі
Тепер буде вихідний».
Стер з екрану мультик тато,
Втупився в кіно своє:
Простяг ноги, поклав руки,
Потім сину додає:
«Я ніколи, любий сину,
В твоїм віці не брехав».
Посміхнувся Марко тихенько:
«А коли ж це ти почав?»

ПРО МІСЯЦЬ

Розкажує Назар Варі,
що місяць великий,
І на ньому могло б люду
оселитись скільки!
Він також, як і земля,
щораз йде по колу,
Не міняє напрям свій
нікуди й ніколи.
Здивувалася Варвара:
«Ну ж скажи, Назаре,
А що буде там з людьми,
як серпиком стане?»

ЗАГАДКОВА ВІСІМКА

Скільки буде, коли вісім
навпіл поділити?
Відповідь мені на це
хто з вас, діти?
В першій класі
вчителька говорить
І старанно серед дошки
вісімку виводить.
Клас завмер, усі мовчать.
Кожен з полохливих.
Миттю руку вверх підняв
Мар'янчик кмітливий:
«Що ж тут думати-гадати,
нічого нового,
Якщо впоперек ділити –
два нулі усього,
А як вздовж, то це дві трійки,
що там і казати –
Одна одній, мов сестрички,
соромно не знати».

ДВІЙКА У ЩОДЕННИКУ

Розгорнув щоденник тато
у Назара на столі.
«Чому двійка з поведінки?
Поясни оце мені».
Дивиться Назар сердито
на щоденник клятий свій.
«Поясняю тобі, тату,
мій язик – то ворог мій.
Запитав учитель в мене:
«Скільки п'ять разів по сім?»
«Ну і що сказав йому ти?»
«Тридцять п'ять я відповів,
А тоді питає знову:
«Ну, а сім разів по п'ять?»
«То і що, не міг ти знову
тридцять п'ять йому сказати?»
Ти тупий чи тугодумкий,
що теж саме він питає».
«Тож за те і маю двійку,
точно так і я сказав».

КМІТЛИВА УЧЕНИЦЯ

Вчиться Варя вже читати,
букварик листає.
Раптом мама у малої
зненацька питає:
«Як п'ять мух на столі сяде,
а двох з них убити,
То залишиться тоді
скільки з них сидіти?»
«Ну, звичайно, дві», –
мала їй відповідає.
«Чому дві?» –
говорить мама.
«Решта повтікає».

ДИВНЕ ЗАПИТАННЯ

Задивився у вікно Назар на уроці,
Як вхопився рудий кіт за хвоста сороці.
Те помітив в класі вчитель та його й питає:
«Доведи, що земля кругла, в космосі літає».
«Боронь, Боже! – враз Назар. – Скільки вчуся в школі,
Я й не стверджував цього, повірте, ніколи».

ПРО ЛЕВІВ

Обійшли весь зоопарк із Мар'яном тато,
Різних звірів і птахів бачили багато.
Повернулися додому – трохи зголодніли,
Що найперше, то хутенько обідати сіли.
Мама страви подає та й питає сина:
«Ну що ж бачив в зоопарку, моя ти дитино?»
Від захоплення в Мар'яна дух перехопило:
«Ой, там стільки хижих звірів у клітках ходило,
В мене пальчиків не стане їх порухувати,
Тож це м'яса скільки треба, щоб нагодувати».
«А чи ж зможеш, Мар'янчику, хотілося б знати:
Хоча б п'ять звірів відразу назвати?»
«А чого ж назву відразу. Добре пам'ятаю:
Один лев посеред клітки і чотири скраю».

НЕМИНУЧА КАРА

Взяв до рук Мар'янчик
наплічник легенький,
Відшукав мобільний
телефон швиденько.
Голосно озвався:
«Мамо, не хвилюйся,
Десь за півгодини
з школи повернуся.
Підготуй лиш татка
хай зла не тримає,

В школу знову вчитель
батьків викликає.
Сталась дрібна прикрість,
повірте востаннє,
Нехай буде тато
за мене спокійний,
Поясню все потім
я вам неодмінно».
Мама йому: «Шибенику,
що накоїв там?
Батько вже готовий,
підготуйся сам.
Пасок на гачечку
вже біля порога.
Повертайся швидше,
Не затримуйсь, з Богом!»

ГОСТИНЦІ ВІД ХРЕЩЕНОГО

Їсть Орестик булку з маслом, мультик споглядає,
До кімнати враз хрещений двері відчиняє.
Привітався, нахилився, в лоб поцілував:
«Скучив я вже за тобою, – голосно додав.
– А це ось тобі гостинці, машинка на пультах.
Годі вже тобі сидіти. Виключай свій мультик».
Підхопився Орест з місця – на сьомому небі,
Вся увага на гостинці, і мультик не треба.
Вмить новесенька машинка побігла по колу,
Від порога – до Ореста, від шафи – до столу.
А награвшись досхочу, присів відпочити,
На хрещеного звів очі та і ну просити:
«То мені мама дала оту булку з маслом,
Тож я дуже Вас прошу, віддайте будь-ласка».
«Та не брав я твою булку, – хрещений сміється. –
Хіба можна вірити в те, що тобі здається?»
«Знаю. Знаю, що не брали, – Орестик не сміло. –
Я поклав її ось тут. Ви на неї сіли».

м. Чернігів

Вітаємо!**КНИГА ПОЕТІВ ІЗ ЧЕРНІГОВА – СЕРЕД НАЙКРАЩИХ У СЕРБІЇ!**

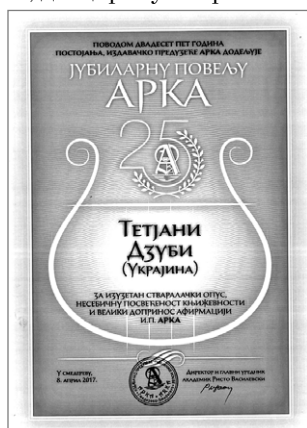
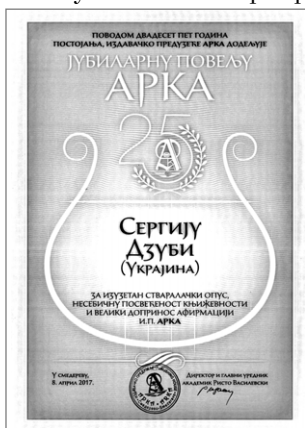
Відоме видавництво «Арка», одне з найпопулярніших у Сербії, святкує нині своє 25-ліття. І саме на ювілей тут урочисто відзначили найкращі книги року. Взагалі, свої міжнародні літературні премії «Арка» традиційно вручає щороку талановитим письменникам із різних країн, книжки яких надруковані в Сербії й отримали значний резонанс. Отож кожного року вручається лише кілька таких почесних нагород.

У 2017-му лауреатами «Арки» стали поети з України – Тетяна та Сергій Дзюби. Їхня ошатна, чудова книжка «На острові, далекому мов сльози Єви» сербською та українською мовами побачила світ

у видавництві «Арка» торік. Вірші знаних українців блискуче переклав видатний сербський письменник, академік Рісто Василевскі. А цікаву, проникливу передмову до книги написав відомий поет, перекладач, головний редактор популярної газети «Књижевне новине» (сербської літературної газети), доктор філологічних наук, професор Мічо Цв'єтіч.

До речі, поезії Тетяни і Сергія вже не раз успішно друкувалися в Сербії, зокрема в газеті «Књижевне новине», престижному журналі «Златна греда» й інших виданнях. Також книгу українців було представлено на Белградському та Франкфуртському книжкових ярмарках, де щороку збираються мільйони відвідувачів; на міжнародних поетичних фестивалях у Смедерево і Баутцені – в Сербії та Німеччині.

Коментуючи закордонне визнання, президент Міжнародної літературно-мистецької Академії України Сергій Дзюба наголосив: «Голов-

не, що в Сербії нагородили українців. Адже таким чином відбувається популяризація нашої сучасної літератури, і ми маємо змогу розповідати правду світові про свою Батьківщину. Це – дуже важливо, особливо зараз».

...НАГОРОДИЛИ В БЕЛЬГІЇ

Відомі українські письменники Тетяна і Сергій Дзюби нещодавно стали переможцями Міжнародного літературного конкурсу в Бельгії. Організатор цього престижного конкурсу – Міжнародна спілка письменників імені П'єтро Богдано, до якої талановитих українців – Сергія і Тетяну – прийняли раніше.

Як прокоментував прийому подію президент Міжнародної літературно-мистецької Академії

України (яка тепер об'єднує відомих письменників із 53 держав світу), заступник головного редактора газети «Деснянська правда» Сергій Дзюба, цей конкурс у Бельгії проводився англійською

та французькою мовами. Поети з Чернігова надіслали на розгляд міжнародного журі добірки своїх віршів. Як відомо, англійськомовні поезії подружжя вже успішно вийшли окремими книжками в США, Великобританії та Канаді – у перекладі відомих поетів і перекладачів Богдана Бойчука та Люби Гавур (США). А незабаром у Парижі побачить світ і їхня збірка віршів французькою.

Олег ГОНЧАРЕНКО

Літературний ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

Заснований у 1992 р.

Випуск 2 (78) 2017 р.

Комп'ютерна верстка
Олени Журко

Дизайн обкладинки
Олени Саченко

Коректор
Ольга Василенко

**На першій сторінці обкладинки –
Чернігів. Воскресеньська церква (художник Ю. Химич).**

*Редакція не завжди поділяє думки авторів,
що публікують свої твори в журналі.*

Рукописи розглядаються тільки
в електронному вигляді

Адреса редакції:
м. Чернігів, 32, вул. Доценка, 13, кв. 2,
телефон: 95-40-26
e-mail: litchernigiv@ukr.net

Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія ЧГ № 007 від 30 листопада 1993 року.

Підписано до друку 19.06.2017 р. Формат 60x90/16.

Ум. друк. арк. 12,5. Обл.-вид. арк. 12,5

Папір офсетний. Друк офсетний. Зам. № 0013. Тираж 300 прим.

Віддруковано Лозовий В.М.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ДК № 3759 від 14 квітня 2010 року
14027, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40
Тел. (0462) 972-661

літературний
ЧЕРНІГІВ

*...чудо якесь, ранковий міраж, сяюча казка,
що, однак, не розвіюється, височіє в реальності:
то відкривсь на горі старовинний Чернігів
на екрані світанкового неба.*

О. Гончар

